

Funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

**MEET
NEIGHBOURS 2**

„THE IMAGE OF THE OTHER STUDY“

ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Evropski
pokret
Srbija
Leskovac

Το έγγραφο «ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ» συντάχθηκε από το ERuS-Leskova στο πλαίσιο του έργου «MEETYOURNEIGHBORS 2», πακέτο εργασίας αριθ.2 – αποτέλεσμα προγράμματος 1: «THEIMAGEOFTHEOTHERSTUDY». Το παρόν έγγραφο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+.

Σκοπός του παρόντος εγγράφου είναι να παράσχει στους εταίρους και στους ενδιαφερόμενους γνώσεις σχετικά με τους κύριους προβληματικούς τομείς που οδηγούν σε μίσος και στο διαχωρισμό μεταξύ των συμμετεχουσών χωρών – ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ. Επίσης, σκοπός της παρούσας ανάλυσης είναι να ρίξει φως σε μυθολογίες που εξυμνούν συγκεκριμένες και υποβαθμίζουν άλλες, και σε αυτή τη βάση να καταστεί δυνατή η εμπλοκή των αρμοδίων φορέων για να καταστείλουν, να εξαλείψουν και να ξεπεράσουν τις φοβικές προκαταλήψεις και τα στερεότυπα.

Το παρόν έγγραφο είναι βασισμένο στις αντίστοιχες Εθνικές αναφορές οι οποίες έχουν προετοιμαστεί από τους συνεργάτες του προγράμματος:

- NGO “ Center for Educational Initiatives” (CEI), Sofia, Republic of Bulgaria
- NGO “ The Association of 3D Youngsters”, Craiova ,Republic of Romania
- NGO “Center for Educational and Development Initiatives INNOVA LAB”, Bitola, Republic of North Macedonia
- NGO “Institute for Educational and Youth Studies (EGECED) “, Izmir , Republic of Turkey
- NGO “ Youth Center of Epirus” (YC Epirus), Ioannina, Republic of Greece
- NGO “ European Movement in Serbia” Leskovac (EMinS Leskovac), Leskovac, Republic of Serbia.

Το έγγραφο εκπονήθηκε από την επιστημονική ομάδα ERuS-Leskova κατά την περίοδο Μάρτιος –Ιούνιος 2023.

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά έγκριση του περιεχομένου, το οποίο αντικατοπτρίζει τις απόψεις μόνο των συγγραφέων, και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1	ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ - Το σχολείο ως θεσμικό όργανο πλαίσιο και περιβάλλον για διαπολιτισμική αλληλεπίδραση	4
2	ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗ ΔΙΑΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ (Α.1Α + Α.1Β)	13
3	ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ «ME AND EUROPE»	30
3.1	Περιγραφή της ερευνητικής μεθοδολογίας	30
3.1.1	Το ερευνητικό πρόβλημα	30
3.1.2	Στόχοι	31
3.1.3	Μεθοδολογικές πτυχές της έρευνας	31
3.1.4	Μεταβλητές έρευνας	42
3.1.5	Περιγραφή του δείγματος	42
3.2	Αποτελέσματα της έρευνας και ερμηνεία των αποτελεσμάτων	43
3.2.1	Διαπολιτισμική ευαισθησία σε σχέση με την ένταξη στην χώρα	43
3.2.2	Διαπολιτισμική ευαισθησία σε σχέση με την ένταξη στην ΕΕ	61
3.2.3	Διαπολιτισμική ευαισθησία όσον αφορά την κρατική ένταξη και την ένταξη στην ΕΕ	67
4	ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ	73

«THE IMAGE OF THE OTHER STUDY»

ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

Αυτό το έγγραφο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο του έργου «MEETYOURNEIGHBOURS 2», Πακέτο εργασίας ν. 2 - Αποτέλεσμα έρευνας 1: «Theimageoftheotherstudy».

Η προετοιμασία του παρόντος εγγράφου αποτελεί το τελικό στάδιο της υλοποίησης ενός συνόλου σύνθετων δραστηριοτήτων ποιοτικής και σε βάθος μελέτης των κύριων προβληματικών που οδηγούν στο μίσος και τον διαχωρισμό μεταξύ των συμμετεχουσών χωρών. Ρίχνοντας φως στις μυθολογίες που δοξάζουν τη δική τους και υποτιμούν τις άλλες, η ανάλυση αυτή παρέχει μια αξιόπιστη γνωστική βάση για τις προσπάθειες σχετικά με την καταστολή, την εξάλειψη και την υπέρβαση των ξενοφοβικών προκαταλήψεων, των στερεοτύπων και άλλων πολιτισμικών εμποδίων.

Στόχος της Γενικής Ανάλυσης είναι να συνοψίσει τα αποτελέσματα των εθνικών αναλύσεων σχετικά με τις βασικές πτυχές της ποιοτικής διαπολιτισμικής επικοινωνίας και της ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων από τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας, τη Δημοκρατία της Σερβίας, τη Δημοκρατία της Τουρκίας, τη Δημοκρατία της Ελλάδας, τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας και τη Δημοκρατία της Ρουμανίας.

1. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ - ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΩΣ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΓΙΑ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ (Α.1Α)

Στόχος του τμήματος της Γενικής Ανάλυσης είναι η συλλογή, ο εντοπισμός και η ερμηνεία των σχετικών δεδομένων, όσον αφορά το σχολείο ως θεσμό, όπου μέσω των προγραμμάτων σπουδών και συγκεκριμένων πειθαρχικών μορφών, οφείλει να κοινωνικοποιεί τους νέους, σύμφωνα με το επίσημο αξιακό σύστημα κανόνων και να διασφαλίσει τη σωστή χρήση των δεικτών ταυτοποίησης. Αντικείμενο ανάλυσης είναι το σχολείο ως πυλώνας του εκπαιδευτικού συστήματος της Δημοκρατίας, της Βουλγαρίας, της Σερβίας, της Δημοκρατίας της Τουρκίας, της Δημοκρατίας της Ελλάδας, της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας και τη Δημοκρατία της Ρουμανίας.

Για το σκοπό αυτό, η εξέταση επίσημων, ισχυρά διαφωτισμένων φηγούρων της εθνικής γνώμης και η σχέση τους με την ιδέα της ιθαγένειας και πολιτείας, πραγματοποιήθηκε μέσω μιας ανάλυσης λόγου και περιεχομένου αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών, εγχειριδίων και διδακτικών μέσων των ανθρωπιστικών σπουδών Ιστορίας και Λογοτεχνίας.

1.1. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ - Ο στόχος της διδασκαλίας, της ιστορίας, στο εκπαιδευτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Σερβίας είναι να συμβάλει στην κατανόηση του ιστορικού χώρου και χρόνου, της πορείας και της ροής, καθώς και στην ανάπτυξη της εθνικής, ευρωπαϊκής και παγκόσμιας ταυτότητας και του πνεύματος ανοχής μεταξύ των μαθητών. Οι νέοι, παρατηρώντας τις σχέσεις αίτιου-αποτελέσματος, οικοδομούν την κατανόηση των ιστορικών διαδικασιών και ροών, του ρόλου των εξεχουσών προσωπικοτήτων στην ανάπτυξη της ανθρώπινης κοινωνίας, τη γνώση της εθνικής και της γενικής ιστορίας, καθώς και την ιστορία γειτονικών εθνών και κρατών. Η ιστορία ορίζεται ως:

- ένα μάθημα που εξηγεί στους μαθητές έννοιες από την κοινωνική θεωρία και πρακτική (κράτος, ηγεμονία, δημοκρατία),
- ένα μάθημα που παρέχει τη βάση για την οικοδόμηση μιας εθνικής ταυτότητας,
- μια επιστήμη που πρέπει να διδάσκει τη δημοκρατία, την ειρήνη και την ανεκτικότητα, εξηγώντας όρους όπως: πόλεμος, ειρήνη, εκλογές, κόμματα, αντιπολίτευση, ιστορική πορεία,
- μια επιστήμη που πρέπει να παρέχει στοιχειώδη πολιτική παιδεία και πολιτικό πολιτισμό,
- μια επιστήμη που παρέχει τη βάση για την υιοθέτηση εθνικών, περιφερειακών και παγκόσμιων πολιτιστικών αξιών.

Στη Σερβία, η ιστορία είναι υποχρεωτικό μάθημα στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Όσον αφορά τη διδακτέα ύλη της ιστορίας, μπορεί να ειπωθεί ότι υπάρχει πλήρης ισορροπία μεταξύ της εθνικής ιστορίας, της βαλκανικής ιστορίας και της παγκόσμιας ιστορίας. Αυτό το είδος ισορροπίας υπάρχει σε όλες τις σχολικές βαθμίδες και η γενική αρχή μελέτης είναι η μετάβαση από τα παλαιότερα στα νεότερα γεγονότα. Η διδασκαλία της ιστορίας αρχίζει με την Παγκόσμια προϊστορία και την προϊστορία των Κεντρικών Βαλκανίων. Από αυτή την εποχή, το πιο διάσημο ιστορικό μνημείο σχετίζεται με την ανακάλυψη του αρχαιότερου οργανωμένου οικισμού στην Ευρώπη (Lepenski vir, Đerdapskaklisura, Δούναβης), ο οποίος χρονολογείται πριν από 8000 χρόνια. Ακολουθεί η αρχαία ιστορία (η αρχαία Ανατολή, η αρχαία Ελλάδα, η ελληνιστική εποχή, η Ρώμη, η πτώση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας). Τη μελέτη του αρχαίου κόσμου ακολουθεί ο Μεσαίωνας στην πρώιμη φάση του (Ευρώπη και Μεσόγειος, οι Σέρβοι και το περιβάλλον τους), όταν το σερβικό κράτος βίωσε την ακμή του υπό την κυριαρχία του Nemanjić, δηλαδή όταν ανακηρύχθηκε το 1217 Βασίλειο της Σερβίας και το 1219 η αυτοκεφαλή σερβική αρχιεπισκοπή. Κατά τον ύστερο Μεσαίωνα, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην περίοδο των οθωμανικών κατακτήσεων. Στη συνέχεια μελετάται η άνοδος της Ευρώπης από τα τέλη του 15ου έως τα τέλη του 18ου αιώνα, καθώς και η ιστορία της σερβικού λαού υπό ξένη κυριαρχία από το τέλος του 16ου έως τον 18ο αιώνα. Επίσης καλύπτονται από την ύλη και οι κύριες επαναστάσεις (βιομηχανική επανάσταση, πολιτική επανάσταση στη Γαλλία, εμφύλιος πόλεμος στις ΗΠΑ, οι μεγάλες δυνάμεις, το Ανατολικό Ζήτημα και οι βαλκανικοί λαοί). Και τέλος, η εποχή της σύγχρονης ιστορίας (ο σχηματισμός του σερβικού κράτους, οι βαλκανικοί πόλεμοι, ο πρώτος και ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, ο κόσμος μετά το Παγκόσμιο Πόλεμο και η Γιουγκοσλαβία κατά την περίοδο αυτή).

Σε ό,τι αφορά την προσέγγιση της ιστορίας, κυριαρχεί στα σχολεία η προσέγγιση της γερμανο-βιεννέζικης σχολής ιστορίας. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση οι Σέρβοι εγκαταστάθηκαν στη βαλκανική χερσόνησο τον 6ο και 7ο αιώνα. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει η αυτόχθονη σχολή ιστορίας σύμφωνα με την οποία οι Σέρβοι ζούσαν πάντα στα Βαλκάνια και αυτό μπορεί να

αποδειχθεί από την χρονολόγηση σύμφωνα με το παλιό σερβικό ημερολόγιο. Εκτός από τους εγχώριους συγγραφείς, αυτή η δεύτερη άποψη εκπροσωπείται και από πολλούς ξένους συγγραφείς (Nestor Kijevski, Syprien Robert, Laonik Halkokondilo, Ami Bue, Abel Ovelac, κ.λπ.).

Η ουσία της εθνικής ταυτότητας των Σέρβων εμπεριέχεται στην κατανόηση ότι αυτός που θυσιάζει τη ζωή του για την αλήθεια και τη δικαιοσύνη του Θεού, έχει θυσιάσει το μέγιστο που θα μπορούσε να έχει θυσιάσει, και έχει κερδίσει. Όσον αφορά τα σερβικά σύμβολα, αυτά σχετίζονται κυρίως με την ορθόδοξη-χριστιανική ταυτότητα, με κυβερνητικές δυναστείες, λαϊκά έθιμα και παραδόσεις. Το κεντρικό πνευματικό σύμβολο των Σέρβων και της Σερβίας αντιπροσωπεύεται από τα ιδανικά του Αγίου Σάββα. Ειδικά σύμβολα των Σέρβων εκπροσωπούνται επίσης από μνημεία με νομικούς συμβολισμούς - τον Νομοκανόνα του Αγίου Σάββα (1219) και τον Κώδικα του Dushan (1349). Στη σύγχρονη ιστορία της Σερβίας, ιδιαίτερη θέση κατέχουν εξέχουσες προσωπικότητες όπως: οι επιστήμονες Nikola Tesla, Mihajlo Pupin, ο νομπελίστας συγγραφέας Ivo Andrić, και οι καλύτεροι παγκόσμιοι αθλητές: Novak Đoković και Nikola Jokić.

1.2. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ - Στο εκπαιδευτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα διατυπώνει το καθήκον και την ευθύνη των εκπαιδευτικών να ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές για το ότι (1) ως πολίτες της Βουλγαρίας, (2) έχουν διαμορφώσει την ταυτότητά τους στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η ευαισθητοποίηση των νέων για τη βουλγαρική και την ευρωπαϊκή ταυτότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις πολιτειακές υποχρεώσεις εμπλουτίζεται και αναπτύσσεται. Από την 5η έως τη 10η τάξη, όταν η υποχρεωτική δευτεροβάθμια εκπαίδευση τελειώνει, το πρόγραμμα ιστορίας δομείται σε 2 τριετείς κύκλους. Τα δύο πρώτα έτη κάθε κύκλου βασίζονται στην αρχή της σύγχρονης μελέτης της εθνικής, παγκόσμιας και ευρωπαϊκής ιστορίας. Και οι δύο κύκλοι ολοκληρώνονται με τη μελέτη μόνο της εθνικής ιστορίας (7η και 10η τάξη).

Στη Βουλγαρία, το εγχειρίδιο ιστορίας είναι ένα όργανο μετάδοσης επιλεγμένων γνώσεων που διατηρεί τις αξίες, τις παραδόσεις, τους κανόνες και τους μύθους. Υπάρχουν διάφορες οπτικές μέσα από τις οποίες αυτό επιτυγχάνεται:

- Η ρομαντική προσέγγιση (19ος αιώνας), η οποία ενθαρρύνει τους ανθρώπους να συνδεθούν συναισθηματικά με το παρελθόν της χώρας τους και να δουν τους εαυτούς τους ως μέρος μιας ευρύτερης εθνικής κοινότητας με κοινή πολιτιστική κληρονομιά.
- Η εμπειρική ή πραγματολογική προσέγγιση (μετά τα μέσα του 20ού αιώνα), παρουσιάζει τη διδασκαλία της ιστορίας ως μετάδοση γνώσης η οποία βασίζεται στην κριτική σκέψη.
- Μια προσέγγιση βασισμένη στις ικανότητες, η οποία εξετάζει την ιστορία ως ένα εργαλείο για τη διαμόρφωση της πολιτικής ικανότητας των νέων. Η προσέγγιση αυτή αναγνωρίζει ότι η ιστορία δεν σχετίζεται μόνο με το παρελθόν, αλλά έχει επίσης σημασία για το παρόν και το μέλλον.

Οι δύο πρώτες προσεγγίσεις θεωρούν την ιστορία ως βασικό εργαλείο για την οικοδόμηση της εθνικής ταυτότητας, ενώ η τρίτη δίνει έμφαση στην εκπαίδευση ως μέσο οικοδόμησης μιας μορφής συλλογικής ταυτότητας που υπερβαίνει την εθνική ταυτότητα.

Ανεξάρτητα από τη σχολική βαθμίδα, η αρχή της βουλγαρικής ιστορίας μπορεί να βρεθεί στα βάθη

της αρχαιότητας, ακόμη και στους προϊστορικούς χρόνους, οπότε ο πληθυσμός και η κληρονομιά του που ζει σε «βουλγαρικά εδάφη κατά τους προϊστορικούς χρόνους» αποτελούν μέρος του σύγχρονου βουλγαρικού κράτους. Από τη βουλγαρική οπτική, ο φυσικός και μοναδικός αναγνωρισμένος ανταγωνιστής στη διαμάχη για την αρχαιότητα είναι οι Έλληνες, οι οποίοι ελέγχουν σταθερά και βιώσιμα την Αρχαιότητα. Άλλοι γείτονες - Τούρκοι, Ρουμάνοι, Σέρβοι - απουσιάζουν από τα προγράμματα σπουδών και τα μαθήματα που σχετίζονται με την ιστορία του Παλαιού Κόσμου. Η περίπτωση της αρχαίας Μακεδονίας είναι ενδιαφέρουσα - σύμφωνα με το σχολικό βιβλίο, αφενός, η αρχαίοι Μακεδόνες δεν ήταν Έλληνες - μιλούσαν μια διαφορετική γλώσσα, αλλά από την άλλη πλευρά, το εγχειρίδιο δεν παρέχει καμία δυνατότητα στους σύγχρονους Μακεδόνες να βρουν στοιχεία «γνησιότητας» για την αρχαιότητά τους, όπως κάνουν οι Βούλγαροι με τους αρχαίους Θράκες. Ο Μεσαίωνας έχει έναν ιδιαίτερο ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης βουλγαρικής ταυτότητας. Εδώ, σημαντικές αφηγήσεις για την ταυτότητα, είναι η συμμετοχή του Χαν Τέρβελ ως σωτήρα της Ευρώπης, της Κωνσταντινούπολης και του χριστιανισμού από την αραβική επέκταση το 717-718, η εκδίωξη των Αβάρων από την Κεντρική Ευρώπη και η εγκαθίδρυση των βουλγαροφραγκικών συνόρων κατά την εποχή του Χαν Κρουμ, η μετατροπή της Βουλγαρίας στην τρίτη ευρωπαϊκή αυτοκρατορία δίπλα στο Βυζάντιο και τη Φραγκία, και το σημαντικότερο, η θέση για τη βουλγαρική συμβολή στον σλαβικό κόσμο - η συμβολή του μεσαιωνικού βουλγαρικού κράτους στην επιτυχία του έργου του Κυρίλλου και Μεθοδίου και της εξάπλωση της χριστιανικής λογοτεχνίας μεταφρασμένης στη Δύση και στην Ανατολή.

Κατά την αντίληψη των Βούλγαρων ιστορικών, ο Μεσαίωνας έδωσε και πάλι στους Βούλγαρους μια αίσθηση υπεροχής έναντι των γειτόνων τους. Η «βουλγαρική ιστορία» ξεκινά από την αρχή και μόνο η ιστορία των Ελλήνων μπορεί να ανταγωνιστεί το βουλγαρικό εθνικό μύθο. Οι Ρουμάνοι και οι Μακεδόνες απουσιάζουν από τα σχολικά βιβλία ως κρατική αφήγηση. Οι Τούρκοι εμφανίζονται στο τέλος του Μεσαίωνα, και για τη Σερβία ως πολιτικό παράγοντα στα Βαλκάνια γίνεται λόγος μόνο από το τέλος του 12ου αιώνα, την εποχή του Stefan Nemanja. Η έμφαση δίνεται στο γεγονός ότι οι Σέρβοι ηγεμόνες αναζήτησαν τη νομιμοποίησή τους μέσω του βουλγαρικού κράτους και της βουλγαρικής εκκλησίας.

Η λεγόμενη «χρυσή εποχή» του βουλγαρικού πολιτισμού από το τέλος του 9ου έως το πρώτο μισό του 10ου αιώνα, κατά την εποχή του πρώτου Βούλγαρου χριστιανού ηγεμόνα πρίγκιπα Μπόρις (851-893) και του γιου του αυτοκράτορα Συμεών (893-927), είναι σημαντική όχι επειδή τα σύνορα του βουλγαρικού κράτους εξαπλώθηκαν σε τρεις θάλασσες, αλλά λόγω της επιρροής του βουλγαρικού μεσαιωνικού πολιτισμού στο σλαβικό κόσμο.

1.3. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ - Στο εκπαιδευτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Τουρκίας, το κράτος δημιουργεί και διανέμει ένα μοναδικό πρόγραμμα σπουδών, χωρίς να αφήνει στους εκπαιδευτικούς καμία άλλη επιλογή από το να χρησιμοποιούν τα διδακτικά βιβλία που τους παρέχονται. Όλα τα σχολικά βιβλία ακολουθούν αυστηρά το εθνικό πρόγραμμα σπουδών και στους εκπαιδευτικούς δίνονται λεπτομερείς οδηγίες για το πώς να διδάσκουν τα μαθήματα. Τα βιβλία ιστορίας στην Τουρκία τονίζουν ότι η ιστορία του τουρκικού λαού εκτείνεται πέρα από τα σύνορα της Δημοκρατίας της Τουρκίας και μπορεί να ανιχνευθεί μέχρι την Κεντρική Ασία. Τα σχολικά εγχειρίδια διατηρούν μία θέση για την τουρκική ιστορία από τη δεκαετία του 1930. Σύμφωνα με αυτή τη θέση, η τουρκική ιστορία είναι η ιστορία ενός συνεχούς τουρκικού-

μουσουλμανικού έθνους που υπάρχει από την άφιξη των Τούρκων στην Ανατολία τον 11ο αιώνα. Επιπλέον, η θέση αυτή υποστηρίζει ότι η γενέτειρα του τουρκικού εθνικισμού ήταν η Κεντρική Ασία. Ο όρος «Τούρκοι» στα σχολικά εγχειρίδια αναφέρεται σε άτομα που μπορούν να εντοπίσουν την καταγωγή τους στην Κεντρική Ασία. Επιπλέον, τα εγχειρίδια ιστορίας τονίζουν την υιοθέτηση του Ισλάμ από τους Τούρκους ως βασική πτυχή της τουρκικής ύπαρξης, και περιγράφουν την τουρκική εθνική ταυτότητα ως μια συγχώνευση εθνικών και θρησκευτικών στοιχείων.

Ο Milas (1995) κατέληξε στα ακόλουθα συμπεράσματα σχετικά με την εκπαίδευση της ιστορίας στην Τουρκία. Ιστορικά σχολικά εγχειρίδια δείχνουν μόνο περίπου 5% ενδιαφέρον για την παγκόσμια και την ευρωπαϊκή ιστορία εκτός της τουρκικής και της ισλαμικής ιστορίας. Με αυτή την εθνοκεντρική προσέγγιση, η έμφαση δίνεται στην «τουρκική» ιστορία, εξαιτίας της οποίας οι μαθητές αποξενώνονται από την παγκόσμια ιστορία και δεν μπορούν να κατανοήσουν την οθωμανική και τουρκική ιστορία στο πλαίσιο της παγκόσμιας ιστορίας. Οι μαθητές δεν γνωρίζουν σε ποιους αιώνες η Αλεξανδρινή, Ρωμαϊκή, Βυζαντινή και Σελτζούκινη αυτοκρατορία ανήκουν. Αυτό συμβαίνει επειδή η ιστορία δεν παρουσιάζεται μέσα σε ουσιαστικές σχέσεις και συνέχειες.

Σύμφωνα με τον Gürleyen (1998), η ιστορία που διδάσκεται στους μαθητές γυμνασίου στην Τουρκία είναι μία συγκεκριμένη εκδοχή της ιστορίας που δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1980 και επηρεάστηκε από την Κεμαλική και Τουρκοϊσλαμική σύνθεση ιδεολογιών. Κατά συνέπεια, τα σχολικά εγχειρίδια περιέχουν στοιχεία της Τουρκοϊσλαμικής σύνθεσης, ιδιαίτερα εμφανή στα σχολικά εγχειρίδια που αναπτύχθηκαν μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα d'état του 1980, για την προώθηση του Κεμαλισμού μεταξύ των μαθητών. Τα σχολικά εγχειρίδια παρουσιάζουν αυτή την εποχή ως μια εποχή προόδου και εκσυγχρονισμού και τα επιτεύγματα της δημοκρατικής κυβέρνησης παρουσιάζονται ως θεμελιώδεις αρχές που πρέπει να διατηρηθούν για την επιβίωση του έθνους. Οι μαθητές διδάσκονται να γίνουν Τούρκοι εθνικιστές, αφοσιωμένοι στην ιστορία μιας ισχυρής εθνικής ταυτότητας, ενός γενναίου στρατού και μιας ισχυρής κρατικής παράδοσης, ενώ παράλληλα προσκολλώνται στις αρχές του Ατατούρκ και στον κοσμικισμό. Ωστόσο, το είδος της κοσμικότητας που προωθούν αυτά τα εγχειρίδια δεν αποκλείει το Ισλάμ. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, ο ιδανικός πολίτης εκτιμά τα εθνικιστικά, θρησκευτικά, κοσμικά και κρατικά ιδεώδη.

Τα σχολικά εγχειρίδια που χρησιμοποιούνται στην Τουρκία προωθούν μια συγκεκριμένη ιδέα της ιθαγένειας με βάση την τουρκική γλώσσα της εθνικότητας και της ισλαμικής θρησκείας. Ως αποτέλεσμα, τα άτομα που δεν ανήκουν σε καμία ομάδα αποκλείονται από τη συλλογική ταυτότητα. Αυτή η εθνικιστική στάση εξακολουθεί να επικρατεί στα σημερινά σχολικά εγχειρίδια, με ελάχιστη ή καθόλου αναγνώριση μειονοτικών ομάδων όπως οι Εβραίοι, οι Αρμένιοι, οι Έλληνες ή οι Ασσύριοι. Σύμφωνα με τον Çayır (2015), τα τρέχοντα σχολικά εγχειρίδια που χρησιμοποιούνται στην Τουρκία δεν έχουν υποστεί σημαντικές αλλαγές στην απεικόνιση της εθνικής αυτοδιάθεσης και των εθνικών μειονοτήτων. Τα σχολικά εγχειρίδια συνεχίζουν να υποθέτουν ότι όλα τα άτομα στην Τουρκία έχουν τουρκική υπηκοότητα και ασκούν τον ισλαμισμό, με αποτέλεσμα να διατηρούν μια εθνοθρησκευτική αντίληψη της εθνικής ταυτότητας. Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές (Gür και Çelik 2013), η τουρκική κυβέρνηση έκανε βήματα προς τον εκδημοκρατισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων με την αναγνώριση των μειονοτήτων. Επιπλέον, το 2005, η Τουρκία μεταρρύθμισε το πρόγραμμα σπουδών της για να ευθυγραμμιστεί με τους κανόνες της ΕΕ. Οι ενέργειες αυτές θεωρήθηκαν ως δείκτες προόδου προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης της ποικιλομοφίας του δημοκρατικού έθνους. Δυστυχώς, οι δράσεις αυτές δεν

εφαρμόστηκαν πλήρως.

Σύμφωνα με τον Tunçay (2015), το πεδίο εφαρμογής των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας θα πρέπει να διευρυνθεί με τρεις τρόπους: γεωγραφικά, η ιστορία που διδάσκεται δεν θα πρέπει να περιορίζεται στην ιστορία των Τούρκων ή της Τουρκίας, αλλά θα πρέπει να περιλαμβάνει τη συγκριτική παγκόσμια ιστορία. Όσον αφορά τη χρονική διάσταση, τα θέματα που καλύπτονται δεν θα πρέπει να περιορίζονται στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, στον Τουρκικό Πόλεμο της Ανεξαρτησίας και στις αρχές της Δημοκρατίας. Τέλος, θα πρέπει να υιοθετηθεί μια ολιστική προσέγγιση της ιστορίας, η οποία θα περιλαμβάνει και τον πολιτισμό, την οικονομία και την κοινωνία, αντί για μια στενή πολιτική ιστορία που βασίζεται στην απομνημόνευση προσώπων και ονομάτων δίνοντας έμφαση στους πολέμους και τα εδάφη που κατακτήθηκαν ή χάθηκαν.

1.4. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ - Στο εκπαιδευτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Ρουμανίας, το πρόγραμμα σπουδών της ιστορίας καλύπτει τόσο την εθνική όσο και την παγκόσμια ιστορία, σε ισορροπία μεταξύ τους. Το ποσοστό της εθνικής ιστορίας ποικίλλει ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης, αλλά γενικά διδάσκεται παράλληλα με την παγκόσμια ιστορία σε όλο το πρόγραμμα σπουδών. Στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η έμφαση δίνεται στα βασικά στοιχεία της ρουμανικής ιστορίας, συμπεριλαμβανομένης της γεωγραφίας της, του αρχαίου πολιτισμού της Δακίας, των κύριων γεγονότων και των βασικών προσωπικοτήτων της ρουμανικής ιστορίας. Η έμφαση εδώ δίνεται στην οικοδόμηση μιας εμπειριστατωμένης κατανόησης της ρουμανικής ιστορίας και του πολιτισμού. Καθώς οι μαθητές προχωρούν σε υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, το πρόγραμμα σπουδών διευρύνεται για να συμπεριλάβει μία πιο λεπτομερή ανάλυση διαφόρων περιόδων.

Σε όλη τη ρουμανική διδακτέα ύλη της ιστορίας, δίνεται σαφής έμφαση στην έννοια του έθνους. Το πρόγραμμα σπουδών δίνει έμφαση στην ιδέα του ρουμανικού λαού ως μια μοναδική και ξεχωριστή οντότητα, με κοινό πολιτισμό, γλώσσα και ιστορία. Αυτό ενισχύεται από γεγονότα και μορφές που θεωρούνται κεντρικά για την ανάπτυξη του ρουμανικού έθνους. Το πρόγραμμα σπουδών δίνει έμφαση στην αρχαία και μεσαιωνική ιστορία, με ιδιαίτερη έμφαση στον πολιτισμό της Δακίας και την περίοδο της ρουμανικής ιστορίας που εκτείνεται από τον 14ο έως τον 17ο αιώνα. Η έμφαση σε αυτές τις περιόδους οφείλεται στη σημασία τους για τη διαμόρφωση της ρουμανικής ταυτότητας και του ρουμανικού πολιτισμού. Ωστόσο, διδάσκεται επίσης η σύγχρονη ιστορία, συμπεριλαμβανομένου του 20ου και 21ου αιώνα, με έμφαση στο ρόλο της Ρουμανίας στον Πρώτο και Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και στη μετάβαση της χώρας στη δημοκρατία μετά την πτώση του κομμουνισμού. Όσον αφορά την ιστορία των γειτονικών χωρών, το πρόγραμμα σπουδών ιστορίας περιλαμβάνει πληροφορίες για τις γειτονικές χώρες και τις ιστορικές τους αφηγήσεις, αλλά το επίπεδο της λεπτομέρειας ποικίλλει. Για παράδειγμα, το πρόγραμμα σπουδών της ρουμανικής ιστορίας περιλαμβάνει σημαντική κάλυψη της ιστορίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η ουγγρική ιστορία περιλαμβάνεται επίσης στο πρόγραμμα σπουδών, με μια ιδιαίτερη έμφαση στις συγκρούσεις και τις πολιτικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών.

Η παλαιότερη περίοδος που καλύπτεται από το πρόγραμμα σπουδών είναι η προ-ρωμαϊκή περίοδος, κατά την οποία οι Δάκες κατοικούσαν στην περιοχή που αργότερα θα γινόταν η Ρουμανία. Η επόμενη περίοδος που καλύπτεται από το πρόγραμμα σπουδών είναι η ρωμαϊκή κατοχή, η οποία διήρκεσε από το 106 έως το 271 μ.Χ. Αυτή η περίοδος ξεχωρίζει ως η εποχή κατά

την οποία η Ρουμανία ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με τον δυτικό πολιτισμό. Δίνεται σημαντική έμφαση στην Μεσαιωνική περίοδο, ιδίως στην περίοδο από τον 14ο έως τον 16ο αιώνα. Αυτή η περίοδος χαρακτηρίζεται από την άνοδο των ηγεμονιών της Βλαχίας και της Μολδαβίας, οι οποίες τελικά έγιναν μέρος του σύγχρονου ρουμανικού κράτους. Η ηρωική μορφή του Βλαντ Τέπες, επίσης γνωστή ως Δράκουλας, αναφέρεται συχνά σε αυτή την περίοδο, καθώς θεωρήθηκε σύμβολο αντίστασης στην ξένη κυριαρχία. Άλλες αξιοσημείωτες μορφές αυτής της περιόδου περιλαμβάνουν τον Στέφανο τον Μέγα (έναν από τους μεγαλύτερους ηγεμόνες της Ρουμανίας), ο Μιρτσέα ο Πρεσβύτερος (πολεμιστής κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας). Η σύγχρονη περίοδος, από τον 18ο αιώνα έως σήμερα, δίνεται επίσης σημαντική έμφαση στο ρουμανικό πρόγραμμα σπουδών της ιστορίας. Η περίοδος αυτή σηματοδεύτηκε από τον αγώνα για εθνική ανεξαρτησία και την ίδρυση του σύγχρονου ρουμανικού κράτους. Βασικές προσωπικότητες αυτής της περιόδου είναι ο Αλέξανδρος Ιοαν Cuza (ένωσε τις ηγεμονίες της Βλαχίας και της Μολδαβίας, και ο Ιον Antonescu (πρωθυπουργός της Ρουμανίας κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου).

Ένας από τους πιο σεβαστούς ήρωες της ρουμανικής ιστορίας δεν είναι άλλος από τον θρυλικό Vlad Tepes (γνωστός ως Δράκουλας), και θεωρείται ήρωας για την ακλόνητη πίστη του στη χώρα του και το λαό του. Μια άλλη εξέχουσα προσωπικότητα είναι ο Μιχαήλ ο Γενναίος, ο οποίος ήταν ο πρίγκιπας της Βλαχίας και της Μολδαβίας στα τέλη του 16ου αιώνα. Είναι γνωστός για τις προσπάθειές του να ενώσει τα δύο εδάφη σε ένα ενιαίο κράτος. Μια άλλη σημαντική μορφή της ρουμανικής ιστορίας είναι ο Στέφανος ο Μέγας, ο οποίος ήταν πρίγκιπας της Μολδαβίας στα τέλη του 15ου αιώνα. Έμεινε στην ιστορία για τις στρατιωτικές του εκστρατείες κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ένας άλλος ήρωας που αναφέρεται συχνά στην ιστορία ως σύμβολο της αντίστασης είναι ο Αβραάμ Ιάνκου. Έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην επανάσταση του 1848, η οποία επιδίωξε να ανατρέψει την κυρίαρχη δυναστεία των Αψβούργων και να εγκαθιδρύσει ένα ανεξάρτητο ρουμανικό κράτος. Ο Νικολάε Τσαουσέσκου ήταν ο ηγέτης της Ρουμανίας από το 1965 έως το 1989. Αν και η διακυβέρνησή του σηματοδεύτηκε από διαφθορά και παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο Τσαουσέσκου έμεινε στη μνήμη για τις προσπάθειές του να εκσυγχρονίσει τη χώρα και να προωθήσει τον ρουμανικό πολιτισμό στην παγκόσμια σκηνή.

1.5. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - Στο εκπαιδευτικό σύστημα της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας, η ιστορία είναι ένα ξεχωριστό μάθημα που μελετάται ως μέρος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και παραμένει ένα υποχρεωτικό μάθημα καθ' όλη τη διάρκεια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης, στις τελικές εξετάσεις, η ιστορία είναι ένα από τα θέματα που μπορούν να επιλεγούν. Η διδακτέα ύλη της ιστορίας στο εκπαιδευτικό σύστημα είναι κυκλική, δηλαδή γενικά, ολόκληρη η διδακτέα ύλη μελετάται μία φορά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και στη συνέχεια το ίδιο ιστορικό περιεχόμενο επαναλαμβάνεται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αλλά με ευρύτερο περιεχόμενο, προσαρμοσμένο στις ηλικίες των μαθητών. Η διδακτέα ύλη της ιστορίας περιλαμβάνει ολόκληρη την ιστορία της ανθρωπότητας και ασχολείται με τα σημαντικότερα γεγονότα που σχετίζονται με την παγκόσμια ιστορία, την ιστορία των βαλκανικών λαών και την εθνική ιστορία του μακεδονικού λαού και των εθνικοτήτων που ζουν στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας. Δεν δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε μια συγκεκριμένη περίοδο της ιστορίας: προϊστορία, αρχαία ιστορία, ο Μεσαίωνας, η σύγχρονη ιστορία και η ιστορία του 20ού αιώνα καλύπτονται εξίσου. Το λιγότερο περιεχόμενο αφορά την ιστορία του 21ου αιώνα, γεγονός που αποτελεί σίγουρα αδυναμία του προγράμματος σπουδών της ιστορίας.

Σε όλες τις περιόδους που καλύπτουν τα σχολικά βιβλία, γεγονότα σημαντικά για την ιστορία της Βουλγαρίας, της Ελλάδας, Σερβίας, του Μαυροβουνίου, της Αλβανίας και της Τουρκίας (Οθωμανική Αυτοκρατορία) παρουσιάζονται επαρκώς. Στην αρχαία περίοδο, η ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας παρουσιάζεται περισσότερο, στον Μεσαίωνα, η ιστορία της Βουλγαρίας και της Σερβίας, ενώ στη σύγχρονη ιστορία, η Οθωμανική Αυτοκρατορία καταλαμβάνει το μεγαλύτερο χώρο, αλλά και η δημιουργία των βαλκανικών κρατών. Στην ιστορία του 20ού αιώνα, η μεγαλύτερη προσοχή δόθηκε στην ιστορία της Αλβανίας, στους Βαλκανικούς Πολέμους και στους δύο παγκόσμιους πολέμους. Η εθνική αφήγηση αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του προγράμματος σπουδών της ιστορίας. Αναπτύσσεται από τη δημιουργία των πρώτων κρατών στη βαλκανική χερσόνησο, από το παλαιό μακεδονικό κράτος. Αλλά η δημιουργία του μακεδονικού έθνους, ως αυτόνομου, ήταν πιο εμφανής κατά τον Μεσαίωνα, με την άφιξη των σλαβικών φυλών. Ιδιαίτερη θέση κατέχει η περίοδος της δημιουργίας της Οχρίδας Αρχιεπισκοπής ως ξεχωριστής αυτοκέφαλης εκκλησίας. Η μεσαιωνική εθνική ιστορία βασίζεται στον αγώνα για την απόρριψη της οθωμανικής κυριαρχίας και την απόκτηση βασικών δικαιωμάτων για τον χριστιανικό πληθυσμό.

Τη σημαντικότερη θέση στο πρόγραμμα σπουδών της ιστορίας καταλαμβάνουν τα ιστορικά γεγονότα που σχετίζονται με τον εικοστό αιώνα, δηλαδή την πρώτη προσπάθεια δημιουργίας ενός δικού τους κράτους μέσω της εξέγερσης του Ίλιντεν το 1903, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, οι οποίοι απεικονίζονται στο πλαίσιο της εθνικής αφήγησης στη Βόρεια Μακεδονία ως εθνική τραγωδία, λόγω της διαίρεσης των εδαφών και των στρατιωτικών επιχειρήσεων σε αυτές της περιοχές. Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος παρουσιάστηκε ως συνέχεια των Βαλκανικών Πολέμων και ως πόλεμος στον οποίο ο μακεδονικός λαός κινητοποιήθηκε από τις δύο εμπόλεμες πλευρές του πολέμου και ως εκ τούτου αποτελεί έναν αδελφοκτόνο πόλεμο. Η περίοδος μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων παρουσιάζεται ως σκοτεινή περίοδος αφομοίωσης των κρατών που διχοτόμησαν το έδαφος της Μακεδονίας μετά τους βαλκανικούς πολέμους. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος παρουσιάζεται ως ένας αντιφασιστικός αλλά και απελευθερωτικός πόλεμος με ιδιαίτερη έμφαση στη δημιουργία του μακεδονικού κράτους στο πλαίσιο της ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας.

Οι ήρωες που χρησιμοποιούνται στην εθνική αφήγηση είναι συνήθως μαχητές, στρατιώτες, πολιτικοί, σπανιότερα ποιητές, συγγραφείς και πολύ σπάνια γυναίκες. Ο Μέγας Αλέξανδρος, ο οποίος αποτελεί επίσης μέρος της ελληνικής αρχαίας ιστορίας, είναι σίγουρα η πιο σημαντική μορφή της αρχαιότητας. Από τον Μεσαίωνα είναι ο Κάρπος και ο Σκάντερμπεγκ. Ο Γκότσε Ντέλτσεφ, αγωνιστής για την εθνική ελευθερία και τη δημιουργία του μακεδονικού κράτους της Μακεδονίας. Πολλές θρησκευτικές προσωπικότητες, όπως οι Άγιοι Αδελφοί Κύριλλος και Μεθόδιος, οι μαθητές τους Kliment και Naum Ohridski, οι συγγραφείς Grigor Prlichev, Krste Petkov Misirkov, Kocho Racin καταλαμβάνουν πολύ σημαντική θέση στην εθνική ιστορία. Υπάρχουν δύο γεγονότα που κατέχουν ιδιαίτερη θέση στην εθνική ιστορία: πρώτον, η εξέγερση του Ίλιντεν το 1903 και η δημιουργία της Δημοκρατίας του Κρούσεβο, και δεύτερον, η δημιουργία του πρώτου κοινοβουλίου το 1944, με το οποίο το μακεδονικό κράτος σχηματίστηκε.

1.6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ - Στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ελληνικής Δημοκρατίας, η συνολική έμφαση δίνεται στην εθνική ιστορία, με σχετικά λιγότερες πληροφορίες για άλλες χώρες και περιοχές του κόσμου, ιδίως στα βιβλία της πρώτης και της τελευταίας τάξης του λυκείου. Η Ελλάδα μελετάται με μεγαλύτερη λεπτομέρεια, συμπεριλαμβανομένων διαφόρων πολιτιστικών πτυχών της εποχής (θρησκεία, τέχνη, γλώσσα, επιστήμες, κ.λπ.). Η αρχαία ρωμαϊκή περίοδος

μελετάται επίσης με μεγάλη λεπτομέρεια, διακρίνοντας μεταξύ της Δυτικής και της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Σημαντικά μικρότερα κεφάλαια του βιβλίου αποδίδονται σε άλλους λαούς με τους οποίους οι Έλληνες είχαν δεσμούς - Μεσοποταμία, Αίγυπτος, Φοίνικες, Εβραίοι κ.λπ.

Το βιβλίο ιστορίας της δευτέρας λυκείου περιγράφει τη μεσαιωνική και νεότερη ιστορία από την προοπτική της Ελλάδας. Δίνεται έμφαση σε διάφορες περιόδους της Ελλάδας (βυζαντινή, οθωμανική, και λατινική). Παρουσιάζονται χώρες και πολιτισμοί αυτών με τους οποίους η Ελλάδα είχε τις περισσότερες επαφές περιγράφονται, σημειώνοντας το τέλος της αρχαίας Ρώμης, τους Άραβες, τους Σλάβους, τους Βούλγαρους, τις δυναστείες των Μεροβιγίων και των Καρολιδών, της νότιας Ευρώπης, της Μικράς Ασίας, των Σέρβων, των Ιταλών, των Οθωμανών, των Ρώσων και των Κύπριων. Επιπλέον, εξωτερικές αναφορές της σύγχρονης ιστορίας υπάρχουν σε πέντε σχετικά σύντομα κεφάλαια που αφορούν την Αναγέννηση, τον Διαφωτισμό, τη βορειοαμερικανική επανάσταση και τη Γαλλική Επανάσταση καθώς και την εποχή του Ναπολέοντα.

Στην τελευταία βαθμίδα περιγράφεται κυρίως η παγκόσμια ιστορία της νεότερης και σύγχρονης περιόδου από την ελληνική οπτική γωνία, ή περιλαμβάνει σημαντικά παγκόσμια γεγονότα, όπως η κρίση της Αυτοκρατορίας των Αψβούργων, ο Κριμαϊκός Πόλεμος, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι, τα εθνικά κινήματα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, η περίοδος στην Ελλάδα και σε άλλες περιοχές μεταξύ των παγκόσμιων πολέμων, οι ευρωπαϊκές αποικίες στο εξωτερικό, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος με ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο της Γερμανίας. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι στο τελευταίο έτος του λυκείου μελετούν τα μαθήματα ανθρωπιστικών επιστημών, οικονομίας, πληροφορική, την νεότερη ελληνική γλώσσα και τη σύγχρονη ιστορία, με σχεδόν μηδενικές αναφορές σε άλλες χώρες.

Το περιεχόμενο των βιβλίων είναι γενικά ισορροπημένο μεταξύ διαφορετικών χρονικών περιόδων. Δεδομένου ότι το δεύτερο έτος καλύπτει δύο κύριες περιόδους, τον Μεσαίωνα και το μεγαλύτερο μέρος της σύγχρονης εποχής, είναι προφανές ότι και οι δύο αυτές περιόδους μελετώνται με λιγότερη λεπτομέρεια σε σύγκριση με την αρχαία και τη σύγχρονη περίοδο. Επίσης, μετά από συζήτηση με έναν καθηγητή ιστορίας, μας επισημάνθηκε ότι στην πραγματικότητα οι περισσότερες μελετημένες περιόδους είναι η ρωμαϊκή και η ελληνιστική εποχή του αρχαίου κόσμου, η οθωμανική περίοδος και η ελληνική επανάσταση του 1821. Όσον αφορά τη σύγχρονη ιστορία, δεν υπάρχει συγκεκριμένη χρονική περίοδος για τη μελέτη της ύλης που ακολουθεί τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η μεγαλύτερη αναφορά για οποιοδήποτε γειτονικό έδαφος και χώρα στα ελληνικά ιστορικά βιβλία αποδίδεται στην Αρχαία Ρώμη. Ένα άλλο κράτος που περιγράφεται έντονα στο βιβλίο, είναι η Οθωμανική Αυτοκρατορία, κάνοντας λόγο συγκεκριμένα στην κατοχή της ελληνικής επικράτειας από το τέλος του 15ου αιώνα μέχρι την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Άλλες, πολύ λιγότερο σημαντικές, αναφορές σε γειτονικές χώρες που μπορούν να βρεθούν στα βιβλία ιστορίας είναι: η Βουλγαρία του 8ου και 9ου αιώνα, για τον δικό της αγώνα κατά των βυζαντινών δυνάμεων και την οργάνωση του βουλγαρικού κράτους. Η Βουλγαρία και η Σερβία αναφέρονται επίσης ως αποδέκτες πολιτιστικής επιρροής από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, ιδίως τον 9ο και 10ο αιώνα. Η Κωνσταντινούπολη αναφέρεται κατά τις περιόδους της Βυζαντινής και Οθωμανικής κυριαρχίας. Τα εδάφη και ο λαός της Τουρκίας αναφέρονται σε όλη τη διάρκεια της Οθωμανικής

περιόδου, ενώ τα εδάφη και οι λαοί των Βαλκανίων καθ' όλη τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου. Η βαλκανική χερσόνησος αναφέρεται και περιγράφεται ως σύνολο σε αρκετές περιοχές, ιδίως στον Μεσαίωνα και στην νεότερη εποχή. Η αναφορά στη Σερβία ξεκινά από τη νίκη της επί της Βόρειας Μακεδονίας τον 13ο αιώνα μέχρι τα μέσα του 14ου αιώνα. Παρατίθενται επίσης: η σερβική επανάσταση του 1804, τα σερβικά, βουλγαρικά, αλβανικά και τουρκικά εθνικά κινήματα του 18ου αιώνα, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι του 1912-1913 με λεπτομέρεια, κατονομάζοντας όλους τους συμμετέχοντες και τις κυριότερες μάχες. Η Βουλγαρία και η Σερβία αναφέρονται κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Η Τουρκία αναφέρεται στο πλαίσιο των κυπροτουρκικών ζητημάτων που ξεκινούν από τη δεκαετία του 1960.

Η ελληνική εθνική ταυτότητα βασίζεται στην κοινή πολιτιστική κληρονομιά και σε σημαντικά ιστορικά γεγονότα που μοιράζονται οι λαοί και τα εδάφη κυρίως της σύγχρονης επικράτειας της Ελλάδας. Η Ελλάδα ως έθνος ιδρύθηκε το 1830, λίγα χρόνια μετά την ελληνική επανάσταση κατά της οθωμανικής εξουσίας, και ένα χρόνο μετά την πρώτη καθιέρωση των εθνικών συνόρων της Ελλάδας. Σύμβολα της εθνικής ταυτότητας είναι τα εξής: Περικλής - πολιτικός και στρατηγός της αρχαίας Αθήνας, Κίμων - πολιτικός και στρατηγός στην αρχαία Ελλάδα, Φίλιππος Β' - βασιλιάς της Μακεδονίας, Μέγας Αλέξανδρος - Έλληνας κατακτητής και πολεμιστής και από πολιτικούς ήρωες της Επανάστασης του 1821: Θ.Κολοκοτρώνης, Γ. Καραϊσκάκης και άλλοι, καθώς και η μοναδική γυναίκα ηρωίδα - Λ. Μπουμπουλίνα. Από την νεότερη ιστορία: ο Ε.Βενιζέλιος, Έλληνας ηγέτης του απελευθερωτικού και δημοκρατικού κινήματος, πρωθυπουργός της Ελλάδας, γνωστός και ως «Ο δημιουργός της σύγχρονης Ελλάδας», ο Α. Παπαναστασίου - πολιτικός, πατέρας της δημοκρατίας- Ι. Μεταξάς, νικητής ηγέτης των Ελλήνων στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, Κ. Καραμανλής - πρωθυπουργός του 20ου αιώνα, άνοιξε το δρόμο για την Ελλάδα στην ΕΕ και άλλοι πολιτικοί.

2. ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ (Α.1Α + Α.1Β)

Στόχος αυτού του τμήματος της Γενικής Ανάλυσης είναι η συλλογή, ο εντοπισμός και η ερμηνεία των σχετικών δεδομένων αναφορικά με:

- βασικά γεγονότα μέσω των οποίων οικοδομείται η χωροχρονική συνέχεια της εθνικής ιστορίας, όπως και «υποσχόμενη γη»: στρατιωτικής δόξας (πεδία μαχών), πνεύματος (μοναστήρια, εκκλησίες), μνήμης (μνημεία), της φύσης, καθώς και των τοπικών ηρώων (πολεμιστές, προστάτες, μάρτυρες, δημιουργοί),
- την επίδραση άλλων ερμηνευτικών παραγόντων στους οποίους εκτίθενται οι νέοι στην καθημερινή τους ζωή, ιδίως όσον αφορά την επιρροή των μέσων μαζικής ενημέρωσης,
- μη θεσμοθετημένα κοινωνικά περιβάλλοντα και ομάδες στα οποία υπάρχει η δυνατότητα να αρθρώσουν μια συλλογική ταυτότητα προς την εθνική και πολιτική κατεύθυνση (περιβαλλοντικοί ακτιβιστές, bloggers, κ.λπ.).

Για το σκοπό αυτό, πραγματοποιήθηκε ένας κύκλος εργαστηρίων, συνεντεύξεων σε ομάδες καθώς και συγγραφή δοκιμίων, σχετικά με βασικές πτυχές της εθνικής ιστορίας των Βουλγάρων, των Τούρκων, των Ρουμάνων, των Μακεδόνων, των Ελλήνων και των Σέρβων.

2.1. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ - Προκειμένου να εκτιμηθεί η γνώμη της σερβικής νεολαίας, πραγματοποιήθηκαν οι ακόλουθες δραστηριότητες:

- Δύο εργαστήρια με θέμα «Imagine Europe» και «Rewright history» με μαθητές της Ιατρικής Σχολής του Leskonac. Μεγαλύτερη εντύπωση σε αυτά τα εργαστήρια μας προκάλεσε το μεγάλο ενδιαφέρον των νέων και από τις δύο ομάδες να συζητήσουν ελεύθερα αυτό το θέμα, να εκφράσουν τις απόψεις τους και να ακούσουν τους άλλους, να αντιμετωπίσουν τα διαφορετικά επιχειρήματα. Μια ξεχωριστή εικόνα που δημιούργησαν οι φοιτητές της ομάδας "The European Phoenix" μιλάει για την αντίληψη τους για μια

Ευρώπη, που μπορεί να έχει καεί, αλλά μπορεί να αναγεννηθεί από τις δικές της στάχτες. Αυτό φάνηκε από τη διάταξη των εικόνων-συμβόλων.

Στο κέντρο, τοποθετήθηκε η ολυμπιακή φλόγα (αυτή που ενώνει όλους τους ανθρώπους και τα έθνη), και γύρω της, μεγάλοι άνδρες της επιστήμης και της τέχνης ήταν παρατεταγμένοι. Όλοι τους σχημάτιζαν έναν δακτύλιο που αποτελούνταν από

διαφορετικά εθνικά σύμβολα που στέκονταν φιλικά το ένα δίπλα στο άλλο. Σε απομακρυσμένες γωνίες, εντελώς απομονωμένες, υπήρχαν ιδεολόγοι, κατακτητές και εκείνοι που ήθελαν να κατακτήσουν τον κόσμο μέσω του πολέμου.

- Δύο εργαστήρια για τα θέματα «Imagine Europe» και «Rewright history», με νέους ανθρώπους ηλικίας 19-30 ετών, ακτιβιστές ΜΚΟ από το Leskonac. Σε γενικές γραμμές, όλες οι αλλαγές στις εκδηλώσεις που προτάθηκαν από τη νεολαία οδήγησαν στο αποτέλεσμα ότι ο

πόλεμος δεν θα είχε συμβεί καθόλου, αλλά ότι όλες οι διαφορές μεταξύ των εθνών θα είχαν επιλυθεί με επιδέξια διπλωματία. Η συζήτηση που έλαβε χώρα μετά την παρουσίαση των προτάσεών τους ξεχώρισε ως πολύ ενδιαφέρουσα. Μια ομάδα νεαρών ακτιβιστών συνέδεσε τα γεγονότα που αφορούσαν τη Σερβία από την εποχή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου με μεταγενέστερα γεγονότα, στα οποία αναγνώρισαν τις παρόμοιες συμπεριφορές των μεγάλων δυνάμεων απέναντι στη Σερβία μέχρι σήμερα. Η ιστορία τους έχει ως εξής:

- Η δολοφονία του πρίγκιπα Φερδινάνδου από τον Γκαβρίλο Πρίνσιπ δεν ήταν η αιτία για να ξεκινήσει ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος, αλλά μόνο η αφορμή, ενώ τα αίτια είναι βαθύτερα και δεν προήλθαν από τη σερβική πλευρά.

- Η αυστρουγγρική μοναρχία έστειλε στη Σερβία ένα τελεσίγραφο που απλά δεν μπορούσε να αποδεχτεί.

- Ένα παρόμοιο τελεσίγραφο, έστειλε η Δύση στη Σερβία στο Ραμπουγιέ μια προσφορά που δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτή, το οποίο ακολούθησε ο βομβαρδισμός της Γιουγκοσλαβίας.

- Μια παρόμοια συμφωνία προσφέρθηκε στη Σερβία πριν από λίγο καιρό. Αυτή η «συμφωνία» απαιτούσε από τη Σερβία να εγκαταλείψει ένα μέρος του εδάφους της, το μέρος που αντιπροσωπεύει την ψυχή της, την κοιτίδα και καταφύγιο, κάτι που δεν μπορούσε να γίνει αποδεκτό. Για πόσο καιρό ακόμη;

- Το συμπέρασμα ενός νεαρού άνδρα από την ομάδα: «Είναι σαφές για μένα ότι είναι μεγάλοι και ισχυροί και επίσης πολύ πονηροί όταν προσπαθούν να μας πείσουν ότι πρέπει να κατηγορηθούμε για όλα τα δεινά που περνάμε, ότι μας θεωρούν πολύ αφελείς και ότι δεν θα καταλάβουμε τι πραγματικά συμβαίνει στο παρασκήνιο. Αλλά δεν μου είναι σαφές γιατί δεν καταλαβαίνουν ότι οι διεθνείς σχέσεις που βασίζονται σε απλή δύναμη και βία, μπορούν να καταστρέψουν όχι μόνο τη Σερβία και τους Σέρβους, αλλά και ολόκληρο τον κόσμο. Δεν είναι βιώσιμο. Ίσως τώρα είναι η κατάλληλη στιγμή για μια ριζική αλλαγή. Όλα τα προβλήματα και οι διαφορές μπορούν να επιλυθούν ειρηνικά, μέσω του διαλόγου και του αμοιβαίου σεβασμού».

- Τρεις συνεντεύξεις σε ομάδες εστίασης με καθηγητές ιστορίας (6), μαθητές λυκείου (12) και νέους ακτιβιστές ΜΚΟ (9). Είναι αξιοσημείωτο ότι όλες αυτές οι ομάδες θεωρούν τη χώρα τους, τους γείτονες και την ΕΕ ως ζωτικής σημασίας ζητήματα, επειδή γνωρίζουν ότι όλες αυτές οι διεθνείς σχέσεις επηρεάζουν άμεσα την ποιότητα ζωής που ζουν, και όχι μόνο από την άποψη ενός υψηλού ή χαμηλού βιοτικού επιπέδου. Οι αξίες, η παράδοση, ο πολιτισμός και η ταυτότητα είναι πολύ σημαντικές για όλους. Όλοι θα ήθελαν οι σχέσεις μεταξύ των εθνών να είναι καλύτερες, αυτοί θα ήθελαν επίσης οι σχέσεις μεταξύ των Σέρβων να είναι καλύτερες και να ξεπεραστούν οι διαιρέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Η μεγαλύτερη διαφωνία μεταξύ αυτών των ομάδων σχετίζεται με τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και των νέων σχετικά με το πόσο οι νέοι διαβάζουν, πόσα γνωρίζουν για την εθνική και τη γενική ιστορία, πόσο ενδιαφέρονται να μάθουν για το παρελθόν. Οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι οι νέοι δεν ενδιαφέρονται αρκετά για την ιστορία και ιδιαίτερα για την εκμάθηση της ιστορίας σε επιστημονική βάση. Αντιθέτως, ενημερώνονται περισσότερο μέσω του διαδικτύου, των κοινωνικών δικτύων και των μέσων ενημέρωσης. Οι νέοι, στην πραγματικότητα, έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για τη διερεύνηση του τι πραγματικά συνέβη προκειμένου να κατανοήσουν την εποχή στην οποία ζουν σήμερα και να καταλάβουν ποια κατεύθυνση πρέπει να ακολουθηθεί περαιτέρω.

- Διαδικτυακό ερωτηματολόγιο «MeandEurope», που διεξήχθη με 121 ερωτηθέντες ηλικίας 15-

30 ετών. Η ανάλυση των απαντήσεων που έδωσαν οι νέοι δείχνει τι σκέφτονται για τους εαυτούς τους και τους άλλους, ποια είναι η αντίληψή τους και ποιες είναι οι στάσεις τους απέναντι στον κόσμο γύρω τους. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης έχουν ως εξής:

- Το 42,98% των ερωτηθέντων διαφωνεί με τη δήλωση ότι οι διαφορές μεταξύ της σερβικής και ευρωπαϊκής κουλτούρας είναι ασήμαντες, ενώ το 53,72% των ερωτηθέντων διαφωνούν με τη δήλωση ότι «δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των πολιτισμών των χωρών εταίρων». Επίσης, το 80,99% των νέων συμφωνεί με την δήλωση ότι είναι σημαντικό να διατηρήσει και να υπερασπιστεί κανείς τις πεποιθήσεις του όταν αλληλεπιδρά με ανθρώπους από ευρωπαϊκούς πολιτισμούς.

- Το 39,67% των ερωτηθέντων συμφωνεί με τη δήλωση ότι οι διαφορές μεταξύ των σερβικών και ευρωπαϊκών πολιτισμών είναι ελάχιστες, το 37,19% διαφωνεί, ενώ το 23,14% των ερωτηθέντων είναι ουδέτεροι. Παράλληλα, όσον αφορά την ετοιμότητα κατανόησης και σεβασμού των ευρωπαϊκών αξιών, ακόμη και αν αυτές διαφέρουν από τις δικές τους, ποσοστό 93,38% των ερωτηθέντων εκφράζουν θετική στάση.

- Το 75,21% έδειξε προθυμία να προσαρμόσει την επικοινωνία και τη συμπεριφορά του κατά την αλληλεπίδραση με άτομα από ευρωπαϊκές κουλτούρες, για αποτελεσματική επικοινωνία και συνεργασία, ενώ σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες (46,28%) επιθυμούν μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς και ποικιλομορφία και είναι έτοιμοι να ενσωματώσουν στοιχεία των ευρωπαϊκών πολιτισμών στους δικούς τους.

- Αν και έχει παρατηρηθεί μια αξιοσημείωτη αύξηση του ευρωσκεπτικισμού μεταξύ των νέων τα τελευταία χρόνια, εξακολουθεί να υπάρχει έντονη επιθυμία η χώρα τους να γίνει μέλος της ΕΕ. Είναι γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων επιθυμεί η ΕΕ να επεκταθεί με την αποδοχή νέων χωρών από τη Βαλκανική Χερσόνησο, μια ομάδα 59,50 % των ερωτηθέντων. Σύμφωνα με τους νέους, οι παραδοχές των καλών σχέσεων μεταξύ των βαλκανικών χωρών στο μέλλον είναι: η οικονομική συνεργασία (54,54%), αμοιβαίος σεβασμός και αίσθημα εγγύτητας (52,89%) και επίδειξη συναίσθησης και φιλίας με άλλους βαλκανικούς λαούς (43,80%). Τα πέντε χαρακτηριστικά που περιγράφουν καλύτερα έναν Ευρωπαίο είναι: «Υψηλό βιοτικό επίπεδο» (60,33%), Ανθρώπινα δικαιώματα (59,50%), Προστασία του περιβάλλοντος και βιώσιμη ανάπτυξη (56,20%), Δημοκρατία (48,76%) και η ελευθερία (42,15%).

- Η συντριπτική πλειονότητα των νέων συμφωνεί με τη δήλωση ότι η τροφή είναι αυτό που ενώνει τους βαλκανικούς λαούς, σε ποσοστό 80,16%. Μεταξύ των νέων στη Σερβία, υπάρχει μια πεποίθηση ότι πιθανότατα όλα τα έθνη του κόσμου να έχουν καλές εθνικές κουζίνες, αλλά το καλύτερο φαγητό βρίσκεται μακράν στα Βαλκάνια!

- Το 70,25% των ερωτηθέντων συμφωνεί με τη δήλωση ότι οι διαφορές στη θρησκεία έχουν συμβάλει στις συγκρούσεις μεταξύ των βαλκανικών λαών, το 10,74% διαφωνεί και το 19,01% είναι ουδέτεροι.

2.2. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ - Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη διαμόρφωση συμπερασμάτων σχετικά με το θέμα ήταν: i) Μια έρευνα που διεξήχθη σε 142 νέους

ηλικίας 15-30 ετών και ii) Δύο θεματικά εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν σε δύο σχολεία μεταξύ νέων ηλικίας 16-18 ετών και δύο ομάδων νέων ατόμων ηλικίας 20 ετών και άνω.

Τα αποτελέσματα αυτά αντικατοπτρίζουν τις εντυπώσεις που προέκυψαν από τα εργαστήρια με τους μαθητές και τους νέους για το θέμα "ImagineEurope". Σε όλες τις ομάδες των μαθητών, είναι εμφανής μια διαχωριστική γραμμή ανάλογα με τη γεωγραφική θέση. Στο κέντρο του πάζλ βρίσκεται ο «ιδανικός άλλος» με τη μορφή της Ενωμένης Ευρώπης, στη μία πλευρά είναι οι

εικόνες προσώπων και γεγονότων που σχετίζονται με τη Δυτική Ευρώπη, και στην άλλη πλευρά τα σύμβολα που συνδέουν τους νέους με τη Βουλγαρία και την Βαλκανική Χερσόνησο. Δεν λείπουν και οι εικόνες που προέρχονται από την Ανατολή και τη Ρωσία. Οι

νέοι παρατηρούν τη σοβαρή διείσδυση της πολιτικής στις ζωές των ανθρώπων την οποία συνδέουν με πολέμους –στην προκειμένη περίπτωση, με το πρόσωπο του Ναπολέοντα. Σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι για τους μαθητές, η ιδέα μιας ενωμένης Ευρώπης παραμένει στο επίπεδο ενός μηχανικού συνδυασμού δύο κόσμων με διαφορετικές ιστορίες και πολιτισμικά υπόβαθρα. Αυτό θα μπορούσε να αποδοθεί στην ισχυρή επιρροή των σχολικών βιβλίων και στην έλλειψη επαρκούς κοινωνικής εμπειρίας.

Οι συλλογισμοί και οι αποφάσεις που προέκυψαν από το εργαστήριο αντικατοπτρίζουν την μεγάλη κοινωνική εμπειρία των συμμετεχόντων. Εδώ, και στις δύο ομάδες, υπάρχει η επιθυμία να δομηθούν τα σύμβολα έξω από τα όρια της γεωγραφικής τους προέλευσης, με το να ενοποιούνται γύρω από ορισμένα θέματα, μεταξύ των οποίων υπάρχουν μεταβάσεις, ή είναι τοποθετημένα ομόκεντρα και συνεπώς εξίσου απομακρυσμένα από επιλεγμένα σύμβολα, που αντιπροσωπεύουν κοινές αστικές και ευρωπαϊκές αξίες, οι οποίες βρίσκονται στο κέντρο της σύνθεσης.

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου εργαστηρίου, οι δύο ομάδες νέων δεν εξέφρασαν επιθυμία για αλλαγή, αν και συζήτησαν δυναμικά το θέμα και γνώριζαν καλά τα γεγονότα. Εδώ, η εμπειρία τους ως πολίτες της Ευρώπης και η δυνατότητα ελεύθερης μετακίνησης καταδείχθηκαν με ενδιαφέροντα τρόπο. Αντί να δραματοποιήσουν τα χαμένα εδάφη, τα οποία εξακολουθούσαν να θεωρούν άδικα, έδειξαν τον πραγματισμό της σύγχρονης ευρωπαϊκής νεολαίας, η οποία είναι συνηθισμένη στην κινητικότητα και γνωρίζει ότι μπορεί εύκολα να επισκεφθεί οποιοδήποτε έδαφος και έτσι να αντισταθμίσουν την απώλειά του - «Κοιτάζτε πού βρίσκεται η Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο Πέλαγος. Αυτό που έχει σημασία είναι ότι, ως Ευρωπαίοι, μπορούμε να πάμε όπου θέλουμε». Ήταν επίσης ενδιαφέρον να σημειωθεί η άποψη ότι οι πόλεμοι που κατέστρεψαν την Ευρώπη έδειξαν στην πραγματικότητα το δρόμο για να ξεπεραστεί η τραγωδία - η ενοποίηση της Ευρώπης.

Προκειμένου να προσδιοριστεί η αντίληψη των νέων στη Βουλγαρία σχετικά με βασικές πτυχές της εθνικής, βαλκανικής και ευρωπαϊκής ιστορίας, διεξήχθη το διαδικτυακό ερωτηματολόγιο «MeandEurope», με 149 άτομα από τη Βουλγαρία. ερωτηθέντες ηλικίας 15-30 ετών. Η ανάλυση των απαντήσεων που έδωσαν οι νέοι μας δείχνει τα ακόλουθα:

- Το ποσοστό εκείνων που διαφωνούν και συμφωνούν στο ερώτημα αν οι πολιτιστικές διαφορές με τους Ευρωπαίους είναι ασήμαντες είναι σχεδόν το ίδιο, περίπου 20%. Όμως, το 37% θεωρείται ουδέτερο σε αυτό το ζήτημα.
- Περισσότερα από τα 2/3 πιστεύουν ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των Βαλκανικών πολιτισμών - 67% έναντι 20%. Ένα μικρό ποσοστό είναι ουδέτερο.
- Από 45% έως 30% των νέων της Βουλγαρίας πιστεύουν ότι πρέπει να υπερασπιστούν τις πολιτιστικές αξίες τους όταν βρίσκονται σε παρέα με άλλους νέους Ευρωπαίους. Ωστόσο, οι Βούλγαροι είναι πιο αισιόδοξοι για μια τέτοια ανάγκη στο βαλκανικό περιβάλλον - 37% έναντι 31%.
- Στην ερώτηση αν αισθάνονται καλύτερα ως Ευρωπαίοι, ένα υψηλό ποσοστό των Βούλγαρων νέων, 42% έχει ουδέτερη γνώμη. Ωστόσο, το ποσοστό εκείνων που τους χαρακτηρίζει περισσότερο η βουλγαρική τους ταυτότητα, ισχυρίζονται ότι η βουλγαρική κυριαρχεί της ευρωπαϊκής τους ταυτότητας - 39% έναντι 21%.
- Ένα υψηλότερο ποσοστό των νέων Βουλγάρων, 44% έναντι 29%, πιστεύει ότι οι πολιτιστικές διαφορές με τους Ευρωπαίους μπορούν να ξεπεραστούν μέσω της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης.
- Οι νέοι Βούλγαροι θεωρούν τους εαυτούς τους ανεκτικούς, ότι προσπαθούν να κατανοήσουν ένα άλλο άτομο, ακόμη και αν διαφέρουν σε αξίες και πεποιθήσεις - σχεδόν το 90%.
- Το 47% των συμμετεχόντων πιστεύει ότι είναι σημαντικό να ενσωματωθούν στοιχεία της ευρωπαϊκής ταυτότητας στη δική τους ταυτότητα προκειμένου να οικοδομηθεί μια κοινή ευρωπαϊκή ταυτότητα.
- Το 51% έχει ουδέτερη θέση στο θέμα της διεύρυνσης της ΕΕ με χώρες από Βαλκανική Χερσόνησο, αλλά μεταξύ εκείνων που εκφράζουν θέση, μια θετική θέση κυριαρχεί.
- Όσον αφορά την ιδέα ότι η θρησκεία έχει ως επί το πλείστον προκαλέσει συγκρούσεις, το 55% εγκρίνει αυτή τη δήλωση σε σύγκριση με το 10% που την αποδοκιμάζει.
- Τα «υψηλά πρότυπα», τα «ανθρώπινα δικαιώματα» και η «δημοκρατία» είναι οι τρεις πιο συχνά χρησιμοποιούμενες έννοιες που περιγράφουν την ιδέα ενός νέου Βούλγαρου για τον Ευρωπαίο. Από την άλλη πλευρά, οι τρεις έννοιες που περιγράφουν την ιδέα των Βουλγάρων είναι εξαιρετικά αρνητικές - «χαμηλά standards», «ρατσισμός», ακόμη και «ελευθερία».

2.3. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ - Προκειμένου να εκτιμηθεί η γνώμη των νέων της Τουρκίας για βασικές πτυχές της εθνικής, βαλκανικής και ευρωπαϊκής ιστορίας, διεξήχθησαν οι ακόλουθες δραστηριότητες:

- Το εργαστήριο «Imagine Europe» που παρακολούθησαν 23 νέοι και μαθητές.

Οι μαθητές και οι νέοι χωρίστηκαν σε ομάδες των 4-5 ατόμων. Είκοσι πέντε κάρτες που αντιπροσωπεύουν τις χώρες εταίρους, και πέντε εκπρόσωποι της Τουρκίας διανεμήθηκαν σε κάθε ομάδα. Αρχικά, τους ζητήθηκε να δημιουργήσουν μια ιστορία τοποθετώντας τις κάρτες που είχαν στα χέρια τους. Μετά από αυτό, τους ζητήθηκε να εξηγήσουν γιατί έκαναν μια τέτοια διαχείριση με τις κάρτες. Η πρώτη ομάδα δήλωσε ότι δεν τοποθέτησε τις

κάρτες στο κέντρο των αφηγήσεών τους. Αντ' αυτού, ομαδοποιούσαν τις κάρτες που έβρισκαν μεταξύ τους. Τοποθέτησαν όλες τις κάρτες που συμβόλιζαν την Τουρκία στην άκρη δεξιά. Επίσης πρόσθεσαν μια κάρτα με το κυριλλικό αλφάβητο δίπλα στις κάρτες που σχετίζονταν με την Τουρκία. Ως αιτιολογία, ισχυρίστηκαν ότι η Τουρκία ήταν μια βαλκανική χώρα από την οθωμανική περίοδο. Η δεύτερη ομάδα χώρισε τις κάρτες σε τρεις ομάδες. Οι κάρτες που συμβόλιζαν την Τουρκία τοποθετήθηκαν στην πάνω αριστερή γωνία και οι κάρτες που συμβόλιζαν την Ευρώπη στα δεξιά της κάρτας του «Maiden's Tower» στην Κωνσταντινούπολη. Μια ειδική ομάδα δημιουργήθηκε για τους Ευρωπαίους, το Κοινοβούλιο και τους ιδρυτές της ΕΕ. Στο κέντρο τοποθετήθηκαν η ολυμπιακή δάδα και ο «Πόλεμος και Ειρήνη» του Τολστόι. Ο Πικάσο, ο Μότσαρτ, ο Έρασμος, ο Κοπέρνικος, το κυριλλικό αλφάβητο και οι άγιοι τοποθετήθηκαν γύρω από αυτές τις κεντρικές κάρτες. Η τρίτη ομάδα δεν έκανε καμία διάκριση στα σύμβολα ειδικά για την Τουρκία. Τοποθέτησαν μαζί όλα τα μέρη, τις τοποθεσίες και τα μνημεία που θεωρούσαν ιστορικά σημαντικά. Τοποθέτησαν τον Πύργο του Αιφελ δίπλα στο Anitkabir, το Κολοσσαίο δίπλα στο Μουσείο Mevlana και το Ρουμανικό Μνημείο της Ειρήνης δίπλα στα αγάλματα του Adiyaman. Η τέταρτη ομάδα τοποθέτησε το Anitkabir, το οποίο βρίσκεται στην πρωτεύουσα και έχει ιστορική σημασία για τη Δημοκρατία της Τουρκίας, όπου βρίσκεται το μασωλείο του Ατατούρκ στο κέντρο. Τοποθέτησαν επίσης άλλα σύμβολα της Τουρκίας γύρω από το Anitkabir. Στο τέλος, τοποθέτησαν μέρη και μνημεία που βρήκαν σημαντικά κοντά στο κέντρο και ιστορικά σημαντικές προσωπικότητες και τους ιδρυτές της ΕΕ. στις άκρες της εικόνας τους. Σε αντίθεση με άλλες ομάδες, αυτή η ομάδα δεν διαχώρισε ξεκάθαρα εθνικά, βαλκανικά και ευρωπαϊκά σύμβολα μεταξύ τους. Αντίθετα, όλες οι κάρτες ήταν τοποθετημένες με συναφή τρόπο.

- Το εργαστήριο «Rewritehistory» πραγματοποιήθηκε ως συνέχεια του πρώτου εργαστηρίου. Γράφτηκαν συνολικά 21 δοκίμια. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να εξηγήσουν ποια γεγονότα θεωρούσαν ιστορικά ως σημεία καμπής στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ανάλυση των δοκιμίων δείχνει τα ακόλουθα:

-Οι περισσότεροι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι η αποτροπή της δολοφονίας, η οποία πυροδότησε την έναρξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, θα μπορούσε να

αποτρέψει τον πόλεμο και να επιτρέψει την Οθωμανική Αυτοκρατορία να προστατεύσει καλύτερα τα υπάρχοντα εδάφη της.

- Ένα δοκίμιο υποστήριξε ότι η χριστιανική θρησκεία, με την πολιτική της επέκτασης, ήταν υπεύθυνη για τους παγκόσμιους πολέμους. Σε τρία δοκίμια αναφέρθηκε ότι η Ρουμανία, η Ελλάδα και η Βουλγαρία δεν θα έπρεπε να είχαν εισέλθει στον παγκόσμιο πόλεμο. Η ιστορία θα μπορούσε να είχε πάρει διαφορετική πορεία αν οι χώρες αυτές δεν είχαν εισέλθει στον πόλεμο. Επίσης, σε ορισμένα δοκίμια πιστεύεται, ότι το κύριο πρόβλημα δεν βρίσκεται στην Ευρώπη, αλλά ότι η Αμερική χρηματοδότησε τον πόλεμο. Υποστηρίχθηκε ότι οι διαφορές μεταξύ των Βαλκανίων και της Ευρώπης δεν εμποδίζουν τη συνύπαρξη, αλλά ότι τα αποικιοκρατικά κράτη απειλούν την ειρήνη χρησιμοποιώντας εθνικιστικά κινήματα ως εργαλείο. Σε ορισμένα δοκίμια, η ίδρυση του Αραβικού Συνδέσμου αξιολογήθηκε ως απειλή και τονίστηκε ότι πρέπει να αποτραπεί για χάρη της παγκόσμιας ειρήνης.

- Εφαρμογή του ερωτηματολογίου "Me and Europe". Τα βασικά συμπεράσματα με βάση το Αναπτυξιακό μοντέλο διαπολιτισμικής ευαισθησίας (συχνά αποκαλούμενο μοντέλο "κλίμακας Bennett") είναι τα εξής:
 - Δεν υπάρχει στατιστική διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών στη συνολική βαθμολογία της κλίμακας, της άρνησης, της άμυνας, της ελαχιστοποίησης, της προσαρμογής και ενοποίησης των υποδιαστάσεων.
 - Σύμφωνα με την ηλικία των συμμετεχόντων, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στις υποδιαστάσεις, εκτός από την υποδιάσταση της άμυνας. Ωστόσο, όταν εξετάζονται οι μέσοι όροι της υποδιάστασης της άμυνας, διαπιστώνεται ότι υπάρχει μια σημαντική διαφορά μεταξύ των μέσων όρων των νέων στην ηλικιακή ομάδα 14-18 ετών ($X=3,45$) και των νέων της ηλικιακής ομάδας 19-30 ($X=2,98$).
 - Το 22,90% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι η οικονομική συνεργασία και οι ανταλλαγές μπορούν να συμβάλουν περισσότερο στις καλές σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών. Αυτό ακολουθείται από την πολιτιστική συνεργασία (19,30%), την διαπολιτισμική εκπαίδευση στα σχολεία (18,00%), την ευαισθητοποίηση για αμοιβαίο σεβασμό και αίσθημα εγγύτητας (14,10%) και την περιφερειακή ένωση με βάση κοινές ανάγκες και συμφέροντα (12,50%),
 - Το 15,90% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι η ελευθερία είναι ένα από τα χαρακτηριστικά που περιγράφει καλύτερα έναν Ευρωπαίο. Ακολουθούν: τα ανθρώπινα δικαιώματα (15,70%)- το υψηλό επίπεδο διαβίωσης (15,00%)- δημοκρατία (13,10%)- προστασία του περιβάλλοντος και αειφόρος ανάπτυξη (12,20%)- ισότητα (8,60%), ασφάλεια (7,50%) κ.λπ.
 - Το 17,40% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι το χαμηλό επίπεδο είναι ένας από τα κύρια διακριτικά χαρακτηριστικά της Τουρκίας. Ακολουθούν: οι συγκρούσεις (13,00%), η φροντίδα για τους ευάλωτους (11,00%), συνεργασία (10,80%), δικτατορία (9,60%), ρατσισμός (8,20%), ελευθερία (7,80%), δημοκρατία (5,80%), ανθρώπινα δικαιώματα (5,00%) κ.λπ.
- Διεξήχθησαν δύο συνεντεύξεις σε ομάδες με 23 άτομα (φοιτητές και νέους) για να

συγκριθούν τα ποσοτικά δεδομένα από το ερωτηματολόγιο «Me and Europe» με τα ποιοτικά δεδομένα. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες όρισαν το να «είσαι Ευρωπαίος» ως το να έχεις μια ευρεία προοπτική για τον κόσμο, να είσαι οικονομικά ευημερών και να έχεις πρόσβαση χωρίς άγχος σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Δεν μπορούσαν να διακρίνουν μεταξύ του να είσαι Ευρωπαίος πολίτης και το να είσαι Ευρωπαίος και όρισαν την ιθαγένεια της ΕΕ περισσότερο με βάση την ύπαρξη συγκεκριμένων προτύπων. Οι ευρωπαϊκές αξίες δεν ορίζονταν τόσο από την πολιτιστική και πνευματική κληρονομιά, αλλά μάλλον από το υψηλό βιοτικό επίπεδο και τις ελευθερίες της. Ενώ, ο εξευρωπαϊσμός αντιμετώπιστηκε θετικά ως μέσο για την επίτευξη του υψηλού βιοτικού επιπέδου της Ευρώπης, ο ευρωπαϊκός τρόπος ζωής επικρίθηκε ως μιμητικός. Ο ορισμός τους για την Ευρώπη με βάση το υψηλό βιοτικό επίπεδο και τις ελευθερίες ευθυγραμμίζεται με τα ποσοτικά αποτελέσματα της έρευνας. Η πρόταση για την κατάργηση των συνόρων εντός της Ευρώπης δεν ελήφθει θετικά, καθώς τονίστηκε ότι πρέπει να διατηρηθούν οι μοναδικές διαφορές κάθε χώρας. Μεταξύ των παραγόντων που απειλούν την Ευρώπη, η τρομοκρατία και τα συμφέροντα άλλων αυτοκρατορικών χωρών απαριθμήθηκαν, ενώ μεταξύ των παραγόντων που απειλούν την Τουρκία, περισσότερη έμφαση δόθηκε στα εσωτερικά προβλήματα. Το υψηλό βιοτικό επίπεδο, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ελευθερίες απαριθμήθηκαν ως τα καθοριστικά χαρακτηριστικά των Ευρωπαίων. Οι Τούρκοι ορίστηκαν ως έχοντες οικονομικά προβλήματα, χαμηλό βιοτικό επίπεδο, συγκρούσεις και αγώνες. Υπό αυτή την έννοια, τα ποιοτικά δεδομένα από την ομαδική συνέντευξη συνάδουν με τα ποσοτικά δεδομένα από το ερωτηματολόγιο. Οι εκπαιδευτικοί αναγνώρισαν τη σημασία της ανάπτυξης απόψεων σχετικά με θέματα που περιλαμβάνουν την πολιτική, την οικονομία και τις πολιτιστικές υποθέσεις στο πλαίσιο της χώρας τους. Σημείωσαν ότι οι μαθητές συχνά διαδίδουν τις απόψεις τους στους συμμαθητές τους. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησίμευσαν ως το κύριο μέσο για τους μαθητές να παρακολουθούν τις τελευταίες ειδήσεις, με προτίμηση στην παρακολούθηση θεμάτων ενδιαφέροντος σε αυτή την πλατφόρμα. Ωστόσο, τα ευρήματα της συνέντευξης αποκάλυψαν, επίσης, ότι ένα υποσύνολο μαθητών επέδειξε πλήρη αποστασιοποίηση από τα τρέχοντα ζητήματα. Ρωτήσαμε τους εκπαιδευτικούς σχετικά με την τάση των μαθητών τους προς την εθνική ιστορία και την προέλευση του ενδιαφέροντός τους γι' αυτό το θέμα. Οι καθηγητές που τόνισαν το ενδιαφέρον των μαθητών τους για την πρόσφατη ιστορία ανέπτυξαν τον ενισχυτικό ρόλο των τηλεοπτικών σειρών και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

2.4. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ - Προκειμένου να προσδιοριστεί η αντίληψη της ρουμανικής νεολαίας για τις βασικές πτυχές της εθνικής, βαλκανικής και ευρωπαϊκής ιστορίας, διεξήχθησαν οι ακόλουθες δραστηριότητες:

- Εργαστήρια «ImagineEurope» - Τα εργαστήρια οργανώθηκαν από νέους από κοινότητες και φοιτητές από το Εθνικό Κολλέγιο «ElenaCuza» στην Κραϊόβα και το σχολείο «NicolaeBalcescu» στην Κραϊόβα. Σε αυτά τα εργαστήρια, οι νέοι είχαν την ευκαιρία να φανταστούν την Ευρώπη που θέλουν χρησιμοποιώντας 15 εικόνες από Ευρώπη που

διαχωρίζονταν.

επιλέχθηκαν από τους εταίρους του προγράμματος και μία εικόνα από κάθε εταίρο του έργου και πέντε εικόνες σχετικές με την Ρουμανία και τον ρουμανικό πολιτισμό. Κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων, παρατηρήθηκε ότι οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες ήταν εξοικειωμένοι με ρουμανικές και ευρωπαϊκές εικόνες που επιλέχθηκαν για τη δραστηριότητα, αλλά όχι τόσο με τις βαλκανικές. Τα Βαλκάνια τοποθετήθηκαν στην άκρη της «εικόνας». Επίσης, παρατηρήθηκε ότι κάποιοι νέοι αποφάσισαν να δημιουργήσουν εικόνες με βάση θέματα όπως ο πολιτισμός, οι προσωπικότητες και τα κτίρια, και είχαμε ακόμη και μια ομάδα που αποφάσισε να δημιουργήσει μια «εικόνα» όπου οι «καλοί» χαρακτήρες και οι «κακοί» χαρακτήρες

- Εργαστήρια «Rewritehistory» - Κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων, διατυπώθηκαν διαφορετικές απόψεις από τους συμμετέχοντες. Συνοπτικά, οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες ανέφεραν ότι θα άλλαζαν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με τρόπο που να τον αποτρέψει ή με τρόπο που θα έβαζε τέλος στον πόλεμο πολύ σύντομα μετά την έναρξή του. Ορισμένοι μαθητές δήλωσαν ότι θα ήθελαν η Ρουμανία να ήταν πιο ενεργή στον πόλεμο και να έπαιρνε περισσότερα εδάφη από τις γειτονικές χώρες, αναφέροντας τα εδάφη που βρίσκονται σήμερα υπό τη διοίκηση της Ουκρανίας και της Δημοκρατίας της Μολδαβίας. Παρακάτω παρατίθενται περιλήψεις ορισμένων δοκιμίων:
 - Νομίζω ότι αν μπορούσα να αλλάξω κάτι σχετικά με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, θα προσπαθούσα να τον αποτρέψω από το να μην συμβεί εξ' ολοκλήρου. Τόσα πολλά δεινά και καταστροφές θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί αν οι άνθρωποι είχαν βρει έναν τρόπο να επιλύσουν τις συγκρούσεις τους ειρηνικά. Θα προσπαθούσα να συγκεντρώσω τους ηγέτες των εμπλεκόμενων χωρών και να τους ενθαρρύνω να συζητήσουν τα πράγματα και να βρουν ένα τρόπο να συμβιβαστούν.
 - Αν μπορούσα να γυρίσω πίσω στο χρόνο και να αλλάξω κάτι στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, θα προσπαθούσα να διασφαλίσω ότι οι γυναίκες θα έπαιζαν πιο ενεργό ρόλο στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις. Ίσως τότε θα επικεντρώνονταν περισσότερο στην οικοδόμηση ενός πιο ειρηνικού και δίκαιου κόσμου. Θα προσπαθούσα να ενθαρρύνω περισσότερες γυναίκες να ασχοληθούν με την πολιτική και τη διπλωματία.
 - Αν μπορούσα να αλλάξω κάτι στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, θα προσπαθούσα να αποτρέψω τη χρήση χημικών όπλων.
 - Θα εμπόδιζα τον Γκαβρίλο Πρίνσιπ να δολοφονήσει τον Φραντς Φερδινάνδο.
 - Θα ήθελα οι ηγέτες των αντιμαχόμενων εθνών να λάβουν πιο σοβαρά υπόψη τους τις ειρηνευτικές προσπάθειες που έγιναν καθ' όλη τη διάρκεια του πολέμου.

- Πιστεύω ότι ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος προκλήθηκε από την άνοδο του εθνικισμού στην Ευρώπη, οπότε θα έκανα την Ευρωπαϊκή Ένωση νωρίτερα.

- Ερωτηματολόγιο «MeandEurope» (116 ερωτηθέντες) –Η ανάλυση των δεδομένων προέκυψε με τα ακόλουθα αποτελέσματα:
 - οι διαφορές στις απαντήσεις μεταξύ των νέων και των φοιτητών έχουν παρόμοια ποιοτικά χαρακτηριστικά,
 - Το 64,8% των νέων και το 54,9% των φοιτητών διαφωνούν απόλυτα και διαφωνούν με το ότι οι διαφορές μεταξύ του ρουμανικού και του ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι ασήμαντες, ενώ πάνω από το 65,0% αυτών διαφωνούν με τη δήλωση ότι οι διαφορές μεταξύ των μελών των βαλκανικών εθνών είναι ασήμαντες. Κατά συνέπεια, πάνω από το 50% των ερωτηθέντων συμφωνούν απόλυτα ή συμφωνούν ότι είναι σημαντικό να υπερασπιστούμε τις δικές μας πολιτιστικές αξίες όταν αλληλεπιδρά κανείς με άτομα από ευρωπαϊκούς πολιτισμούς.
 - Το 66,7% των νέων και το 55% των φοιτητών δεν συμφωνούν με τη δήλωση ότι είναι καλύτερα να είσαι Ρουμάνος παρά Ευρωπαίος,
 - Το 92,6% των νέων και το 92% των μαθητών συμφωνούν με τη δήλωση ότι, όταν επικοινωνούν με ανθρώπους από ευρωπαϊκές κουλτούρες, προσπαθούν να σέβονται τις αξίες τους, τις πεποιθήσεις και συμπεριφορές, ακόμη και αν διαφέρουν από τις δικές τους. Το ίδιο ισχύει και όταν πρόκειται για την αντιμετώπιση των πολιτισμικών διαφορών των βαλκανικών λαών.
 - Το 82,2% των νέων και το 87,6% των μαθητών συμφωνούν απόλυτα ή συμφωνούν με τη δήλωση ότι η προσαρμογή της δικής μας συμπεριφοράς είναι απαραίτητη για την επικοινωνία με ανθρώπους από ευρωπαϊκούς πολιτισμούς.
 - Το 61,6% των νέων και το 59,4% των μαθητών δεν θέλουν να αποφύγουν τις πολιτιστικές τους πρακτικές και τις προσδοκίες τους προκειμένου να προσαρμοστούν στις κουλτούρες των βαλκανικών λαών,
 - Το 77,8% των νέων και το 66,1% των μαθητών συμφωνούν απόλυτα ή συμφωνούν ότι η ενσωμάτωση στοιχείων από τους ευρωπαϊκούς πολιτισμούς είναι το κλειδί για την οικοδόμηση μιας πιο περιεκτικής και ποικιλόμορφης κοινότητας ή κοινωνίας.
 - Το 46,3% των νέων και το 46,8% των νεαρών ενηλίκων συμφωνούν πλήρως ή συμφωνούν με τη δήλωση ότι οι ομοιότητες και οι αμοιβαίες επιρροές των βαλκανικών πολιτισμών έχουν θετικό αντίκτυπο στην ενσωμάτωση αυτών των πολιτισμών στη δική τους.
 - Το 83,3% των νέων και το 83,9% των μαθητών συμφωνούν πλήρως ή συμφωνούν με τη δήλωση ότι η ΕΕ θα πρέπει να επεκταθεί με την αποδοχή νέων χωρών από τη Βαλκανική Χερσόνησο.
 - Το 47,3% των νέων και το 62,9% των μαθητών συμφωνούν ή συμφωνούν απόλυτα με την δήλωση ότι οι διαφορές στη θρησκεία μεταξύ των βαλκανικών εθνών έχουν συμβάλει στις συγκρούσεις ή διαιρέσεις μεταξύ των βαλκανικών κοινωνιών.

- Το 57,4% των νέων και το 46,8% των φοιτητών πιστεύουν ότι η επίσκεψη και η γνωριμία μεταξύ τους είναι το κλειδί για την ανάπτυξη καλών σχέσεων μεταξύ των βαλκανικών λαών.
- Η οικονομική συνεργασία (48,1% των νέων και 51,6% των φοιτητών), η πολιτιστική συνεργασία (53,7% των νέων και 50% των φοιτητών), η διαπολιτισμική εκπαίδευση σε σχολεία (51,9% των νέων και 43,5% των μαθητών), η αύξηση της ευαισθητοποίησης των αμοιβαιότητας (51,9% των νέων και 51,9% των μαθητών), κ.λπ.
- Μεταξύ των πέντε βασικών χαρακτηριστικών των Ευρωπαίων, οι ερωτηθέντες αναγνωρίζουν: ανθρώπινα δικαιώματα (75,9% των νέων και 91,9% των φοιτητών), τη δημοκρατία (74,1% των νέων και 91,9% των φοιτητών) και 62,9% των φοιτητών), την ελευθερία (66,7% των νέων και 71% των φοιτητές), την προστασία του περιβάλλοντος (48,1% των νέων και 43,5% των φοιτητών) και ισότητα (44,4% των νέων και 48,4% των φοιτητών).
- Μεταξύ των πέντε βασικών χαρακτηριστικών που περιγράφουν καλύτερα τους Ρουμάνους, οι ερωτηθέντες αναγνωρίζουν: τη δημοκρατία (57,4% των νέων και 50% των φοιτητών), την ελευθερία (55,6% των νέων και 71% των φοιτητών)- χαμηλό βιοτικό επίπεδο (51,9% των νέων και 50% των φοιτητών)- συνεργασία (55,6% των νέων και 50% των φοιτητών)- συγκρούσεις (40,7% των νέων και 33,9% των φοιτητών).

- Συνέντευξη με εκπαιδευτικούς - Γενικά, οι μαθητές σε μικρότερες τάξεις ενδιαφέρονται περισσότερο για την ιστορία από εκείνους που φοιτούν σε μεγαλύτερες τάξεις. Οι μαθητές στη Ρουμανία αρχίζουν να μαθαίνουν ιστορία στο δημοτικό σχολείο, στην τέταρτη τάξη και επειδή είναι ένα νέο μάθημα στην αρχή, είναι πολύ ενθουσιασμένοι. Καθώς μεγαλώνουν, το ενδιαφέρον τους μειώνεται. Τους αρέσουν τα γεγονότα από τον Μεσαίωνα περισσότερο. Στην αρχή, οι μαθητές ενδιαφέρονται πολύ να μάθουν πληροφορίες σχετικά με την εθνική ιστορία. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προωθούν άλλες πτυχές και αξίες και η εκπαίδευση δεν προωθείται στα μέσα ενημέρωσης όπως θα έπρεπε.
- Συνέντευξη με μαθητές και νέους. Η ανάλυση δείχνει ότι οι ερωτηθέντες:
 - διακρίνουν σαφώς τον όρο «Ευρωπαίος» από τον όρο «πολίτης της ΕΕ»,
 - πιστεύουν ότι το να «είσαι Ευρωπαίος»- είναι ένας ενοποιητικός παράγοντας,
 - Η ΕΕ σέβεται ως επί το πλείστον τις διακηρυγμένες αξίες,
 - επιθυμούν την ύπαρξη συνόρων εντός της Ευρώπης,
 - πιστεύουν ότι η ΕΕ πρέπει να επεκταθεί με την αποδοχή νέων χωρών από τη Βαλκανική Χερσόνησο,
 - πιστεύουν ότι το αίσθημα κοινωνικής ευθύνης, η αγάπη για την ελευθερία, ένα καλό επίπεδο διαβίωσης, η δημοκρατία και ο πλούσιος πολιτισμός περιγράφουν καλύτερα έναν Ευρωπαίο,
 - πιστεύουν ότι η φιλοξενία, οι χαρούμενοι άνθρωποι, η κουλτούρα της διασκέδασης, η καλή κουζίνα και η φυσική ομορφιά περιγράφουν καλύτερα τα μέλη των βαλκανικών εθνών,
 - πιστεύουν ότι η παγκοσμιοποίηση και το φαινόμενο της ανεξέλεγκτης μετανάστευσης μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά τις εθνικές, πολιτιστικές και κοινωνικές πτυχές της ημείρου μας,
 - πιστεύουν ότι η μετανάστευση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού εκτός της χώρας λόγω ανεπάρκειας καλού βιοτικού επιπέδου στην πατρίδα τους, είναι πιο επικίνδυνη για τη δική τους χώρα,

- πιστεύουν ότι η συνειδητοποίηση των κοινών αξιών, η προώθηση της στρατηγικής εταιρικής σχέσης μεταξύ των χωρών αυτών και η ενθάρρυνση των πολιτιστικών ανταλλαγών μπορούν να συμβάλλουν αρκετά στις καλές σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών στο μέλλον.

2.5. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - Προκειμένου να προσδιοριστεί η αντίληψη της Βόρειας Μακεδονικής νεολαίας σχετικά με βασικές πτυχές της εθνικής, βαλκανικής και ευρωπαϊκής ιστορίας, η ακόλουθη δραστηριότητα:

- Εργαστήρια "ImagineEurope" – Μια ομάδα μαθητών λυκείου και πανεπιστημίων συμμετεχόντων εργαστηρίων "ImagineEurope". Τους δόθηκε η αποστολή να δημιουργήσουν έναν χάρτη της

Ευρώπης, χρησιμοποιώντας διάφορες φωτογραφίες που αντιπροσωπεύουν την ευρωπαϊκή ιστορία και παράδοση, τον βαλκανικό και μακεδονικό πολιτισμό και ιστορία. . Οι μαθητές χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες, δύο ομάδες με μαθητές λυκείου και η τρίτη ομάδα με μαθητές μεγαλύτερης ηλικίας. Συζήτησαν για τη θέση της Ν. Μακεδονίας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, και κάθε ομάδα διαμόρφωσε εικόνες και παρουσίασε την Ευρώπη με διαφορετικό τρόπο. Η πρώτη ομάδα

μαθητών ήταν κυρίως με γνώμονα τη γεωγραφική προέλευση των εικόνων. Τοποθέτησαν τις φωτογραφίες στο χάρτη της Ευρώπης βασιζόμενοι σε εθνικές και πολιτιστικές αξίες. Η δεύτερη ομάδα μαθητών σκέφτηκε διαφορετικά. Τοποθέτησαν τις φωτογραφίες με χρονολογική σειρά και παρουσίασαν την ανάπτυξη της Ευρώπης από την αρχαιότητα έως σήμερα. Η τρίτη ομάδα αναζήτησε συνδέσεις. Μία από τις συνδέσεις ήταν η πολιτιστική επιρροή - η εμφάνιση του κυριλλικού αλφαβήτου και η διάδοσή του. Η κεντρική θέση ήταν το έργο του Τολστόι "Πόλεμος και Ειρήνη", σημειώνοντας ότι η Ευρώπη βρίσκεται πάντα στα όρια του πολέμου, όπως και σήμερα, αλλά και της ειρήνης, η οποία φέρνει ακμή και ευημερία.

- Εργαστήρια «Rewritehistory» - Σε μια ομάδα μαθητών ηλικίας άνω των 19 ετών, δόθηκε μία περίοδος δύο εβδομάδων για να σκεφτούν και να γράψουν ένα δοκίμιο που να εξηγεί την οπτική τους σχετικά με το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Στη συνέχεια, οι ίδιοι φοιτητές, μαζί με τους νεότερους κάτω των 18 ετών, συμμετείχαν σε δύο εργαστήρια όπου συζήτησαν για τον πόλεμο και τις συνέπειές του και μοιράστηκαν τις απόψεις τους για το τέλος του πολέμου. Καθένα από τα δέκα δοκίμια που δημιούργησαν οι μαθητές είναι μοναδικό και παρουσιάζει του δική του άποψη, αλλά όλα καθοδηγούνται από ιστορικά γεγονότα. Κάθε δοκίμιο αναλύει τις αλλαγές που θα μπορούσε να είχε επιφέρει ο πόλεμος, αν είχε διαφορετικό τέλος. Σε κάθε δοκίμιο ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος παρουσιάζεται ως κάτι αναπόφευκτο της εποχής στην οποία συνέβη. Σε ορισμένα από τα δοκίμια εξετάστηκε η θέση των Βαλκανίων και η μοίρα όλων των βαλκανικών

εθνών, τα οποία βρίσκονται αντιμέτωπα μεταξύ τους σε αυτόν τον πόλεμο. Η ομαδική συζήτηση μπορεί να συνοψιστεί καλύτερα με ένα απόσπασμα από ένα από τα δοκίμια που χρησιμοποιήθηκε συχνότερα στη συζήτηση: «Ποτέ μη νομίζετε ότι ο πόλεμος, όσο κι αν είναι αναγκαίος ή δικαιολογημένος, δεν είναι έγκλημα».

- Ομαδικές συνεντεύξεις με μαθητές και νέους - Διεξήχθησαν συνεντεύξεις με δύο ομάδες, τη νεότερη ομάδα (ηλικίας 14-18 ετών) και τη μεγαλύτερη ομάδα (ηλικίας 19-27 ετών):
 - και οι δύο ομάδες ερωτήθηκαν τις ίδιες ερωτήσεις, με βάση το ερωτηματολόγιο «MeandEurope»
 - και οι δύο ομάδες έδωσαν πολύ παρόμοιες απαντήσεις
 - και οι δύο ομάδες διακρίνουν σαφώς τον όρο «Ευρωπαίος» από τον όρο «να είσαι Ευρωπαίος πολίτης»
 - και οι δύο ομάδες θεωρούν ότι το «να είσαι Ευρωπαίος» αποτελεί ενοποιητικό παράγοντα,
 - μεταξύ των νεότερων μαθητών η επικρατούσα στάση είναι ότι η ΕΕ σέβεται τις αξίες της, ενώ οι μεγαλύτεροι μαθητές δίνουν έμφαση στη συνέπεια στο σεβασμό αυτών των αξιών,
 - η επικρατούσα άποψη και στις δύο ομάδες είναι ότι η Ευρώπη δεν πρέπει να γίνει μια ενιαία χώρα, αλλά από την άλλη πλευρά, τα σύνορα μεταξύ των χωρών δεν πρέπει να υπάρχουν
 - όλοι οι ερωτηθέντες και από τις δύο ομάδες τάσσονται υπέρ της συνέχισης της επέκτασης της ΕΕ συμπεριλαμβάνοντας τις βαλκανικές χώρες,
 - οι πιο συχνά επιλεγμένες αξίες, μεταξύ των ερωτηθέντων ηλικίας έως 27 ετών, που περιγράφουν καλύτερα τις ευρωπαϊκές ήταν: ελευθερία, υψηλό επίπεδο, σύγκρουση, ανθρώπινα δικαιώματα και ισότητα. Οι νεότεροι μαθητές επέλεξαν: εκπαίδευση, δημοκρατία, μη διάκριση, ελεύθερη αγορά και ελευθερία.
 - τα πέντε πράγματα που περιγράφουν καλύτερα τους Ν. Μακεδόνες, σύμφωνα με την ομάδα των μεγαλύτερων σε ηλικία ήταν: η διαφθορά, ο πατριωτισμός, η σύγκρουση, το χαμηλό επίπεδο και η επικρατούσα ιστορία. Μεταξύ των νεότερων μαθητών, οι πιο συνηθισμένοι όροι ήταν: πατριωτισμός, χαμηλό βιοτικό επίπεδο, παράδοση, το φαγητό, οι δυνατοί άνθρωποι, η μουσική κ.λπ.
 - και οι δύο ομάδες πιστεύουν ότι ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την Ευρώπη αυτή τη στιγμή είναι ο πόλεμος, η οικονομική κρίση και η έλλειψη συνεργασίας,
 - και οι δύο ομάδες εξέφρασαν την άποψη ότι οι μεγαλύτερες εθνικές απειλές είναι - η μετανάστευση των νέων ανθρώπων εκτός της χώρας και η γήρανση του έθνους ακολουθούμενη από τη διαφθορά, η πολιτική των γειτόνων, οι πολιτικοί που αγαπούν την εξουσία.
 - και οι δύο ομάδες πιστεύουν ότι η καλύτερη αμοιβαία γνώση και συνεργασία, ξεπερνώντας στερεότυπα, ο σεβασμός της διαφορετικότητας, η αύξηση των πολιτιστικών δεσμών και η λιγότερη ιστορία μπορούν να συμβάλλουν τα μέγιστα στις καλές σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών.

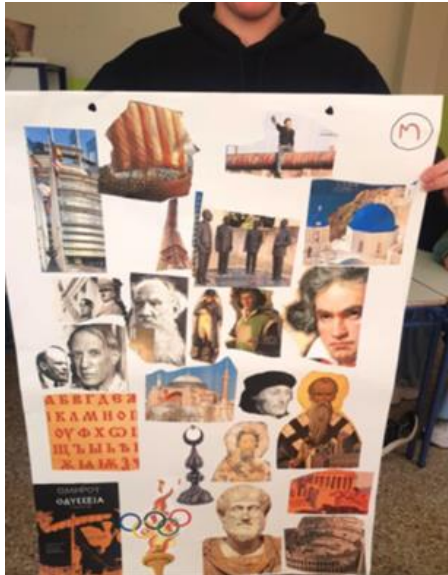
- Ομαδικές συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς- μια ομάδα επτά εκπαιδευτικών, οι οποίοι διδάσκουν γλώσσες και λογοτεχνία, καθώς και καθηγητές ιστορίας, πήραν συνεντεύξεις. Η ανάλυση των απαντήσεων δείχνει τα εξής:
 - Οι απόψεις των εκπαιδευτικών δίστανται σχετικά με το ενδιαφέρον των μαθητών για την ιστορία
 - Το ενδιαφέρον για την ιστορία ενθαρρύνεται κυρίως μέσω των μέσων ενημέρωσης, μετά έρχεται η οικογένεια και τέλος, την τελευταία θέση παίρνει το σχολείο και ο δάσκαλος που διδάσκει ιστορία.
 - Οι περισσότεροι δάσκαλοι πιστεύουν ότι οι μαθητές διαβάζουν πολύ, αλλά όταν ρωτήθηκαν εάν οι μαθητές ενδιαφέρονται να διαβάσουν τα σχολικά εγχειρίδια και συγγραφείς από το πρόγραμμα σπουδών, οι απαντήσεις είναι διαφορετικές.

- Ερωτηματολόγιο «MeandEurope», 162 ερωτηθέντες χωρισμένοι σε δύο ομάδες (ηλικίας 14-18 ετών και 19-29). Από την ανάλυση των απαντήσεων προκύπτουν τα εξής:
 - Το 66,8% των νέων και το 53,7% των μαθητών «δεν συμφωνούν καθόλου» ή «διαφωνούν» με τη δήλωση ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των βαλκανικών πολιτισμών. Ταυτόχρονα, το 70,7% των νέων και το 81,4% των μαθητών φοιτητών «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν» με τη δήλωση ότι η υπεράσπιση και η προστασία της κουλτούρας είναι απαραίτητη στην αλληλεπίδραση με τους ανθρώπους από την Ευρώπη. Επίσης, το 67,9% των ηλικιωμένων και το 72,2% των νεότερων «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν» με τη δήλωση ότι πρέπει να υπερασπιστεί κανείς τη δική του κουλτούρα και παράδοση όταν συναντά ένα μέρος του άλλου βαλκανικού έθνους.
 - Το 79,2% της ομάδας των ηλικιωμένων και το 81,4% της ομάδας νεότερων «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν», ότι όταν αλληλεπιδρούν με ανθρώπους από ευρωπαϊκούς πολιτισμούς, προσπαθούν να κατανοήσουν και να σέβονται τις αξίες τους, ακόμη και αν αυτές διαφέρουν από τις δικές τους. Ταυτόχρονα, το 83,8% των νέων και το 70,4% των μαθητών «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν», με τη δήλωση ότι η προσαρμογή της συμπεριφοράς κάποιου είναι απαραίτητη για την επιτυχή επικοινωνία με ανθρώπους από ευρωπαϊκές κουλτούρες.
 - Το 67,7% των μαθητών και το 66,7% των νέων «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν», με τη δήλωση «θέλω η Ε.Ε. να επεκταθεί με την αποδοχή νέων από τη Βαλκανική Χερσόνησο».
 - Το 87,1% των μαθητών και το 77,8% των νέων «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν», ότι το φαγητό είναι ένα σημείο σύνδεσης μεταξύ των βαλκανικών λαών.
 - Το 75,9% των μαθητών και το 77,7% των νέων «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν», ότι οι διαφορές στις θρησκείες μεταξύ των βαλκανικών εθνών έχουν συμβάλει στις συγκρούσεις και τις διακρίσεις

- Οι μαθητές πιστεύουν ότι η καλύτερη αμοιβαία γνώση (66,1%) , η ευαισθητοποίηση για την αμοιβαία εγγύτητα (50%) και η οικονομική συνεργασία μπορούν να συμβάλουν τα μέγιστα στις καλές σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών. Ανάλογη είναι η κατάσταση και στους νέους.
- Τα χαρακτηριστικά που περιγράφουν έναν Ευρωπαίο, σύμφωνα με μαθητές είναι: ανθρώπινα δικαιώματα (69,4%), συνεργασία (58,1%), ελευθερία (54,8%), ισότητα (48,4%), υψηλό βιοτικό επίπεδο(48,4%). Οι νέοι επιλέγουν: ανθρώπινα δικαιώματα (77,8%), υψηλό βιοτικό επίπεδο (77,8%), ελευθερία (57,4%), ασφάλεια (48,1%) και προστασία του περιβάλλοντος (40,3%).
- Πέντε χαρακτηριστικά που περιγράφουν καλύτερα τον όρο «Μακεδόνας» σύμφωνα με τους μαθητές είναι: χαμηλό βιοτικό επίπεδο (82,3%), σύγκρουση (72,6%) , δημοκρατία (69,4%), ελευθερία (64,5%) και ρατσισμός (40,3%). Σύμφωνα με τη νεολαία :χαμηλό βιοτικό επίπεδο (84,9%), ελευθερία (58,5%), συγκρούσεις (58,5%), ασφάλεια (32,1%) και ρατσισμός (32,1%).

2.6 ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ – Προκειμένου να προσδιοριστεί η αντίληψη των νέων της Βόρειας Μακεδονίας για τις βασικές πτυχές της εθνικής, βαλκανικής και ευρωπαϊκής ιστορίας, πραγματοποιήθηκαν οι ακόλουθες δραστηριότητες:

- Δύο εργαστήρια «ImagineEurope» - Ο οργανισμός ICEPRUS διεξήγαγε δύο

εργαστήρια ImagineEurope, το πρώτο από τα οποία ήταν με 25 μαθητές λυκείου ηλικίας 17 έως 18 ετών, με τη συμμετοχή 5 καθηγητών ιστορίας και άλλων σχετικών καθηγητών οι οποίοι συμμετείχαν στις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν αμέσως μετά τα εργαστήρια. Το δεύτερο εργαστήριο ήταν με 12 νέους ενήλικες (φοιτητές και ενεργά άτομα) ηλικίας 18-24 ετών. Η εργασία σε ομάδες κατέστησε δυνατή την οπτικοποίηση και αποσαφήνιση βασικών πτυχών της εθνικής, βαλκανικής και ευρωπαϊκής ιστορίας από τηνοπτική γωνία της Δημοκρατίας της Ελλάδας. Εικόνες από τον Πύργο του Άιφελ, το νησί της Σαντορίνης, της Αγίας Σοφίας, της Ακρόπολης, του Κολοσσαίου, του Αριστοτέλη, του κυριλλικού αλφαβήτου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Οδύσσειας, μεταξύ άλλων, χρησιμοποιήθηκαν ως σύμβολα. Ο Μπετόβεν, οι Ολυμπιακοί Αγώνες, τα ισλαμικά σύμβολα, οι χριστιανοί άγιοι, ο Έρασμος, ο Πικάσο, ο Λένιν, ο Ναπολέων, είναι επίσης μερικά από τα πιο σημαντικά ιστορικά σύμβολα. Απεικόνισαν επίσης ένα ανεπιθύμητο τμήμα της Ευρώπης με εικόνες του Τείχους του Βερολίνου, του Λένιν, του Ναπολέοντα, του Μουσολίνι και του Χίτλερ.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου εργαστηρίου, οι μαθητές χωρίστηκαν σε 4 ομάδες. Η πρώτη ομάδα εξήγησε ότι ομαδοποίησε τις εικόνες σε 3 κύριες κατηγορίες. Στο κάτω μέρος τοποθετήθηκαν τα σημεία ενδιαφέροντος, όπως ο πύργος του Άιφελ, η Σαντορίνη, η Αγία Σοφία... Στη μέση τοποθετήθηκαν ιστορικές στιγμές ή ιστορικά σημαντικά σύμβολα. Και τέλος, στην κορυφή της αφίσας τους, τοποθετήθηκαν σημαντικά ιστορικά πρόσωπα ή σημαντικότερα ιστορικά σύμβολα. Η δεύτερη ομάδα ευθυγράμμισε τις εικόνες δίπλα σε δύο κύριες κατηγορίες - σύμβολα με τα οποία μπορούν να συνδέσουν την πραγματικότητά τους (Ολυμπιακοί αγώνες, Αριστοτέλης, Ακρόπολη...) και σύμβολα με τα οποία δεν μπορούν να συσχετιστούν και εύχονται να μην ήταν σύμβολα της Ευρώπης. Σε ορισμένες περιοχές μετάβασης, τοποθέτησαν μερικές εικόνες για τις οποίες ένιωθαν αδιάφοροι (Τολστόι, Κολοσσαίο, Έρασμος, Κοπέρνικ...). Οι συμμετέχοντες από την 3η ομάδα αποφάσισαν να δημιουργήσουν μια πυραμίδα συμβόλων. Ως βάση τοποθέτησαν αρχαία σύμβολα της Ευρώπης. Στο δεύτερο επίπεδο, οι θρησκευτικές εικόνες ήταν διάφορες, που αντιπροσώπευαν τις πεποιθήσεις και τις αξίες των ανθρώπων. Στο τρίτο επίπεδο, οι συμμετέχοντες τοποθέτησαν ιστορικές προσωπικότητες που είχαν μεγάλο αντίκτυπο στην ανάπτυξη της Ευρώπης. Και τέλος, στην κορυφή, υπάρχουν μέρη που αξίζει να επισκεφτείτε, τόσο για ομορφιά όσο και για ανακάλυψη και μάθηση. Η ομάδα τέσσερα είχε μια δύσκολη στιγμή για να συγκεντρώσει τα σύμβολα της Ευρώπης με συνεκτικό τρόπο, διαμορφώνοντας ένα σαφές αποτέλεσμα σκέψης και συνεργασίας. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου εργαστηρίου σχηματίστηκαν δύο ομάδες. Οι συμμετέχοντες από την 1η ομάδα έφτιαξαν γρήγορα ένα συνολικό σχέδιο για την εκπροσώπησή τους στην Ευρώπη. Ως βάση, τοποθέτησαν την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και επίσης πρόσωπα που βλέπουν ως ιδρυτές της Ευρώπης. Επιπλέον, ομαδοποίησαν άλλα σύμβολα της Ευρώπης σε κατηγορίες ιστορικών στοιχείων, καλλιτεχνών, ανθρώπων με επιρροή και συμβόλων που σχετίζονται με την Ελλάδα. Τα μέλη της 2ης ομάδας αγωνίστηκαν να βρουν μια κοινή συμφωνία για την εικόνα της Ευρώπης. Δημιούργησαν μια αφίσα βασισμένη κυρίως στην οπτική αισθητική. Επιπλέον, έγραψαν το NeighborsNextDoor πάνω από την αφίσα, υποδεικνύοντας τις σχέσεις γειτονίας μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών, και χρησιμοποίησαν σάτιρα για την οπτική αναπαράσταση του Χίτλερ.

• Συνεντεύξεις με νέους - Οι ερωτηθέντες ήταν 5 μαθητές Λυκείου ηλικίας 17-18 ετών, 5 νέοι ενήλικες 18-25 ετών και 6 καθηγητές. Συνολικά ερωτήθηκαν 16 άτομα. Τα κυριότερα σημεία από συνεντεύξεις με νέους δείχνουν ότι:

- το 100% των ερωτηθέντων έκανε σαφή διάκριση μεταξύ του όρου «Ευρωπαίος», και του όρου «να είσαι πολίτης της ΕΕ»,
- το 70% των ερωτηθέντων απάντησε ναι, όταν πρόκειται για την αναγνώριση του όρου «να είσαι Ευρωπαίος πολίτης» ως ενοποιητικό παράγοντα,
- το 70% των ερωτηθέντων απάντησε ότι η ΕΕ σέβεται τις αξίες της,
- το 100% των ερωτηθέντων απάντησε ότι επιθυμεί σύνορα εντός της ΕΕ,
- το 80% των ερωτηθέντων θα ήθελε η ΕΕ να διευρυνθεί με την αποδοχή νέων χωρών από τη Βαλκανική Χερσόνησο,

- τα πέντε πράγματα που περιγράφουν καλύτερα έναν Ευρωπαίο είναι: φιλελεύθερο πνεύμα, ανθρώπινα δικαιώματα, εκπαίδευση, ισότητα των φύλων, δικαίωμα ψήφου,
 - πέντε χαρακτηριστικά που περιγράφουν καλύτερα έναν Έλληνα είναι: φιλοξενία, λιτότητα, ζωντάνια, ισχυρός πατριωτισμός, ανεξαρτησία,
 - οι μεγαλύτερες απειλές για την Ευρώπη είναι: η εισροή προσφύγων, οι εντάσεις μεταξύ των χωρών, η αποξένωση από τις εθνικές ταυτότητες, η ενεργειακή εξάρτηση, οι εντάσεις μεταξύ ισχυρών και ασθενέστερων χωρών εντός της ΕΕ, η ένταξη άλλων χωρών στην ΕΕ.
 - Η Ελλάδα απειλείται περισσότερο από: την οικονομική κρίση, τη διαφθορά, τη διαίρεση μεταξύ πολιτών άλλων χωρών - όπως η Τουρκία-, χαμηλή αυτοεκτίμηση και ανίκανους πολιτικούς,
 - στο μέλλον, οι σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών μπορούν να βελτιωθούν με την αλληλεγγύη, τη σαφήνεια των ορίων, τη δημιουργία συνθηκών για κοινούς στόχους όπως η ειρήνη, η συνεργασία, η οικονομική ευημερία κλπ.
- Συνέντευξη με εκπαιδευτικούς - Τα βασικά ευρήματα της συνέντευξης που πραγματοποιήθηκε με τους εκπαιδευτικούς είναι τα παρακάτω:
 - οι μαθητές φαίνεται να ενδιαφέρονται για κοινωνικά θέματα, διεθνή γεγονότα και γενικά σύγχρονα θέματα, ωστόσο συχνά το έμφυτο ενδιαφέρον τους και ο ενθουσιασμός υπερκαλύπτονται από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, την τεχνολογία και την σκληρή πραγματικότητα που αντιμετωπίζουν,
 - οι περισσότεροι νέοι ενδιαφέρονται για την εθνική ιστορία και την εθνική ταυτότητα. Ωστόσο, συχνά χάνουν μέρος του ενδιαφέροντός τους, ιδίως λόγω του γεγονότος ότι η ιστορία διδάσκεται στα σχολεία με τρόπο που δεν είναι καλός για τους νέους. Το ενδιαφέρον προέρχεται συνήθως από την οικογενειακή ανατροφή, τις επισκέψεις σε μουσεία και ιστορικά μνημεία, τις ταινίες.
 - παρόλο που οι μαθητές ασχολούνται με το υποχρεωτικό σχολείο και την προετοιμασία για τις εξετάσεις, ορισμένοι μαθητές διαβάζουν επιπλέον λογοτεχνία, τόσο στα ελληνικά όσο και στα Αγγλικά, κυρίως από γνωστούς και σύγχρονους συγγραφείς.
 - Εργαστήρια συγγραφής δοκιμίου με θέμα «Ξαναγράφοντας την ιστορία» - 10 μαθητές λυκείου ηλικίας 16-17 ετών και 2 νέοι ενήλικες ηλικίας 18-30 ετών συμμετείχαν στο εργαστήριο συγγραφής δοκιμίου. Μερικοί από αυτούς έγραψαν σε ζευγάρια και κάποιοι άλλοι ατομικά μετά από συζήτηση για το θέμα. Τελικά, παρήχθησαν 8 δοκίμια με διαφορετικό βαθμό προβληματισμού και προτάθηκαν αλλαγές. Οι βασικές παρατηρήσεις είναι οι εξής:
 - τα περισσότερα από τα δοκίμια επεσήμαναν ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται κατά κάποιο τρόπο, οπότε πρέπει να μαθαίνουμε από αυτήν, ιδίως όταν πρόκειται για μεγάλα γεγονότα όπως ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος,
 - αρκετά δοκίμια πρότειναν την συνεργασία και όχι τον ανταγωνισμό ως το κλειδί για ένα καλύτερο μέλλον,

- αρκετά δοκίμια επεσήμαναν ότι οι σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών ήταν τεταμένες λόγω του εθνικισμού, του ανταγωνισμού και των βίαιων μαχών του παρελθόντος, καθώς βρίσκονταν σε διαφορετικές πλευρές κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου,
 - είναι σημαντικό να ενισχυθεί η διακρατική και διαβαλκανική συνεργασία, να ξεπεραστεί το έντονο αίσθημα εθνικισμού που ακόμη και σήμερα παρασύρει τους ανθρώπους σε σημείο φανατισμού σε πολλές περιοχές,
 - η ιστορία επαναλαμβάνεται επειδή δεν μαθαίνουμε από τα λάθη μας,
 - αναφέρονται τα γεγονότα που πρέπει να αποφεύγονται ή να αντιμετωπίζονται με μεγάλη ευαισθησία: η γενοκτονία και ο ξεριζωμός των κατοίκων της Μικράς Ασίας, των αρχικών κατοικιών της Ιωνίας, του Πόντου και άλλων περιοχών όπου βρίσκονταν οι Έλληνες, την κυριαρχία των μεγάλων δυνάμεων πάνω σε άλλες χώρες, την αποικιοκρατία, όλες τις «ανακαλύψεις της Αμερικής».
- Διαδικτυακό ερωτηματολόγιο "MeandEurope", 112 ερωτηθέντες (νέοι ενήλικες ηλικίας 18-30 ετών και μαθητές λυκείου ηλικίας 16-17 ετών). Η ανάλυση των απαντήσεων που ελήφθησαν δείχνει τα εξής:
 - Οι απαντήσεις δεν παρουσίασαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των ηλικιακών ομάδων, αν και οι διαφορές ήταν ορατές σε αρκετές ερωτήσεις,
 - το 36,3% των νέων ενηλίκων και το 38,2% των μαθητών «διαφωνούν πλήρως» ή «διαφωνούν» με τη δήλωση ότι οι πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των δικών τους και του Ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι ασήμαντες. Ταυτόχρονα, το 58,8% των φοιτητών και το 27,2% των νεαρών ενηλίκων «διαφωνούν πλήρως» ή «διαφωνούν» με τη δήλωση ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ του δικού τους και άλλων βαλκανικών πολιτισμών. Επίσης, το 76,5% των μαθητών και το 52,3% των νεαρών ενηλίκων «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν» με τη δήλωση ότι είναι σημαντικό να υπερασπιστεί κανείς τη δική του κουλτούρα κατά την αλληλεπίδραση με άτομα που προέρχονται από ευρωπαϊκούς πολιτισμούς, ενώ το 60,3% των φοιτητών και μόνο το 27,3% των νεαρών ενηλίκων συμφωνούν με τη δήλωση αυτή, όταν αυτή πρόκειται για την αλληλεπίδραση με μέλη από άλλους βαλκανικούς πολιτισμούς.
 - Το 60,3% των φοιτητών και το 56,8% των νεαρών ενηλίκων «διαφωνούν πλήρως» ή «διαφωνούν» με τη δήλωση ότι είναι καλύτερο να είσαι Έλληνας παρά Ευρωπαίος.
 - Το 64,8% των φοιτητών και μόνο το 27,3% των νέων ενηλίκων «διαφωνούν πλήρως» ή «διαφωνούν» με τη δήλωση ότι υπάρχουν ελάχιστες πολιτισμικές διαφορές μεταξύ της δικής τους κουλτούρας και της κουλτούρας των Ευρωπαίων και ότι μπορούν να αλληλεπιδράσουν στην αμοιβαία επικοινωνία. Ταυτόχρονα, το 76,4% των φοιτητών και των 68,2% των νεαρών ενηλίκων «διαφωνούν» ή «διαφωνούν πλήρως» με τη δήλωση ότι οι πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των βαλκανικών εθνών είναι μικρές και μπορούν να αλληλεπιδράσουν.
 - Το 82,4% των μαθητών και το 100,0% των νεαρών ενηλίκων «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν», με τη δήλωση «Όταν συναναστρέφομαι με ανθρώπους από ευρωπαϊκές κουλτούρες, προσπαθώ να κατανοήσω και να σεβαστώ τις αξίες, τις πεποιθήσεις και τις συμπεριφορές τους, παρόλο που διαφέρουν από τις δικές μου». Ταυτόχρονα, το 61,8% των

φοιτητών και το 93,2% των νεαρών ενηλίκων σέβονται τη διαφορετικότητα, όταν έρχονται αντιμέτωποι με τις πολιτισμικές διαφορές των άλλων βαλκανικών εθνών. Επίσης, το 79,5% των μαθητών και το 75,0% των νεαρών ενηλίκων πιστεύει ότι είναι απαραίτητο να προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους όταν επικοινωνούν με ανθρώπους από ευρωπαϊκές κουλτούρες. Από την άλλη πλευρά, το 42,7% των φοιτητών και το 42,7% των 36,4% των νεαρών ενηλίκων «διαφωνούν πλήρως» ή «διαφωνούν» με τη δήλωση ότι είναι απαραίτητο να προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους ή να αποφύγουν τις δικές τους πολιτισμικές πρακτικές όταν αλληλεπιδρούν με μέλη άλλων βαλκανικών πολιτισμών.

- Το 35,3% των φοιτητών και το 56,8% των νέων ενηλίκων «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν», με τη δήλωση ότι η ενσωμάτωση στοιχείων του ευρωπαϊκού πολιτισμού είναι το κλειδί για την οικοδόμηση μιας κοινότητας και κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς.

- Το 54,4% των φοιτητών και το 36,4% των νέων ενηλίκων θέλει να δει άλλες Βαλκανικές χώρες στην ΕΕ.

- Το 70,5% των φοιτητών και το 84,1% των νέων ενηλίκων «συμφωνούν απόλυτα» και «συμφωνούν» με τη δήλωση ότι τα τρόφιμα αποτελούν σημείο σύνδεσης μεταξύ των Βαλκανικών χωρών. Παράλληλα, το 72% των φοιτητών και το 68,2% των νέων ενηλίκων «συμφωνούν απόλυτα» ή «συμφωνούν» με τη δήλωση ότι οι θρησκευτικές διαφορές έχουν συμβάλει στις συγκρούσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών.

- Οι μαθητές πιστεύουν ότι οι καλές σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών στο μέλλον μπορούν να βελτιωθούν με: οικονομική συνεργασία και ανταλλαγή (58,8%), επισκέψεις και γνωριμία με άλλες χώρες (48,5%), διαπολιτισμική εκπαίδευση στα σχολεία (42,6%). Οι νεαροί ενήλικες αναγνωρίζουν τη σημασία: της αύξησης της ευαισθητοποίησης περί αμοιβαίου σεβασμού, (61,4%), της οικονομικής συνεργασίας και ανταλλαγής (56,8%) και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στα σχολεία (52,3%).

- Σύμφωνα με τους μαθητές, τα 5 κύρια χαρακτηριστικά των Ευρωπαίων είναι τα εξής: Δημοκρατία (69,1%), ανθρώπινα δικαιώματα (64,7%), ελευθερία (54,4%), ισότητα (50%) και η ασφάλεια (36,8%). Από την άποψη αυτή, οι νέοι ενήλικες τόνισαν: τα ανθρώπινα δικαιώματα (81,8%), τη δημοκρατία (72,7%), την ελευθερία (70,5%), τη συνεργασία (43,2%), την ασφάλεια (43,2%) και την προστασία του περιβάλλοντος (43,2%).

- Σύμφωνα με τους μαθητές, τα 5 χαρακτηριστικά που περιγράφουν καλύτερα τον όρο Έλληνας είναι: η δημοκρατία (63,2%), η ελευθερία (54,4%), ο ρατσισμός/διακρίσεις (54,4%), τα ανθρώπινα δικαιώματα (47,1%) και οι συγκρούσεις (42,6%). Από την άποψη αυτή, οι νέοι ενήλικες αναγνώρισαν τη σημασία των παρακάτω: χαμηλό βιοτικό επίπεδο (65,9%), ελευθερία (56,8%), δημοκρατία (52,3%), οι συγκρούσεις (52,3%) και ρατσισμός/διακρίσεις (47,4%).

3. «ΜΕΑΝΔΕΥΡΟΠΕ» ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

3.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

3.1.1 Το ερευνητικό πρόβλημα

Η ποιοτική διαπολιτισμική επικοινωνία αποτελεί τη βάση για την επίλυση του προβλήματος της ξενοφοβίας, των προκαταλήψεων, των στερεοτύπων και άλλων πολιτισμικών φραγμών που υπάρχουν μεταξύ ατόμων, κοινωνικών ομάδων και εθνών των οποίων τα υλικά και πνευματικά αγαθά, καθώς και οι ηθικές και κοινωνικές αξίες, διαφέρουν. Το σημείο εκκίνησης στη διαδικασία αυτή είναι η αναγνώριση της διαπολιτισμικής ευαισθησίας - της ικανότητας ενός ατόμου, μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας (π.χ. νεολαία) ή της κοινωνίας ως σύνολο να αποδέχεται τις υπάρχουσες διαφορές, να κατανοεί, να αποδέχεται και να εκτιμά εκείνους που προέρχονται από άλλους πολιτισμούς. Η υπόθεση είναι ότι, χωρίς την οικοδόμηση κατανόησης, αμοιβαίου σεβασμού, διαλόγου και μη διάκρισης μεταξύ των μελών διαφορετικών πολιτισμών - δεν υπάρχει ποιοτική διαπολιτισμική επικοινωνία, ούτε υπέρβαση πιθανών συγκρούσεων και μείωση των εντάσεων μεταξύ τους. Η πρόοδος σε αυτή τη διαδικασία διασφαλίζεται συστηματικά στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, η οποία προϋποθέτει την αμφισβήτηση των βαθιά ριζωμένων στάσεων, πεποιθήσεων και απόψεων για τον κόσμο και την ανάπτυξη της ικανότητας να βλέπει από την οπτική γωνία των «άλλων και διαφορετικών».

Η ικανότητα αποδοχής της διαφορετικότητας είναι κάτι που δεν αναπτύσσεται διαισθητικά. Μαθαίνεται και αποκτάται, σε μια διαδικασία όπου τα άτομα είναι αυτά που συναντιούνται, όχι οι πολιτισμοί. Σίγουρα, προκειμένου να οικοδομήσουμε βιώσιμες σχέσεις με τα μέλη άλλων πολιτισμών, πρέπει πρώτα να γνωρίσουμε τους εαυτούς μας και τον πολιτισμό μας. Ειδικά για να φωτίσουμε αυτό το τμήμα του πολιτισμού μας που μιλάει για τη δική μας διαπολιτισμική ευαισθησία, την ικανότητά μας να αποδεχόμαστε ποικιλομορφία. Πώς αντιλαμβανόμαστε και πώς ερμηνεύουμε τις πολιτισμικές διαφορές; Ποιες είναι οι σαφείς και έμμεσες πεποιθήσεις μας για τα μέλη άλλων πολιτισμών; Είμαστε και πόσο έτοιμοι είμαστε οι ίδιοι να οικοδομήσουμε την κατανόησή μας για τους άλλους; Πόσο ικανοί είμαστε να αναγνωρίσουμε και να εκτιμήσουμε τις αξίες και τις αρετές εκείνων που είναι διαφορετικοί από εμάς; Πόσο έτοιμοι είμαστε να διεξάγουμε διάλογο και να ανταλλάσσουμε απόψεις με μέλη άλλων πολιτισμών; Χωρίς τη σωστή απάντηση σε αυτά και σε παρόμοια ερωτήματα, είναι αδύνατο να ανταποκριθούμε σε διαπολιτισμικές ευαισθησίες, και κυρίως να καταπολεμήσουμε τις υπάρχουσες προκαταλήψεις, τα στερεότυπα, την ξενοφοβία, και στη βάση αυτή να οικοδομήσουμε βιώσιμες γέφυρες προς άλλους πολιτισμούς. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για εκείνους τους πολιτιστικούς φορείς των οποίων ο ρόλος σε αυτή τη διαδικασία είναι να ανιχνεύσουν μονοπάτια για ποιοτική διαπολιτισμική επικοινωνία.

3.1.2 Στόχοι

Ο γενικός στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει στα κύρια χαρακτηριστικά της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων από τη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Τουρκία, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Ρουμανία και τη Σερβία.

Οι ειδικοί στόχοι της έρευνας είναι οι εξής:

- Εξέταση και ανάλυση των διαφορών στο επίπεδο της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων σε σχέση με την καταγωγή τους από διαφορετικές χώρες
- Εξέταση και ανάλυση των διαφορών στο επίπεδο της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων σε σχέση με την ένταξη στην ΕΕ
- Εξέταση και ανάλυση των διαφορών στο επίπεδο της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων σε σχέση με τις διάφορες χώρες και με την ένταξη στην ΕΕ.

3.1.3 Μεθοδολογικές πτυχές της έρευνας

Στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής θεωρίας έχουν αναπτυχθεί πολυάριθμες έννοιες που εξηγούν την επιτυχία των ανθρώπων στην αλληλεπίδραση με μέλη άλλων πολιτισμικών ομάδων. Οι έννοιες αυτές αφορούν κυρίως τη διαπολιτισμική ικανότητα, τη διαπολιτισμική ευαισθησία, τη διαπολιτισμική κατανόηση και την πολιτισμική νοημοσύνη. Η ανάλυση των διαφόρων μοντέλων και προσεγγίσεων στη διαπολιτισμική έρευνα δείχνει ότι τα μοντέλα διαφέρουν ως προς την έμφαση στους γνωστικούς, συναισθηματικούς και συμπεριφορικούς τομείς και ως προς την συμπερίληψη αυτών των τομέων. Το επιδραστικό αναπτυξιακό μοντέλο Διαπολιτισμικής Ευαισθησίας του Milton J. Bennett's (M. J. Bennett, 1986), εφαρμόστηκε στην παρούσα μελέτη, σύμφωνα με το οποίο η ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ευαισθησίας είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας μαθαίνουμε να αναγνωρίζουμε και να αντιμετωπίζουμε βασικές διαφορές μεταξύ των πολιτισμών και διαφορές στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο.

Η κύρια έννοια του μοντέλου του Bennett είναι αυτό που ο ίδιος αποκαλεί «διαφοροποίηση», δηλαδή πώς κάποιος αναπτύσσει την ικανότητα να αναγνωρίζει τις διαφορές και να ζει με αυτές. Η «διαφοροποίηση» αναφέρεται σε δύο φαινόμενα: πρώτον, στο ότι οι άνθρωποι βλέπουν το ίδιο πράγμα με διαφορετικούς τρόπους και στο ότι «οι πολιτισμοί διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο διατηρούν διαφορετικά μοτίβα διαφοροποίησης, δηλαδή απόψεις για τον κόσμο». Αυτή η δεύτερη πτυχή αναφέρεται στην άποψη του Bennett για τον πολιτισμό, ως τον τρόπο, δηλαδή, με τον οποίο οι άνθρωποι ερμηνεύουν την πραγματικότητα και τον τρόπο με τον οποίο κάποιος πρέπει να παρατηρεί τον κόσμο γύρω του. Αυτή η ερμηνεία της πραγματικότητας, ή κοσμοθεωρία, είναι διαφορετική από πολιτισμό σε πολιτισμό. Το μοντέλο αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής επικοινωνίας, δηλαδή σε ένα διεπιστημονικό πεδίο που επηρεάζεται από την ψυχολογία, την κοινωνιολογία και την ανθρωπολογία. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, ένα άτομο μέσα σε κάθε ένα από τα στάδια ανάπτυξης κατασκευάζει, δηλαδή ερμηνεύει τα γεγονότα και τις πολιτισμικές διαφορές με ποιοτικά διαφορετικό τρόπο, περιγράφοντας τα αναπτυξιακά στάδια κατά μήκος των οποίων οι άνθρωποι μπορούν να προοδεύσουν προς μια βαθύτερη κατανόηση και εκτίμηση των διαπολιτισμικών διαφορών. Η υπόθεση είναι ότι υπάρχει μονόδρομος στην εξέλιξη με τη μορφή διαδοχικών φάσεων/σταδίων.

Μερικές φορές ονομάζεται «Κλίμακα Bennett» (βλ. διάγραμμα στα αριστερά), αυτό το μοντέλο περιγράφει πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται, ερμηνεύουν και επικοινωνούν στο πλαίσιο πολιτισμικών διαφορών. Το μοντέλο περιλαμβάνει την υπόθεση της

αλλαγής της ποιότητας των πολιτισμικών διαφορών κατά μήκος του συνεχούς εθνοκεντρισμού-εθνοσχετικισμού. Σύμφωνα με τον Bennett, ο εθνοκεντρισμός συνεπάγεται το ότι οι πεποιθήσεις και η κοσμοθεωρία που υιοθετούνται μέσω της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης δεν επανεξετάζονται, δηλαδή γίνονται ο κανόνας με βάση τον οποίο κρίνονται οι άλλοι. Ο εθνοσχετικισμός, από την άλλη πλευρά, συνεπάγεται την εμπειρία ότι οι πολιτισμοί μπορούν να κατανοηθούν μόνο μέσω της σύγκρισης, δηλαδή ότι δεν υπάρχουν καθολικοί κανόνες και πρότυπα για αξιολόγηση. Μεταβαίνοντας από τον εθνοκεντρισμό (άρνηση, αμυντικότητα και ελαχιστοποίηση) στις εθνο-σχετικές κοσμοθεωρίες (αποδοχή, προσαρμογή και ενσωμάτωση), οι άνθρωποι μπορούν να προχωρήσουν προς μια βαθύτερη κατανόηση και εκτίμηση των πολιτισμικών διαφορών. Αυτό που είναι επίσης σημαντικό είναι ότι οι εθνοκεντρικές φάσεις χαρακτηρίζονται από την αποφυγή αντιμετώπισης του φαινομένου των διαφορών, ενώ στην περίπτωση των εθνο-σχετικιστικών φάσεων, μπορεί να πρόκειται για ενεργή αναζήτηση και ενδιαφέρον για τις διαφορές.

Για την έρευνα αυτή, δημιουργήθηκε ένα ειδικό ερωτηματολόγιο με την ονομασία «Me and Europe», το οποίο αποτελείται από 19 ερωτήσεις, καθεμία από τις οποίες αποσκοπεί στη διαφώτιση ενός από τα 6 στάδια ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων, στα οποία περιλαμβάνονται έξι διαφορετικοί τρόποι αντίληψης και βίωσης των πολιτισμικών διαφορών. Υπό αυτή την έννοια, οι ερωτήσεις είναι δομημένες ως εξής:

ΦΑΣΗ ΑΡΝΗΣΗΣ

Η άρνηση βρίσκεται στη βάση της εθνοκεντρικής θεώρησης του κόσμου και σημαίνει ότι ένα άτομο αρνείται ότι υπάρχουν διαφορετικές απόψεις της πραγματικότητας στον κόσμο. Αυτή η άρνηση μπορεί να βασίζεται στην απομόνωση, όταν, δηλαδή, έχει υπάρξει ελάχιστη ή καθόλου ευκαιρία να αντιμετωπίσει διαφορετικές απόψεις, όταν δεν υπάρχει τέτοια εμπειρία. Η άρνηση μπορεί επίσης να βασίζεται στον διαχωρισμό, όπου οι διαφορές διαχωρίζονται σκόπιμα, δηλαδή, όταν ένα άτομο ή μια ομάδα θέτει σκόπιμα εμπόδια μεταξύ των ανθρώπων, ώστε να μην αντιμετωπίζουν τις διαφορές τους. Επομένως, ο διαχωρισμός, τουλάχιστον προς το παρόν, αναγνωρίζει ότι υπάρχει ποικιλομορφία και για το λόγο αυτό είναι αναπτυξιακά πάνω από την απομόνωση. Ο φυλετικός διαχωρισμός, ο οποίος εξακολουθεί σήμερα να υπάρχει στον κόσμο, είναι ένα παράδειγμα διαχωρισμού. Το κύριο εμπόδιο για την ανάπτυξη και το ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί σε αυτό το στάδιο είναι η τάση αποφυγής των πολιτισμικών διαφορών, η οποία είναι συνέπεια των λίγων και ανεπαρκώς συγκεκριμένων κατηγοριών για το σχεδιασμό εμπειριών με πολιτισμικές διαφορές. Κάποιος που σημειώνει υψηλή βαθμολογία σε αυτή την ερώτηση είναι στο αρχικό στάδιο ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας, όταν δεν υπάρχει ακόμη επίγνωση ή βούληση να αναγνωρίσει την επίδραση του πολιτισμού στην επικοινωνία και τη συμπεριφορά.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που ρίχνουν φως σε αυτό το στάδιο ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων είναι οι εξής:

Ερώτηση 1. Το «να είσαι Ευρωπαίος» και το «να είσαι πολίτης της ΕΕ»; έχουν το ίδιο νόημα για εσάς;

- Σίγουρα ναι

- Μάλλον ναι
- Μάλλον όχι
- Απολύτως όχι

Ερώτηση 2: Πιστεύετε ότι το να είσαι Ευρωπαίος αποτελεί ενοποιητικό παράγοντα;

- Σίγουρα ναι
- Μάλλον ναι
- Μάλλον όχι
- Απολύτως όχι

ΦΑΣΗ ΑΡΝΗΣΗΣ

Οι πολιτισμικές διαφορές μπορούν να θεωρηθούν απειλητικές, επειδή προσφέρουν μια εναλλακτική λύση στην παρατήρηση της πραγματικότητας, δηλαδή την ταυτότητά μας. Γι' αυτό, κατά τη φάση της άμυνας, η διαφορετικότητα αναγνωρίζεται, αλλά καταπολεμάται. Η πιο καθιερωμένη στρατηγική αυτού του αγώνα είναι η δυσφήμιση, όπου μια διαφορετική άποψη του κόσμου αξιολογείται ως αρνητική. Τα στερεότυπα και η ακραία μορφή τους, ο ρατσισμός, είναι παραδείγματα μιας στρατηγικής υποτίμησης. Η άλλη πλευρά της υποτίμησης είναι η ανωτερότητα, όπου τονίζονται μόνο τα θετικά χαρακτηριστικά του καθενός πολιτισμού, ενώ άλλοι πολιτισμοί λαμβάνουν ελάχιστη ή καθόλου σημασία, γεγονός που υπονοεί τη μικρότερη αξία τους. Μερικές φορές εισάγεται μια τρίτη στρατηγική ως απάντηση στην απειλή της επαφής με την ποικιλομορφία. Ο Bennett την αποκαλεί "αντιστροφή". Η αντιστροφή σημαίνει ότι ένα άτομο θεωρεί έναν άλλο πολιτισμό ως ανώτερο και ταυτόχρονα υποτιμά εντελώς τη δική του πολιτιστική κληρονομιά. Με την πρώτη ματιά, αυτή η στρατηγική μπορεί να φαίνεται πιο αποδεκτή πολιτισμικά, αλλά στην πράξη αντιπροσωπεύει την αντικατάσταση ενός κεντρικού σημείου του εθνοκεντρισμού (της δικής μας πολιτισμικής προέλευσης) με ένα άλλο. Κάποιος που έχει υψηλή βαθμολογία στο αυτό το θέμα μπορεί να εμφανίζει πολωμένες απόψεις, δηλαδή να έχει επίγνωση και να εκτιμά την πολιτισμική του ταυτότητα, αλλά επίσης να είναι ανθεκτικός ή να απορρίπτει άλλους πολιτισμούς. Το κοινό χαρακτηριστικό της φάσης της άρνησης και της φάσης της άμυνας είναι ότι το άτομο αντιλαμβάνεται ότι οι διαφορές είναι απειλητικές, αλλά οι στρατηγικές για την υπέρβαση αυτής της εμπειρίας είναι διαφορετικές.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που ρίχνουν φως σε αυτό το στάδιο ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων είναι οι εξής:

Ερώτηση 3: Πιστεύετε ότι η ΕΕ σέβεται τις αξίες της (κράτος δικαίου, ανθρώπινα δικαιώματα, μη διακρίσεις, ελεύθερη αγορά, ιδιωτική ιδιοκτησία...);

- Σίγουρα ναι
- Μάλλον ναι
- Μάλλον όχι
- Απολύτως όχι

Ερώτηση 4: Είστε περήφανος που είστε Ευρωπαίος;

- Σίγουρα ναι
- Μάλλον ναι
- Μάλλον όχι
- Απολύτως όχι

Ερώτηση 5: Θέλετε η Ευρώπη να μην έχει σύνορα και να γίνει μια ενιαία χώρα;

- Σίγουρα ναι
- Μάλλον ναι
- Μάλλον όχι

ΦΑΣΗ ΕΛΑΧΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ

Η διαφορετικότητα αναγνωρίζεται και δεν μπορεί πλέον να καταπολεμηθεί με στρατηγικές υποτίμησης και ανωτερότητας, αλλά γίνονται προσπάθειες να μειωθεί η σημασία της. Οι ομοιότητες είναι τονίζονται και παρουσιάζονται ως πολύ μεγαλύτερες από τις πολιτισμικές διαφορές, οι οποίες έτσι παρουσιάζονται ως ασήμαντες. Ο Bennett τονίζει ότι πολλοί οργανισμοί κατανοούν ότι αυτό που αποκαλεί ελαχιστοποίηση είναι στην πραγματικότητα το τελικό στάδιο της διαπολιτισμικής ανάπτυξης και εργάζονται για τη δημιουργία ενός κόσμου που μοιράζεται κοινές αξίες και απόψεις. Αυτές οι κοινές απόψεις βασίζονται κυρίως σε φυσικές ομοιότητες - τη βιολογική ομοιότητα μεταξύ των ανθρώπων. Όλοι πρέπει να τρώμε, να χωνεύουμε την τροφή και να πεθαίνουμε. Ωστόσο, αν ο πολιτισμός θεωρείται μόνο ως προέκταση της βιολογίας, το νόημά του μειώνεται. Κάποιος που έχει υψηλή βαθμολογία σε αυτή την ερώτηση έχει επίγνωση των πολιτισμικών διαφορών, αλλά δεν τις βρίσκει σημαντικές στην επικοινωνία και τις αλληλεπιδράσεις.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που ρίχνουν φως σε αυτό το στάδιο ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων είναι οι εξής:

Ερώτηση 6: Θέλετε να διευρυνθεί η ΕΕ με την αποδοχή νέων χωρών από τη Βαλκανική Χερσόνησο;

- Σίγουρα ναι
- Μάλλον ναι
- Μάλλονόχι
- Απολύτωςόχι

Ερώτηση 7: Πιστεύετε ότι η Ρωσία πρέπει να γίνει μέλος της ΕΕ;

- Σίγουρα ναι
- Μάλλον ναι
- Μάλλονόχι
- Απολύτωςόχι

Η ίδια η μετάβαση μεταξύ μιας εθνοκεντρικής και μιας εθνοσχετικής θεώρησης του κόσμου αντιπροσωπεύει ένα είδος «παραδειγματικής στροφής» από την πίστη στις οικουμενικές αξίες στην σχετικότητα των αξιών. Οι εθνοσχετικές απόψεις χαρακτηρίζονται από μια μετατόπιση από μια θέση στην οποία η δική μας κουλτούρα θεωρείται ως κεντρική για τη βίωση της πραγματικότητας, σε μια θέση όπου τοποθετείται στο πλαίσιο της ύπαρξης άλλων πολιτισμών που αντιπροσωπεύουν εναλλακτικούς και εξίσου πολύτιμους τρόπους αντίληψης της πραγματικότητας.

ΦΑΣΗ ΑΠΟΔΟΧΗΣ

Η αποδοχή αυτή αρχίζει, πρώτον, με την αποδοχή της άποψης ότι υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι λεκτικής και μη λεκτικής επικοινωνίας σε διαφορετικούς πολιτισμούς και ότι όλοι αυτοί οι τρόποι αξίζουν σεβασμό. Στη συνέχεια, η αποδοχή αυτή επεκτείνεται στην αποδοχή των διαφορετικών κοσμοθεωριών και διαφορετικών αξιών. Αυτό προϋποθέτει, πρώτα απ' όλα, να γνωρίζει κανείς τις δικές του αξίες και να παρατηρεί κανείς τις αξίες αυτές ως προϊόντα του δικού του πολιτισμού. Οι αξίες μπορούν μάλλον να εξηγηθούν ως διαδικασία και μέσο ερμηνείας του κόσμου γύρω μας παρά ως κάτι που κάποιος "κατέχει". Ακόμη και οι αξίες που επηρεάζουν την απαξίωση μιας συγκεκριμένης ομάδας μπορούν να θεωρηθούν ως κάτι που έχει τη λειτουργία να βοηθά τους φορείς αυτών των αξιών στην οργάνωση της εμπειρίας τους και στην κατανόηση του κόσμου στον οποίο ζουν, πράγμα που δεν αποκλείει φυσικά την κριτική μας γνώμη για τις αξίες αυτές. Κάποιος που σημειώνει υψηλή βαθμολογία σε αυτή την ερώτηση έχει επίγνωση των πολιτισμικών διαφορών και είναι πρόθυμος να σεβαστεί αυτές στην επικοινωνία και τη συμπεριφορά.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που ρίχνουν φως σε αυτό τα στάδια ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων είναι οι εξής:

Ερώτηση 8: Η ευρωπαϊκή ιστορία και ο πολιτισμός είναι καλύτεροι από εκείνες των άλλων ηπείρων :

- Σίγουρα ναι
- Μάλλον ναι
- Μάλλον όχι
- Απολύτως όχι

Ερώτηση 9: Είναι καλύτερο να είσαι Βούλγαρος/ Έλληνας/ Μακεδόνας/ Ρουμάνος/ Σέρβος/

Τούρκος (ο κάθε εταίρος διευκρινίζει εδώ) από το να είσαι Ευρωπαίος;

- Σίγουρα ναι
- Μάλλον ναι
- Μάλλον όχι
- Απολύτως όχι

Η προσαρμογή είναι το αντίθετο της αφομοίωσης, διότι η αφομοίωση συνεπάγεται την ανάληψη. Η προσαρμογή είναι το αντίθετο της αφομοίωσης, διότι η αφομοίωση συνεπάγεται την ανάληψη διαφορετικών αξιών, κοσμοθεωριών και συμπεριφορών εις βάρος της εγκατάλειψης των δικών μας αξιών, κοσμοθεωριών και συμπεριφορών ταυτότητας. Η προσαρμογή, από την άλλη πλευρά, είναι η διαδικασία της προσθήκης, της συμπλήρωσης. Κάποιος μαθαίνει έναν νέο τρόπο συμπεριφοράς που συνάδει περισσότερο με τις διαφορετικές απόψεις για τον κόσμο και προστίθεται στο προσωπικό ρεπερτόριο συμπεριφοράς. Αυτό είναι πιο ξεκάθαρα ορατό στην αποδοχή νέων τρόπων επικοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο, ο πολιτισμός δεν θεωρείται ως κάτι στατικό, αλλά ως μια διαδικασία που αναπτύσσεται και έχει τη δική της πορεία. Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της προσαρμογής είναι η ενσυναίσθηση. Η ενσυναίσθηση εξηγείται ως η ικανότητα να βιώνουμε καταστάσεις διαφορετικές από εκείνες που συνάδουν με την πολιτισμική μας ταυτότητα. Πρόκειται για μια προσπάθεια κατανόησης κάποιου άλλου, λαμβάνοντας την άποψή του/της. Στο στάδιο του πλουραλισμού, η ενσυναίσθηση ενισχύεται και το άτομο μπορεί να βασίζεται σε πολλά διαφορετικά πλαίσια αναφοράς ή σε πολλαπλά πολιτισμικά πλαίσια. Συχνά, η ανάπτυξη αυτών των πλαισίων απαιτεί από το άτομο να ζήσει σε ένα διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η ποικιλομορφία θεωρείται τότε ως ένα φυσιολογικό μέρος της ταυτότητας του ατόμου, η οποία αποτελείται από δύο ή περισσότερα πολιτισμικά πλαίσια. Κάποιος που σημειώνει υψηλή βαθμολογία σε αυτή την ερώτηση έχει μια επίγνωση και προθυμία προσαρμογής στις πολιτισμικές διαφορές στην επικοινωνία και συμπεριφορά για να διευκολύνει τις αποτελεσματικές διαπολιτισμικές αλληλεπιδράσεις.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που ρίχνουν φως σε αυτό το στάδιο ανάπτυξης των διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων είναι οι εξής:

Ερώτηση 10: Επιλέξτε 5 πράγματα που περιγράφουν καλύτερα έναν Ευρωπαίο;

- Ελευθερία
- Δημοκρατία
- Ανθρώπινα δικαιώματα
- Προστασία της φύσης
- Φροντίδα για τους κοινωνικά αδύναμους
- Ισότητα
- Υψηλό επίπεδο
- Χαμηλό επίπεδο
- Ασφάλεια
- Συνεργασία
- Σύγκρουση
- Ρατσισμός
- Δικτατορία

Ερώτηση 11: Επιλέξτε 5 πράγματα που περιγράφουν καλύτερα έναν Βούλγαρο/ Έλληνα/

Μακεδόνα/Ρουμάνο/ Σέρβο/ Τούρκο (κάθε εταίρος δηλώνει εδώ):

- Ελευθερία
- Δημοκρατία
- Ανθρώπινα δικαιώματα
- Προστασία της φύσης
- Φροντίδα για τους κοινωνικά αδύναμους
- Ισότητα
- Υψηλό επίπεδο
- Χαμηλό επίπεδο
- Ασφάλεια
- Συνεργασία
- Σύγκρουση
- Ρατσισμός
- Δικτατορία

ΦΑΣΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ

Δεδομένου ότι στη φάση της προσαρμογής υπάρχουν πολλά διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια σε ένα άτομο, η φάση της ενσωμάτωσης συνεπάγεται μια προσπάθεια ενσωμάτωσης διαφορετικών πολιτισμικών απόψεων σε μία. Δεν αντιπροσωπεύει την αποκατάσταση μιας ενιαίας κουλτούρας ή την ικανοποίηση ότι υπάρχει ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ διαφορετικών κοσμοθεωριών. Η ολοκλήρωση απαιτεί συνεχή αμφισβήτηση της ταυτότητας του ατόμου σε σχέση με την εμπειρία που αποκτάμε κατά τη διάρκεια της ζωής. Μπορεί να οδηγήσει στην ενσωμάτωση ενός ατόμου στην κοινότητα, αλλά όχι να μην ανήκει σε καμία κουλτούρα. Αξιολόγηση του πλαισίου, ως το πρώτο στάδιο της ενσωμάτωσης, σημαίνει την ικανότητα παρατήρησης διαφορετικών καταστάσεων και απόψεων του κόσμου από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια. Σε όλες τις άλλες φάσεις, η αξιολόγηση αποφεύγεται προκειμένου να αποφευχθεί εθνοκεντρική αξιολόγηση. Στο στάδιο της αξιολόγησης του πλαισίου, το άτομο μπορεί, ανάλογα με τις περιστάσεις, να μετακινηθεί από το ένα πολιτισμικό πλαίσιο στο άλλο. Η αξιολόγηση που γίνεται με αυτόν τον τρόπο έχει την ιδιότητα της σχετικότητας. Ο Bennett δίνει ένα παράδειγμα, μια διαπολιτισμική επιλογή: «Είναι καλό να μιλάτε ανοιχτά για τα λάθη που εσείς ή κάποιος άλλος που κάνετε; Στο πλαίσιο της αμερικανικής κουλτούρας αυτό είναι καλό, ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις στην Ιαπωνία δεν είναι. Ωστόσο, μερικές φορές είναι καλό να χρησιμοποιείται η αμερικανική προσέγγιση στην Ιαπωνία και το αντίστροφο. Η ικανότητα χρήσης και των δύο στυλ είναι μέρος της προσαρμογής, ενώ η ηθική εξέταση του πολιτισμικού πλαισίου κατά τη λήψη επιλογών είναι μέρος της ενσωμάτωσης». Ως τελικό στάδιο, η εποικοδομητική περιθωριοποίηση εξηγείται από τον Bennett ως κάτι που πρέπει να επιτευχθεί, αλλά όχι ως το τέλος της μάθησης. Για ένα άτομο, αυτό συνεπάγεται μια κατάσταση πλήρους αυτοσυνείδησης, του να μην ανήκει σε καμία κουλτούρα όπου γίνεται παρείσακτο. Η επίτευξη αυτού του σταδίου επιτρέπει την πραγματική διαπολιτισμική διαμεσολάβηση και τη δυνατότητα να ενεργεί σε διαφορετικές, πολιτισμικά διαμορφωμένες, απόψεις για τον κόσμο. Κάποιος που σημειώνει υψηλή βαθμολογία σε αυτό το θέμα γνωρίζει και εκτιμά τα οφέλη της πολιτισμικής ανταλλαγής και της ενσωμάτωσης στη διαδικασία της οικοδόμησης μιας κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς και με μεγαλύτερη ποικιλομορφία.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που ρίχνουν φως σε αυτό το στάδιο ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων είναι οι εξής :

Ερώτηση 12: Ποιό είναι καλύτερο;

- Σύμπραξη
- Ο καθένας για τον εαυτό του

Ερώτηση 13: Πρέπει η Ευρώπη να έχει έναν ενιαίο στρατό;

- Σίγουρα ναι
- Μάλλον ναι
- Μάλλον όχι
- Απολύτως όχι

Ερώτηση 14: Τι απειλεί περισσότερο την Ευρώπη;

- Χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση
- Μεταναστευτικά κύματα και ποτάμια προσφύγων
- Αμερικανική πολιτική
- Ρωσική πολιτική
- Περιβαλλοντική καταστροφή
- Πόλεμος

Ερώτηση 15: Τι απειλεί περισσότερο τη χώρα σας/μας;

- Διαφθορά
- Ενεργειακή εξάρτηση
- Περιβαλλοντική καταστροφή
- Εισροές προσφύγων
- Φυγή των νέων προς τη Δύση
- Πόλεμος

Ερώτηση 16: Τι μπορεί, κατά τη γνώμη σας, να συμβάλει στην ανάπτυξη καλών σχέσεων μεταξύ των Βαλκανίων στο μέλλον; (περισσότερες από μία απαντήσεις είναι δυνατές)

- Οικονομική συνεργασία και ανταλλαγές
- Πολιτιστική συνεργασία
- Διαπολιτισμική εκπαίδευση στα σχολεία
- Μη παρέμβαση των μεγάλων δυνάμεων
- Περιφερειακή ένωση με βάση κοινές ανάγκες και συμφέροντα
- Ευαισθητοποίηση για αμοιβαίο σεβασμό και αίσθημα εγγύτητας και σύμπνοιας
- Επισκέψεις και καλύτερη γνωριμία με άλλες βαλκανικές χώρες
- Επίδειξη ειλικρίνειας, ενσυναίσθησης και φιλίας προς τους άλλους βαλκανικούς λαούς

Ερώτηση 17: Τι μπορεί να συμβάλει στις καλές σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών στο μέλλον;

- Οικονομική συνεργασία και ανταλλαγές
- Πολιτιστική συνεργασία
- Διαπολιτισμική εκπαίδευση στα σχολεία
- Μη παρέμβαση των μεγάλων δυνάμεων
- Ευαισθητοποίηση για αμοιβαίο σεβασμό και αίσθημα εγγύτητας και συντροφικότητας
- Περιφερειακή συνεργασία βάσει κοινών αναγκών και συμφερόντων
- Επισκέψεις και καλύτερη γνωριμία με άλλες βαλκανικές χώρες
- Επίδειξη ειλικρίνειας, ενσυναίσθησης και φιλίας με άλλους βαλκανικούς λαούς

Ερώτηση 18: Επιλέξτε πέντε από τα αναφερόμενα χαρακτηριστικά που, κατά τη γνώμη σας, περιγράφουν καλύτερα έναν Ευρωπαίο.

- Ελευθερία
- Δημοκρατία
- Ανθρώπινα δικαιώματα
- Προστασία της φύσης
- Φροντίδα για τους κοινωνικά αδύναμους
- Ισότητα
- Υψηλό επίπεδο
- Χαμηλό επίπεδο
- Ασφάλεια
- Συνεργασία
- Σύγκρουση
- Ρατσισμός
- Δικτατορία

Ερώτηση 19: Επιλέξτε πέντε από τα αναφερόμενα χαρακτηριστικά που, κατά τη γνώμη σας, περιγράφουν καλύτερα έναν Βούλγαρο/Ελληνα/Μακεδόνα/Ρουμάνο/Σέρβο/Τούρκο.

Η ερώτηση 19 έχει τις ίδιες προσφερόμενες απαντήσεις με την ερώτηση 18.

3.1.4 Μεταβλητές της έρευνας

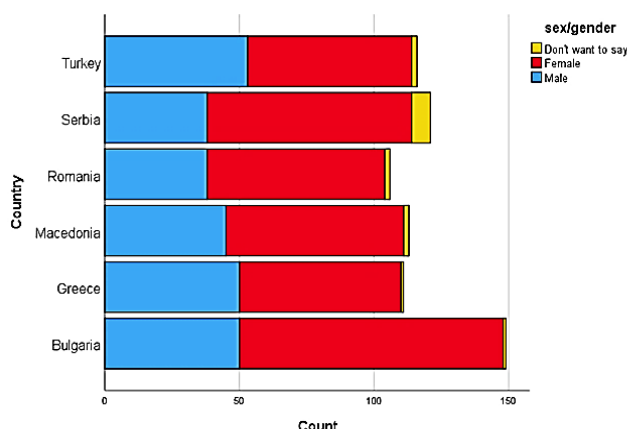
Οι εξαρτημένες και ανεξάρτητες μεταβλητές εξετάστηκαν με ερωτηματολόγιο έρευνας. Οι εξαρτημένες μεταβλητές αναφέρονται σε 16 δηλώσεις που εξετάζουν έξι διαφορετικούς τρόπους αντίληψης και τη βίωση των πολιτισμικών διαφορών, που ενυπάρχουν σε διαφορετικά στάδια της ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές αναφέρονται σε γενικά δεδομένα σχετικά με τους ερωτηθέντες, τα οποία περιλαμβάνουν τη χώρα στην οποία ζουν οι ερωτηθέντες, την ένταξη στην ΕΕ, την ηλικία και το φύλο.

3.1.5 Περιγραφή του δείγματος

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από φοιτητές (18-30) και μαθητές (14-18) από τη Βουλγαρία,

τη Σερβία, την Τουρκία, τη Βόρεια Μακεδονία, την Ελλάδα και τη Ρουμανία, συνολικά 718 άτομα. Ο αριθμός και η εθνική διάρθρωση των ερωτηθέντων δίνονται στον ακόλουθο πίνακα:

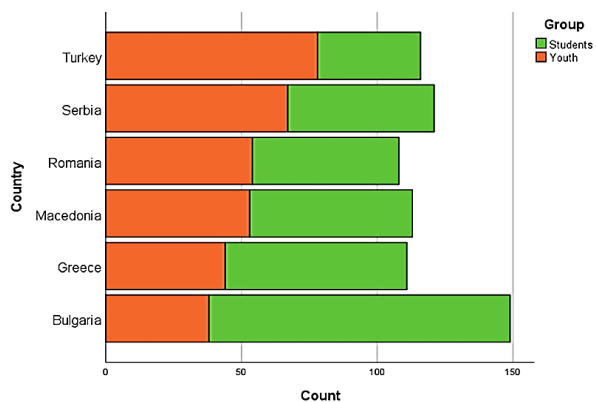
Χώρα	Αριθμός ερωτηθέντων	% συμμετοχή
Δημοκρατία της Βουλγαρίας	149	20.75
Δημοκρατία της Σερβίας	121	16.85
Δημοκρατία της Τουρκίας	116	16.16
Δημοκρατία της Β. Μακεδονίας	113	15.74
Δημοκρατία της Ελλάδας	111	15.46
Δημοκρατία της Ρουμανίας	108	15.05
Σύνολο	718	100.00

Από το σύνολο των 718 ερωτηθέντων, οι 427 ή 59,47% είναι γυναίκες, οι 274 ή 38,16% είναι άνδρες, ενώ 15 ή 2,37% δεν θέλησαν να εκφραστούν για το θέμα αυτό. Όταν αυτό το χαρακτηριστικό του δείγματος παρατηρείται ανά χώρα, υπάρχουν ορισμένες διαφορές. Μεταξύ των ερωτηθέντων, η χαμηλότερη συμμετοχή των ανδρών καταγράφηκε στη Βουλγαρία,

τη Ρουμανία και τη Σερβία, ελαφρώς υψηλότερη στη Βόρεια Μακεδονία, ακολουθούμενη από την Ελλάδα και στη συνέχεια την Τουρκία, με επισήμανση ότι μεταξύ των ερωτηθέντων σε όλες τις περιπτώσεις υπήρξε σχετικά υψηλότερη συμμετοχή των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες. Δίνεται επισκόπηση της διάρθρωσης των ερωτηθέντων κατά φύλο ανά χώρα.

Σε ότι αφορά την ηλικία των ερωτηθέντων, από το σύνολο τους, 384 ή 53,48%, είναι μαθητές (19-30), ενώ 334 ή 46,52% είναι μαθητές (14-18). Εξετάζοντας την ηλικιακή δομή του δείγματος ανά χώρα, η υψηλότερη συμμετοχή μαθητών καταγράφηκε στη Βουλγαρία και η χαμηλότερη στην Τουρκία και τη Σερβία. Το

γράφημα στα δεξιά δείχνει την ηλικιακή δομή των ερωτηθέντων ανά χώρα.

3.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

3.2.1 Διαπολιτισμική ευαισθησία σε σχέση με την ένταξη στη χώρα

3.2.1.1 Φάση άρνησης

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν για τη Φάση της άρνησης, Εξαρτημένη μεταβλητή 1. **Οι πολιτισμικές διαφορές μεταξύ της δικής μου και των ευρωπαϊκών πολιτισμών είναι ασήμαντες και όλοι θα πρέπει να συμμορφώνονται με ένα σύνολο πολιτισμικών κανόνων και αξιών,**

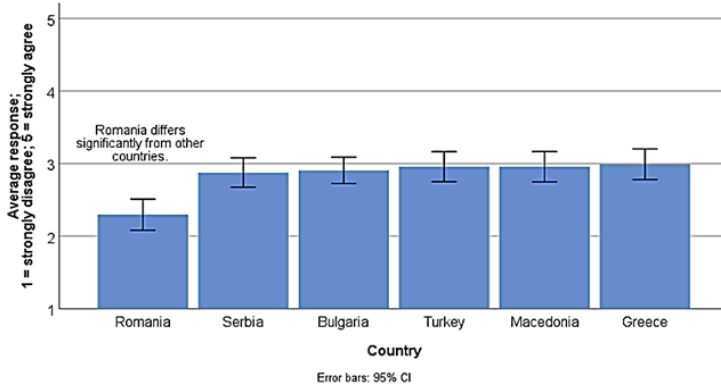
Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	2.91	0.989	149
Ελλάδα	2.99	1.116	111
Β. Μακεδονία	2.96	1.012	113
Ρουμανία	2.30	1.232	108
Σερβία	2.88	1.275	121
Τουρκία	2.96	1.182	116
Σύνολο	2.84	1.153	718

σε επίπεδο όλης της ομάδας των ερωτηθέντων είναι 2.84 με μέση απόκλιση 1.153 (τυπική απόκλιση) από το αριθμητικό μέσο όρο (βλ. τον πίνακα στα αριστερά). Η σύγκριση αυτού του αποτελέσματος με τα αποτελέσματα ανά χώρα δείχνει ότι οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία απέτυχαν μέσο όρο 2.30 ο οποίος είναι σημαντικά χαμηλότερος από τον μέσο όρο για το σύνολο της

ομάδας και μόνο αυτοί οι ερωτηθέντες, σε σύγκριση με όλους τους άλλους, κατέγραψαν χαμηλότερη τιμή του αριθμητικού μέσου σε σύγκριση με τον μέσο όρο των ομάδων. Όλα τα υπόλοιπα αποτελέσματα ανά χώρα έχουν ελαφρώς υψηλότερη τιμή από τον μέσο όρο, δηλαδή: Σερβία – 2.88, Βουλγαρία – 2,91, Τουρκία και Β. Μακεδονία- 2.96, Ελλάδα -2.99. Εάν εξετάσουμε το εύρος μεταξύ των τιμών των συγκεκριμένων αριθμητικών μέσων, ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Ελλάδα – 2,99) είναι κατά 23% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο (Ρουμανία – 2,30).

Τα στοιχεία που προέκυψαν δείχνουν ότι οι νέοι από τη Ρουμανία έχουν ισχυρότερη αντίληψη της πολιτιστικής ποικιλομορφίας σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους από τη Σερβία, τη Βουλγαρία και τη Βόρεια Μακεδονία, Τουρκία και την Ελλάδα (βλ. γράφημα στα δεξιά). Αυτό δείχνει ότι οι νέοι από την Ρουμανία έχουν αναπτύξει περισσότερη ευαισθητοποίηση και ισχυρότερη θέληση να αναγνωρίσουν την επίδραση του πολιτισμού στην επικοινωνία και τη συμπεριφορά. Σύμφωνα με αυτά τα αποτελέσματα έρευνας οι νέοι από τη Ρουμανία είναι πιο κοντά σε μια θέση όπου η δική τους κουλτούρα δεν γίνεται αντιληπτή ως κεντρική για τη βίωση της πραγματικότητας. Αυτό δείχνει επίσης ότι οι συνομηλικοί τους από άλλες χώρες είναι πιο

1 Cultural differences between my own and European cultures are unimportant, and everyone should conform to one set of cultural norms and values.

«εθνοκεντρικοί», ότι έχουν πιο διαδεδομένες εμπειρίες του τύπου «όλοι οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον κόσμο με τον ίδιο τρόπο όπως εγώ», δηλαδή την άποψη ότι όλοι οι άνθρωποι μοιράζονται τις ίδιες πεποιθήσεις και κανόνες. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί εδώ ότι οι ανεπαρκώς διαφοροποιημένες κατηγορίες μέσω των οποίων ένα άτομο αντιλαμβάνεται την εμπειρία

του με τη διαφορετικότητα δεν σχετίζονται αποκλειστικά με πολιτισμικά ζητήματα, αλλά και με τη σιωπηρή ανάθεση του «υπό ανθρώπινου καθεστώτος», δηλαδή με την ιδέα των εγγενώς ανώτερων και κατώτερων ομάδων. Το κύριο εμπόδιο στην ανάπτυξη και το ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί σε αυτό το στάδιο είναι η τάση αποφυγής των πολιτισμικών διαφορών, η οποία είναι συνέπεια των λίγων και ανεπαρκώς συγκεκριμένων κατηγοριών για το σχεδιασμό εμπειριών με πολιτισμικές διαφορές.

Η επόμενη Εξαρτημένη Μεταβλητή με τη βοήθεια της οποίας τα βασικά χαρακτηριστικά της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων για τη φάση της άρνησης τονίζονται "**Δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ Βουλγαρικής/ Ελληνικής/ Β. Μακεδονικής/ Ρουμανικής/ Σερβικής/ Τουρκικής κουλτούρας**", είναι η Εξαρτημένη Μεταβλητή 2. Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν δείχνει ότι η τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για τη δήλωση

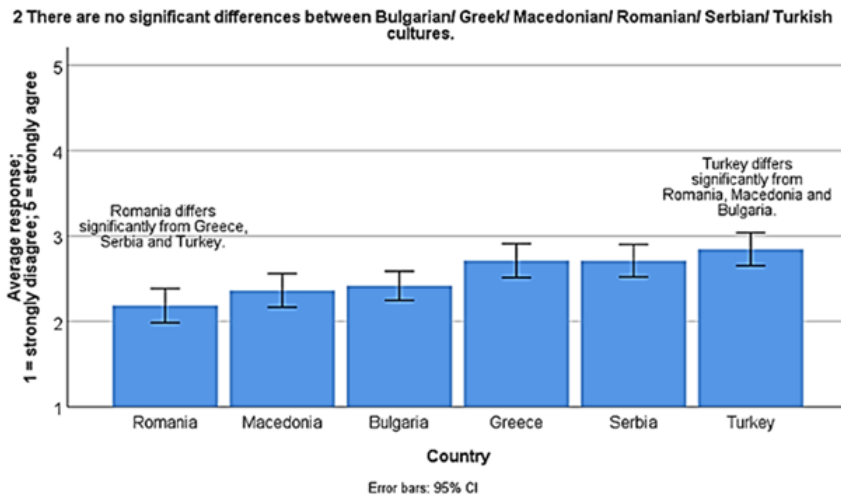
Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	2.42	1.085	149
Ελλάδα	2.71	1.065	111
Β. Μακεδονία	2.36	1.061	113
Ρουμανία	2.19	0.949	108
Σερβία	2.71	1.114	121
Τουρκία	2.84	1.084	116
Σύνολο	2.54	1.084	718

αυτή σε επίπεδο ολόκληρης της ομάδας είναι 2,54, με τυπική απόκλιση 1,084 (βλέπε τον πίνακα στα αριστερά). Η σύγκριση αυτού του αποτελέσματος ανά χώρα δείχνει κάπως διαφορετικές αμοιβαίες σχέσεις σε

σύγκριση με τα αποτελέσματα που προέκυψαν για τον προηγούμενο ισχυρισμό. Οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία καταγράφουν τη χαμηλότερη τιμή του αριθμητικού μέσου όρου και σε αυτό το θέμα, η οποία είναι 2,19. Ωστόσο, σε αντίθεση με τον προηγούμενο ισχυρισμό, όπου ήταν η μόνη ομάδα που κατέγραψε αποτέλεσμα κάτω του μέσου όρου, αυτή τη φορά τους ακολουθούν οι ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία (2,36) και τη Βουλγαρία (2,42). Οι ερωτηθέντες από την

Σερβία και την Ελλάδα (και οι δύο ομάδες 2,71 η καθεμία) και την Τουρκία (2,84) κατέγραψαν το πάνω από τη μέση τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για το θέμα αυτό. Όταν εξετάζεται το εύρος μεταξύ των τιμών των συγκεκριμένων αριθμητικών μέσων, για την ερώτηση αυτή ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Τουρκία, 2,84) είναι κατά 23% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο (Ρουμανία, 2,19).

Τα δεδομένα που προέκυψαν δείχνουν ότι οι νέοι από τη Ρουμανία - και σε αυτή την περίπτωση -

σε σύγκριση με τους άλλους ερωτηθέντες, έχουν ισχυρότερη αντίληψη της πολιτιστικής πολυμορφίας σε σύγκριση με τους συνομηλικούς τους από άλλες χώρες (βλ. γράφημα παρακάτω). Αυτή τη φορά, είναι πιο έντονη σε σύγκριση με τα αποτελέσματα των ερωτηθέντων από την Ελλάδα, τη Σερβία και την

Τουρκία και σημαντικά μικρότερη σε σύγκριση με τους ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία και τη Βουλγαρία. Αυτό που είναι το ίδιο και στις δύο περιπτώσεις είναι η εθνοκεντρική θέση της Ελλάδας, της Σερβίας και της Τουρκίας, με το γεγονός ότι και στις δύο περιπτώσεις η θέση αυτή εκφράζεται πιο έντονα από τους ερωτηθέντες από την Τουρκία. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι σε αυτές τις περιπτώσεις η διαφορετικότητα δεν βιώνεται ή βιώνεται με τη μορφή ευρέων, ελαφρώς διαφοροποιημένων κατηγοριών "άλλων": ξένοι, μετανάστες κ.λπ. Η αμφίσημη θέση της Βόρειας Μακεδονίας και της Βουλγαρίας όσον αφορά την πρώτη και τη δεύτερη ερώτηση υποδηλώνει την ανάγκη, σε περαιτέρω εργασίες με ερωτηθέντες από τις χώρες αυτές, να εξεταστεί λεπτομερέστερα η αναπαράσταση και η διαφοροποίηση συγκεκριμένων κατηγοριών για τον σχεδιασμό εμπειριών με πολιτισμικές διαφορές. Υπό αυτή την έννοια, η χρήση των υφιστάμενων εμπειριών και βιωμάτων πολιτισμικής διαφορετικότητας των νέων από τη Ρουμανία αποτελεί ένα είδος ευκαιρίας για την εργασία πάνω στην ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ευαισθησίας ως βάση για την ποιοτική διαπολιτισμική επικοινωνία.

3.2.1.2 Φάση άμυνας

Ανάλυση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν για την Φάση Άμυνας, Εξαρτημένη Μεταβλητή 3, είναι σημαντικό να υπερασπιστώ και να διατηρήσω τις πολιτιστικές μου αξίες και πεποιθήσεις όταν αλληλεπιδρώ με ανθρώπους από ευρωπαϊκούς πολιτισμούς, δείχνει ότι ο

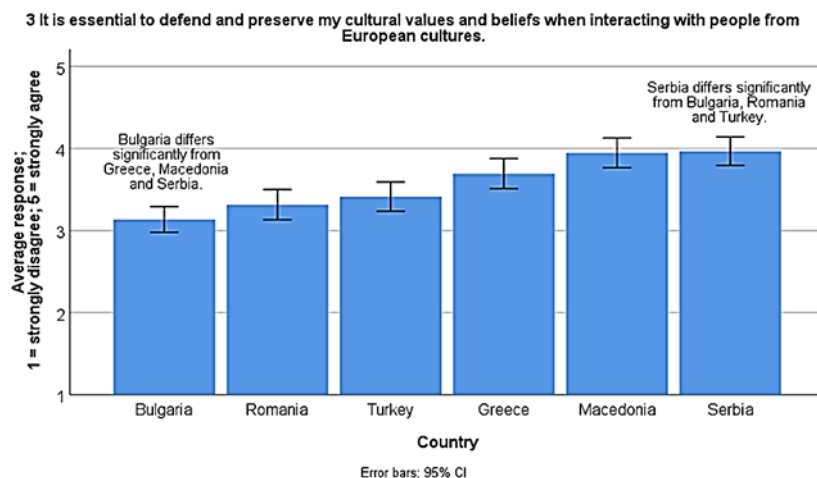
Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	3.13	0.984	149
Ελλάδα	3.69	0.980	111
Β. Μακεδονία	3.95	0.953	113
Ρουμανία	3.31	0.944	108
Σερβία	3.97	0.785	121
Τουρκία	3.41	1.173	116
Σύνολο	3.56	1.025	718

αριθμητικός μέσος όρος για το σύνολο της ομάδας των ερωτηθέντων είναι 3,56, με τιμή τυπικής απόκλισης 1,025 (βλ. τον πίνακα στα αριστερά). Η σύγκριση αυτού του αποτελέσματος με τα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν από τα κράτη και αυτά τα αποτελέσματα

μεταξύ τους δείχνει τα εξής. Οι ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία (3,13), Ρουμανία (3,31) και την Τουρκία (3,41) κατέγραψαν κάτω του μέσου όρου αριθμητικές μέσες τιμές για την αυτή την ερώτηση. Άλλες ομάδες ερωτηθέντων καταγράφουν τιμές πάνω από το μέσο όρο του αριθμητικού μέσου όρου, με τους ερωτηθέντες από την Ελλάδα να έχουν το αποτέλεσμα 3,69, τους ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία - 3,95 και οι ερωτηθέντες από τη Σερβία - 3,97. Εάν εξετάσουμε το εύρος μεταξύ των τιμών των συγκεκριμένων αριθμητικών μέσων, σε αυτή την ερώτηση το μεγαλύτερο αριθμητικό μέσο (Σερβία, 3,97) είναι 21% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο (Βουλγαρία, 3,13).

Τα στοιχεία που προέκυψαν δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Τουρκία τείνουν λιγότερο προς την εθνοκεντρική άμυνα έναντι της επιρροής αυτών των διαφορών που θεωρούνται ότι απειλούν τη δική τους κοσμοθεωρία και ταυτότητα, σε σύγκριση με τους ερωτηθέντες από την Ελλάδα και τη Βόρεια Μακεδονία και κυρίως τη Σερβία.

Ταυτόχρονα, αυτό δείχνει ότι οι ερωτηθέντες από την Ελλάδα, τη Βόρεια Μακεδονία και τη Σερβία καταφεύγουν συχνότερα στην αρνητική αξιολόγηση των «άλλων» για την υπεράσπιση της δικής τους κοσμοθεωρίας και ταυτότητας. Και αυτό γίνεται συχνά αντιληπτό ως ανωτερότητα της

δικής μας πολιτισμικής ομάδας. Η ουσία είναι ότι - σύμφωνα με τα στοιχεία που ελήφθησαν - οι νέοι από την Ελλάδα, τη Βόρεια Μακεδονία και τη Σερβία είναι λιγότερο ικανοί από άλλους ερωτηθέντες να αντιληφθούν ορισμένες, προφανείς πολιτιστικές διαφορές. Οι κατηγορίες που σχημάτισαν κατά τη διαδικασία αυτή είναι πιο

γενικές σε σύγκριση με τις αντίστοιχες άλλων ομάδων και με λιγότερο ανεπτυγμένη κατανόηση

της αξίας και της επιρροής του πλαισίου στο οποίο οι διαφορές προέκυψαν. Τα μέλη αυτών των ομάδων των ερωτηθέντων βρίσκονται συχνότερα σε μια κατάσταση όπου αντιλαμβάνονται τους «άλλους» ως εκείνους που με κάποιο τρόπο απειλούν τα συμφέροντα της δικής τους ομάδας (π.χ. στην απασχόληση, στη λήψη κοινωνικής βοήθειας). Αλλά και ως εκείνους που χρειάζονται βοήθεια για να αρχίσουν να ζουν με τρόπο που να προσεγγίζει τον τρόπο ζωής μιας ανώτερης ομάδας. Τα μέλη των μειονοτικών ομάδων σε αυτή τη φάση προσπαθούν να προστατεύσουν τη δική τους εμπειρία ταυτότητας από την απειλή της αφομοίωσης. Η επίλυση αυτής της φάσης συνεπάγεται την αναγνώριση της ανθρωπιάς εξίσου σε όλους τους ανθρώπους ανεξάρτητα από τις διαφορές τους.

Ανάλυση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν για τη Φάση Άμυνας, Εξαρτημένη μεταβλητή 4, **πρέπει να υπερασπιστώ τις πολιτιστικές μου πρακτικές και παραδόσεις όταν συναντώ ένα άτομο από τον βουλγαρικό, ελληνικό, μακεδονικό, ρουμανικό, σερβικό και τουρκικό πολιτισμό** (κάθε εταίρος θα αφαιρέσει το όνομα του έθνους του από τον κατάλογο εδώ),

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	3.02	0.990	149
Ελλάδα	3.38	1.071	111
Β. Μακεδονία	3.91	0.987	113
Ρουμανία	2.67	0.927	108
Σερβία	3.32	1.026	121
Τουρκία	3.05	1.208	116
Σύνολο	3.22	1.099	718

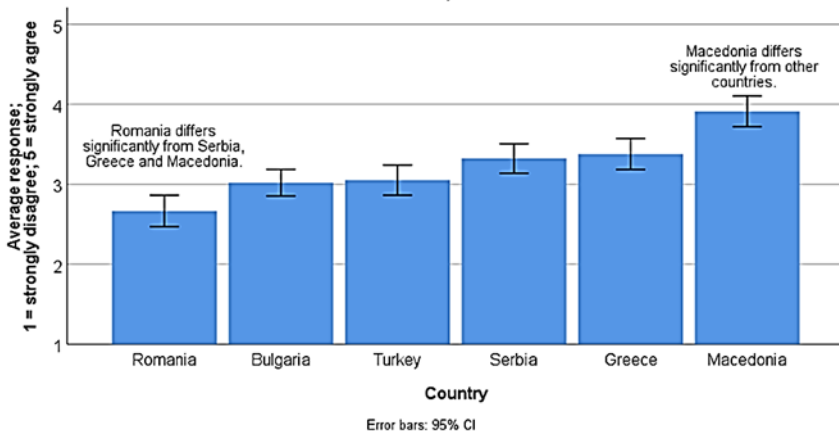
δείχνει ότι η τιμή του αριθμητικού μέσου για την ολόκληρη την ομάδα των ερωτηθέντων είναι 3,22, με τυπική απόκλιση 1,099 (βλ. τον πίνακα στα αριστερά). Για την ερώτηση αυτή, οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία είχαν τη

χαμηλότερη τιμή του αριθμητικού μέσου όρου - 2,67, ακολουθούμενοι από τους ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία (3,02) και την Τουρκία (3,05). Παρατηρώντας σε σχέση με τα αποτελέσματα για την προηγούμενη εξαρτημένη μεταβλητή, οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία άλλαξαν μόνο θέση και εξακολουθούν, μαζί με τους ερωτηθέντες από την Τουρκία, να αποτελούν τις μοναδικές τρεις ομάδες που κατέγραψαν αποτελέσματα κάτω του μέσου όρου για τις δύο αυτές δηλώσεις σε σχέση με την τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για το σύνολο της ομάδας. Αποτελέσματα άνω του μέσου όρου κατέγραψαν οι ερωτηθέντες από τη Σερβία (3,32), την Ελλάδα (3,38) και, κυρίως, οι ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία (3,91). Αν εξετάσουμε το εύρος μεταξύ των τιμών των συγκεκριμένων αριθμητικών μέσων, στην ερώτηση αυτή ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Βόρεια Μακεδονία, 3,91) είναι 32% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο (Ρουμανία, 2,67).

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν επιβεβαιώνουν ότι οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Τουρκία σχηματίζουν μια ομάδα που, από την άποψη αυτή, στο σύνολο των ερωτηθέντων, αντιμετωπίζει λιγότερο την επιθυμία για εθνοκεντρική άμυνα κατά της επιρροής

των διαφορών που θεωρούνται απειλητικές για τη δική τους άποψη για τον κόσμο και την ταυτότητά τους (βλ. γράφημα δεξιά). Επίσης, όσον αφορά αυτή την πτυχή της διαπολιτισμικής ευαισθησίας, οι ερωτηθέντες από τη Σερβία, Ελλάδα και, κυρίως, τη Βόρεια Μακεδονία βρίσκονται σε μια κατάσταση όπου καταφεύγουν συχνά σε αρνητική αξιολόγηση των «άλλων» για να υπερασπιστούν τη δική τους κοσμοθεωρία και ταυτότητα. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι

4 I need to defend my cultural practices and traditions when I meet with a person from Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures (each partner will remove their nation's name from the list here).

είναι λιγότερο ικανοί από τους άλλους ερωτηθέντες να αντιληφθούν ορισμένες, προφανείς πολιτισμικές διαφορές. Κατά τον ίδιο τρόπο, οι κατηγορίες που σχημάτισαν κατά τη διαδικασία αυτή είναι πιο γενικές σε σύγκριση με τα αντίστοιχα των άλλων

ομάδων και με λιγότερο ανεπτυγμένη κατανόηση της αξίας και της επιρροής του πλαισίου στο οποίο προέκυψαν οι διαφορές. Επίσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η επίλυση αυτής της φάσης προϋποθέτει την αναγνώριση της ανθρωπιάς σε ίσο βαθμό σε όλους τους ανθρώπους, ανεξάρτητα από τις διαφορές.

Ανάλυση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν για τη Φάση Άμυνας, Εξαρτημένη μεταβλητή 5.

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	3.30	1.085	148
Ελλάδα	2.20	0.861	111
Β. Μακεδονία	2.93	0.997	113
Ρουμανία	2.09	0.849	108
Σερβία	3.03	1.271	121
Τουρκία	2.98	1.312	116
Σύνολο	2.79	1.169	717

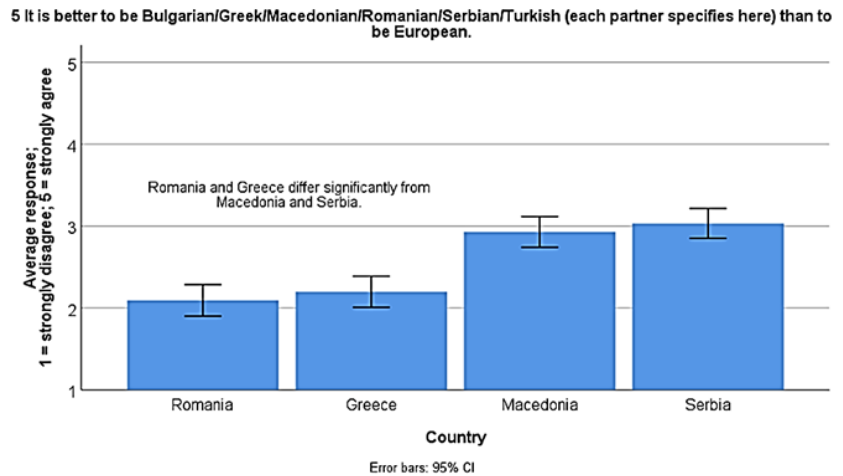
Είναι καλύτερο να είσαι Βούλγαρος/ Έλληνας/ Μακεδόνας/ Ρουμάνος/ Σέρβος/ Τούρκος (κάθε εταίρος προσδιορίζει εδώ) παρά να είσαι Ευρωπαίος, δείχνει ότι η τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για ολόκληρη την ομάδα των ερωτηθέντων είναι 2,79, με τιμή τυπικής απόκλισης ερωτηθέντες από την Ελλάδα (2,20). Όλες οι άλλες ομάδες των ερωτηθέντων έχουν τιμές πάνω από τον μέσο όρο σε σχέση με τον

μέσο όρο ολόκληρης της ομάδας, συγκεκριμένα: Οι ομάδες που συμμετείχαν στην έρευνα είναι οι εξής: 1: 2,93, η Τουρκία - 2,98, η Σερβία - 3,03 και η Βουλγαρία - 3,30. Εάν εξετάσουμε το εύρος μεταξύ των τιμών των συγκεκριμένων αριθμητικών μέσων όρων, για την ερώτηση αυτή ο

μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος όρος (Βουλγαρία, 3,30) είναι κατά 37% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο όρο (Ρουμανία, 2,09).

Τα δεδομένα που ελήφθησαν δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία βρίσκονται επίσης σε μια κατάσταση όπου αντιμετωπίζουν λιγότερο την επιθυμία για εθνοκεντρική άμυνα κατά της επιρροής εκείνων των διαφορών που θεωρούνται ότι απειλούν τη δική τους κοσμοθεωρία και ταυτότητα (βλ. γράφημα στα δεξιά). Εδώ τους ακολουθούν

οι ερωτηθέντες από την Ελλάδα, των οποίων η θέση αλλάζει σημαντικά σε σχέση με την θέση που τους αποδόθηκε στο πλαίσιο των δύο προηγούμενων εξαρτημένων μεταβλητών. Σε αυτή τη περίπτωση, η θέση των ερωτηθέντων από τη Βουλγαρία και την Τουρκία, οι οποίοι καταγράφηκαν κάτω από το όριο των αριθμητικών μέσων όρων για τις δύο προηγούμενες εξαρτημένες μεταβλητές, μεταβλήθηκε σημαντικά. Τώρα κατατάσσονται σε μια ομάδα που καταφεύγει συχνότερα σε αρνητική αξιολόγηση των «άλλων» για να υπερασπιστούν τη δική τους άποψη για τον κόσμο και τη δική τους ταυτότητα. Αυτά τα αμφίσημα αποτελέσματα για τη Βουλγαρία και την Τουρκία απαιτούν ότι κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης μιας στρατηγικής για την επίλυση αυτής της φάσης, οι θέσεις της Βουλγαρίας και της Τουρκίας σε αυτή τη φάση της ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας 2 θα πρέπει να εξεταστούν λεπτομερέστερα. Όσον αφορά τις θέσεις της Βόρειας Μακεδονίας και της Σερβίας, είναι συμβατές με τις θέσεις που επιτεύχθηκαν στο πλαίσιο των δύο προηγούμενων εξαρτημένων μεταβλητών.

3.2.1.3 Φάση ελαχιστοποίησης

Ανάλυση των δεδομένων που ελήφθησαν για τη φάση ελαχιστοποίησης, Εξαρτημένη Μεταβλητή 6: **Οι πολιτισμικές διαφορές μεταξύ της δικής μου και της ευρωπαϊκής κουλτούρας είναι ελάχιστες και μπορούν να αγνοηθούν ή να παραβλεφθούν κατά την επικοινωνία και τις αλληλεπιδράσεις**, δείχνει ότι ΤΑ αποτελέσματα περιέχουν παραλογισμούς που προέκυψαν από ασυνέπειες στη διατύπωση της ερώτησης 6 του ερωτηματολογίου «Εγώ και η Ευρώπη».

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός ερωτηθέντων
Βουλγαρία	3.28	1.108	149

Ελλάδα	3.08	0.964	111
Β. Μακεδονία	2.92	1.062	113
Ρουμανία	3.11	1.053	108
Σερβία	2.98	1.095	121
Τουρκία	2.78	1.200	116

Περιγραφικές στατιστικές για εξαρτημένη μεταβλητή 6 δίνονται στον πίνακα στα αριστερά. Επομένως, αυτή η πτυχή της ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων θα

τονιστεί από την ανάλυση των αποτελεσμάτων και την ερμηνεία άλλων ερωτήσεων που σχετίζονται με τη φάση της ελαχιστοποίησης.

Ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για τη φάση ελαχιστοποίησης, εξαρτημένη μεταβλητή 7: **Διαφορές στις αξίες, τις πεποιθήσεις, τα έθιμα, τις παραδόσεις και τις πρακτικές μεταξύ Βουλγαρικής, ελληνικής, μακεδονικής, ρουμανικής, σερβικής και τουρκικής κουλτούρας είναι μικρές και ασήμαντες**, δείχνει ότι η τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για την όλη την ομάδα είναι 2,47, με τυπική τιμή απόκλισης 1,046 (βλ. τον πίνακα στα αριστερά). Οι ερωτηθέντες

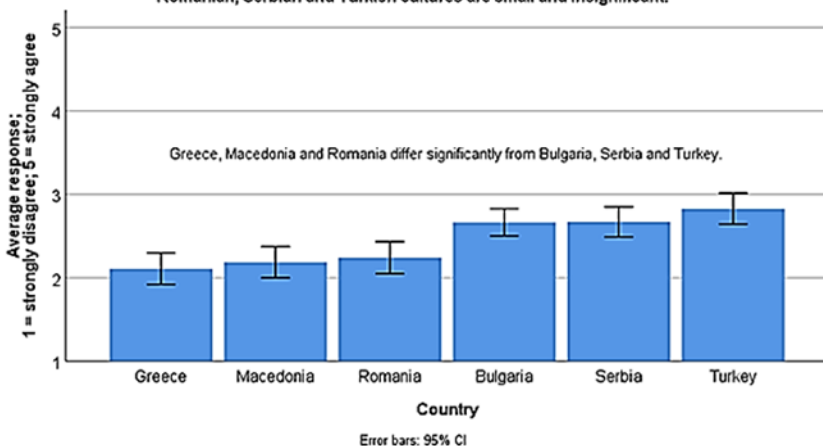
Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	2.66	1.011	149
Ελλάδα	2.11	0.994	111
Β. Μακεδονία	2.19	0.892	113
Ρουμανία	2.24	1.003	108
Σερβία	2.67	0.995	121
Τουρκία	2.83	1.159	116
Σύνολο	2.47	1.046	718

από την Ελλάδα (2,11), τη Βόρεια Μακεδονία (2,19) και τη Ρουμανία (2,24) κατέγραψαν τη χαμηλότερη μέση τιμή του αριθμητικού μέσου όρου. Τα στοιχεία για τις άλλες ομάδες ερωτηθέντων δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία (2,66), τη Σερβία (2,67) και την Τουρκία (2,83) έχουν πάνω από το μέσο όρο του αποτελέσματος. Εάν εξετάσουμε το εύρος μεταξύ των

τιμών των συγκεκριμένων αριθμητικών μέσων, σε αυτή την ερώτηση ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος όρος (Τουρκία, 2,83) είναι κατά 25,5% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο όρο (Ελλάδα, 2,11).

Τα στοιχεία που προέκυψαν δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες από την Ελλάδα, τη Βόρεια Μακεδονία και τη Ρουμανία βρίσκονται σε μια κατάσταση όπου ελαχιστοποιούν ή και ευτελίζουν τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, ή υπερτονίζουν τις ομοιότητες και την καθολικότητα των διαφόρων φαινομένων, λιγότερο συχνά από ό,τι οι υπόλοιποι ερωτηθέντες. Αυτό εκφράζεται συχνότερα από ερωτηθέντες από τη Σερβία, τη Βουλγαρία και την Τουρκία. Είναι χαρακτηριστικό όλων των ερωτηθέντων που βρίσκονται σε αυτό το στάδιο ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας ότι μπορούν να εμφανίζονται από την άποψη ότι ο πολιτισμός είναι δευτερεύουσας σημασίας σε σχέση με τις βιολογικές ομοιότητες μεταξύ των ανθρώπων, ή ότι όλοι οι άνθρωποι είναι παρόμοιοι όσον αφορά τις ανάγκες τους, τα κίνητρά τους για την επίτευξη της επιτυχίας, την επιδίωξη της ελευθερίας και της ατομικότητας, τη θρησκευτική εμπειρία κ.λπ. Αναμφίβολα, η εκδήλωση αυτών

7 Differences in values, beliefs, customs, traditions and practices between Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian and Turkish cultures are small and insignificant.

των απόψεων είναι περισσότερο παρούσες στους ερωτηθέντες με υψηλότερη τιμή του αριθμητικού μέσου όρου, και στην περίπτωση αυτή είναι οι ερωτηθέντες από Σερβία, τη Βουλγαρία και την Τουρκία. Αυτό ισχύει επίσης για τη χρήση διαφόρων οικονομικών, θρησκευτικών, πολιτικών και ψυχολογικών εννοιών, οι

οποίες εφαρμόζονται στις πιο διαφορετικές καταστάσεις (π.χ. «όλοι οι άνθρωποι είναι παιδιά του Θεού», «όλοι θα ήθελαν να ζουν σε μια δημοκρατία» κ.λπ.), όπου παραβλέπεται ότι και εδώ, επίσης, πρόκειται για την επιβολή του δικού μας πολιτισμικού πλαισίου αναφοράς. Η επίλυση αυτής της φάσης συνεπάγεται μια μετατόπιση από μια θέση στην οποία ο καθένας θεωρεί τη δική του κουλτούρα ως κεντρική για τη βίωση της πραγματικότητας σε μια θέση όπου τοποθετείται σε πλαίσιο της ύπαρξης άλλων πολιτισμών που αντιπροσωπεύουν εναλλακτικές και εξίσου πολύτιμους τρόπους αντίληψης της πραγματικότητας.

3.2.1.4 Φάση αποδοχής

Ανάλυση των δεδομένων που ελήφθησαν για τη φάση αποδοχής, Εξαρτημένη μεταβλητή 8:

Όταν συναναστρέφομαι με ανθρώπους από ευρωπαϊκές κουλτούρες, προσπαθώ να καταλαβαίνω και να σέβομαι τις αξίες, τις πεποιθήσεις και τις συμπεριφορές τους, ακόμη και

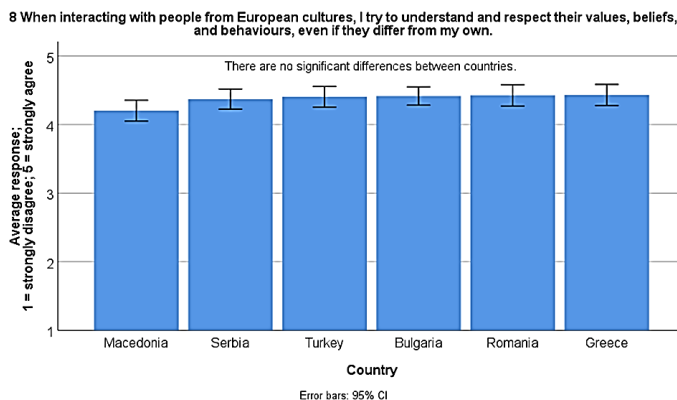
Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	4.42	0.772	149
Ελλάδα	4.43	0.816	111
Β. Μακεδονία	4.20	0.918	113
Ρουμανία	4.43	0.919	108
Σερβία	4.37	0.672	121
Τουρκία	4.41	0.854	116
Σύνολο	4.38	0.826	718

αν διαφέρουν από τις δικές μου, δείχνει ότι η τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για ολόκληρη την ομάδα των ερωτηθέντων είναι 4,38, με τυπική απόκλιση 0,826. Παρατηρήθηκε από τις επιμέρους ομάδες των ερωτηθέντων, οι ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία (4,20) και τη Σερβία (4,37)

κατέγραψαν ελαφρώς χαμηλότερη τιμή αριθμητικού μέσου όρου.

Άλλες ομάδες ερωτηθέντων καταγράφουν τιμές άνω του μέσου όρου, συγκεκριμένα: Τουρκία - 4,41, Βουλγαρία - 4,42, Ελλάδα και Ρουμανία - 4,43. Εάν εξετάσουμε το εύρος μεταξύ των τιμών των συγκεκριμένων αριθμητικών μέσων, στην ερώτηση αυτή ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Ελλάδα και Ρουμανία, 4,43) είναι μόνο 5% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο (Βόρεια Μακεδονία, 4,20).

Τα δεδομένα που προέκυψαν δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες έχουν ενιαία αντίληψη για την πολιτιστική διαφορές. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα για αυτή την εξαρτημένη μεταβλητή, αντιλαμβάνονται τις δικές τους κουλτούρα και την κοσμοθεωρία (πεποιθήσεις, αξίες, κανόνες) ως κάτι τόσο σύνθετο όσο και κάθε άλλο κουλτούρα (βλ. διάγραμμα παρακάτω). Αυτό σημαίνει ότι οι ερωτηθέντες σαφώς αντιλαμβάνονται τις διαφορές όσον αφορά τη συμπεριφορά, τα πρότυπα που διέπουν τη συμπεριφορά, καθώς και βασικές αξίες. Αυτό σημαίνει επίσης ότι έχουν κατανόηση και εκτίμηση των υφιστάμενων διαφορών στις αξίες, δηλαδή τον ίδιο τον σχετικισμό των αξιών. Όταν αξιολογούν αρνητικά τις πράξεις άλλων ανθρώπων, έχουν επίγνωση ότι το άτομο ή η ομάδα που αξιολογούν αρνητικά είναι εξίσου πολύπλοκο με το δικό τους. Καταλαβαίνουν επίσης ότι οι διαφορές που οι ίδιοι αξιολογούν αρνητικά, από την οπτική γωνία ενός άλλου πολιτισμού, μπορεί να αξιολογούνται θετικά και ότι αυτή είναι επίσης μια νόμιμη και κατανοητή θέση. Οι άνθρωποι σε αυτή τη φάση έχουν συχνά την εμπειρία της «ηθικής παράλυσης», ως συνέπεια της αποδοχής της θέσης της σχετικότητας των αξιών.

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	4.17	0.777	149
Ελλάδα	3.96	0.762	111
Β. Μακεδονία	3.88	0.853	113
Ρουμανία	4.54	0.603	108
Σερβία	4.20	0.737	121
Τουρκία	4.17	0.837	116
Σύνολο	4.15	0.790	718

Ανάλυση των δεδομένων που ελήφθησαν για τη φάση αποδοχής, Εξαρτημένη μεταβλητή 9: Όταν έρχομαι αντιμέτωπος με πολιτισμικές διαφορές μεταξύ της βουλγαρικής, ελληνικής, μακεδονικής, ρουμανικής, σερβικής και τουρκικής κουλτούρας, προσπαθώ να βρω κοινό έδαφος και να

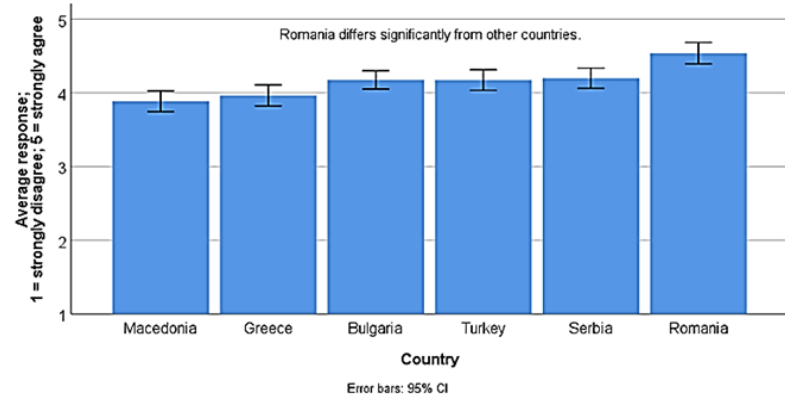
εκτιμήσω την ποικιλομορφία, δείχνει ότι η τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για το σύνολο της ομάδας είναι 4,15, με τυπική απόκλιση 0,790 (βλέπε πίνακα). Οι ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία (3,88) και την Ελλάδα (3,96) κατέγραψαν τιμές του αριθμητικού μέσου κάτω του

μέσου όρου, ενώ πάνω του μέσες τιμές κατέγραψαν οι ερωτηθέντες από την Τουρκία και τη Βουλγαρία (4,17), τη Σερβία (4,20) και, κυρίως, από τη Ρουμανία (4,54).

Αν εξετάσουμε το εύρος μεταξύ των τιμών του δεδομένων αριθμητικών μέσων, στην ερώτηση αυτή ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Ρουμανία, 4,54) είναι 16% υψηλότερη από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο (Βόρεια Μακεδονία 3,88).

Σε αντίθεση με τα αποτελέσματα που προέκυψαν στο πλαίσιο της προηγούμενης εξαρτημένης μεταβλητής, τα δεδομένα για αυτή την εξαρτημένη μεταβλητή δείχνουν ότι στο σύνολο της ομάδας των ερωτηθέντων υπάρχουν ορισμένες διαφορές στην ικανότητα αποδοχής της διαφορετικότητας. Υπό αυτή την έννοια, τα δεδομένα που ελήφθησαν για αυτή την εξαρτημένη μεταβλητή δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία (ως επί το πλείστον), και στη συνέχεια επίσης οι ερωτηθέντες από Σερβία, Βουλγαρία και Τουρκία, έχουν μια ελαφρώς μεγαλύτερη ικανότητα να αποδέχονται πολιτισμικές διαφορές σε σύγκριση με τους ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία και την Ελλάδα.

9 When confronted with cultural differences between Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures (each partner will remove their nation's name from the list here), I try to find common ground and appreciate diversity.

Δηλαδή, αντιλαμβάνονται τη δική τους κουλτούρα και κοσμοθεωρία (πεποιθήσεις, αξίες, κανόνες) πληρέστερα από τους άλλους ως κάτι εξίσου πολύπλοκο όπως κάθε άλλος πολιτισμός (βλ. διάγραμμα παρακάτω). Αυτό σημαίνει περαιτέρω ότι, σε σύγκριση με τους ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία και την Ελλάδα, αντιλαμβάνονται τις διαφορές με μεγαλύτερη σαφήνεια όσον αφορά τη συμπεριφορά, τους κανόνες που διέπουν τη συμπεριφορά, καθώς και τις βασικές αξίες. Επίσης, αυτό σημαίνει ότι έχουν μια κάπως πιο ολοκληρωμένη κατανόηση και μια κάπως μεγαλύτερη εκτίμηση των υπάρχουσών διαφορών στις αξίες, δηλαδή τον ίδιο τον σχετικισμό των αξιών. Όταν αξιολογούν αρνητικά τις πράξεις των άλλων ανθρώπων, έχουν μια ελαφρώς πιο ανεπτυγμένη συνειδητοποίηση ότι το άτομο ή η ομάδα που αξιολογούν αρνητικά είναι τόσο πολύπλοκο όσο και η δική τους. Επίσης, έχουν μια κάπως σαφέστερη κατανόηση ότι οι διαφορές που οι ίδιοι αξιολογούν αρνητικά, από την οπτική γωνία μιας άλλης κουλτούρας, μπορούν να αξιολογούνται θετικά και ότι αυτή είναι επίσης μια θεμιτή και κατανοητή θέση. Οι ερωτηθέντες που προέρχονται από τη Βόρεια Μακεδονία και την Ελλάδα βιώνουν κάπως συχνότερα την «ηθική παράλυση», ως συνέπεια της αποδοχής της θέσης της σχετικότητας των αξιών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο αυτής της εξαρτημένης μεταβλητής υπήρξε αλλαγή στην αρχική θέση της Ελλάδας, γεγονός που υποδηλώνει την ανάγκη να εξεταστούν οι λόγοι γι' αυτό σε πιο λεπτομερώς.

3.2.1.5 Φάση αποδοχής

Ανάλυση των δεδομένων που ελήφθησαν για τη φάση αποδοχής, εξαρτημένη μεταβλητή 10. **Είναι απαραίτητο να προσαρμόζω την επικοινωνία και τη συμπεριφορά μου όταν αλληλεπιδρώ με ανθρώπους από την Ευρώπη πολιτισμούς για να επικοινωνώ και να συνεργάζομαι μαζί τους αποτελεσματικά**, δείχνει ότι η αξία του αριθμητικού μέσου όρου για ολοκληρη την ομάδα είναι 3,81, με τυπική απόκλιση 0,928 (βλέπε τον πίνακα στα αριστερά).

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	3.55	0.955	149
Ελλάδα	3.95	0.872	111
Β. Μακεδονία	3.88	0.825	113
Ρουμανία	3.85	1.012	108
Σερβία	3.84	0.904	121
Τουρκία	3.88	0.938	115
Σύνολο	3.81	0.928	717

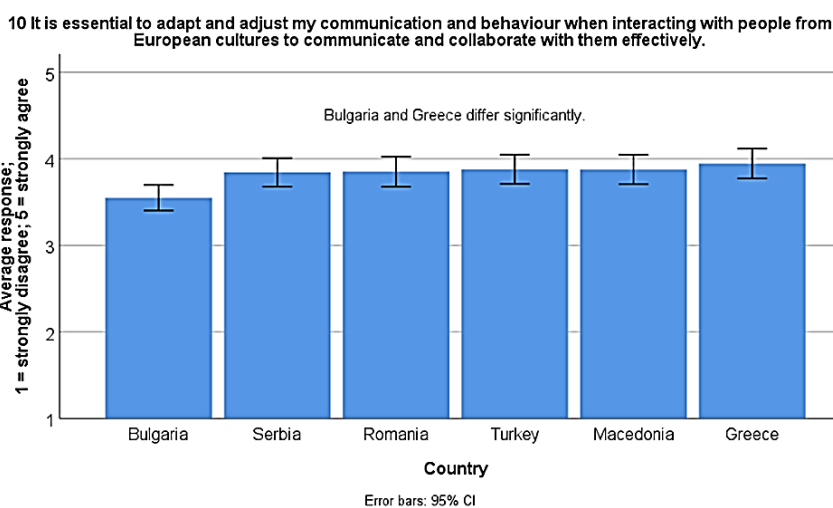
Παρατηρήθηκε από τις ομάδες των ερωτηθέντων, καταγράφονται τιμές του αριθμητικού μέσου πάνω από το μέσο όρο από όλες τις ομάδες των ερωτηθέντων, εκτός από τους ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία (3,55). Οι ερωτηθέντες από την Ελλάδα (3,95) κατέγραψαν την υψηλότερη τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για την εν λόγω εξαρτημένη μεταβλητή, και ακολουθούν οι ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία και την Τουρκία (3,88), τη Ρουμανία (3,85) και Σερβία

(3,84). Εάν εξετάσουμε το εύρος μεταξύ των τιμών των συγκεκριμένων αριθμητικών μέσων, σε αυτή την ερώτηση ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Ελλάδα, 3,95) είναι 10% υψηλότερος από τον ο μικρότερος αριθμητικός μέσος (Βουλγαρία, 3,55).

Τα δεδομένα που προέκυψαν δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες άρχισαν να οικοδομούν μια κατανόηση της ποικιλομορφίας που χαρακτηρίζει άλλα πολιτισμικά πλαίσια και να αναπτύξουν ικανότητες σε αλληλεπίδραση με

άτομα των οποίων η πολιτισμική προέλευση διαφέρει. Οι ερωτηθέντες από την Ελλάδα προχώρησαν λίγο περισσότερο σε αυτή την πορεία, ακολουθούμενοι από ομάδες ερωτηθέντων από τη Βόρεια Μακεδονία και την Τουρκία, καθώς και από ερωτηθέντες από τη Σερβία. Σύμφωνα με τα

δεδομένα, οι ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία βρίσκονται κάπως πίσω από τον μέσο όρο της ομάδας των ερωτηθέντων από την άποψη αυτή. Σε αυτή την πολύπλοκη διαδικασία,

δημιουργείται ένα κοινό πολιτιστικό νόημα. Εάν αυτό συνεχίζεται συνεχώς, τότε η βάση για την ανάπτυξη της δυποπολιτισμικότητας, θα δημιουργηθεί. Αυτό που είναι ζωτικής σημασίας σε αυτή τη διαδικασία είναι η ανάπτυξη της ικανότητας κατανόησης της κοσμοθεωρίας του άλλου, η οποία αποτελεί την ουσία της ενσυναίσθησης. Το επόμενο βήμα σε αυτή τη διαδικασία είναι η αμοιβαία προσαρμογή, όπου οι πολιτισμικοί φορείς μπορούν να βιώσουν τους εαυτούς τους στη θέση των άλλων ανθρώπων, διατηρώντας παράλληλα τη δική τους ταυτότητα. Τα στοιχεία δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες άρχισαν να οικοδομούν μια κατανόηση της ποικιλομορφίας που χαρακτηρίζει άλλα πολιτισμικά πλαίσια και να αναπτύσσουν ικανότητες στην αλληλεπίδραση με άτομα των οποίων η πολιτισμική προέλευση διαφέρει. Οι ερωτηθέντες από την Ελλάδα προχώρησαν λίγο περισσότερο σε αυτή την πορεία, ακολουθούμενοι από ομάδες ερωτηθέντων από τη Βόρεια Μακεδονία και την Τουρκία, καθώς και από ερωτηθέντες από τη Σερβία. Σύμφωνα με τα δεδομένα, οι ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία βρίσκονται κάπως πίσω από τον μέσο όρο της ομάδας των ερωτηθέντων από την άποψη αυτή. Σε αυτή την πολύπλοκη διαδικασία, ένα κοινό πολιτισμικό νόημα είναι ουσιαστικά, η κοινή λογική δεν είναι η μόνη που μπορεί να διαμορφωθεί. Εάν αυτό συνεχίζεται συνεχώς, τότε η βάση για την ανάπτυξη της διπολιτισμικότητας, δηλαδή της πολυπολιτισμικότητας, θα δημιουργηθεί. Αυτό που είναι ζωτικής σημασίας σε αυτή τη διαδικασία είναι η ανάπτυξη της ικανότητας κατανόησης της κοσμοθεωρίας του άλλου, η οποία αποτελεί την ουσία της ενσυναίσθησης. Το επόμενο βήμα σε αυτή τη διαδικασία είναι η αμοιβαία προσαρμογή, όπου οι πολιτισμικοί φορείς μπορούν να βιώσουν τους εαυτούς τους στη θέση των άλλων, διατηρώντας παράλληλα τη δική τους ταυτότητα.

Ανάλυση των δεδομένων που ελήφθησαν για τη φάση αποδοχής, εξαρτημένη μεταβλητή 11. **Στις δικές μου αλληλεπιδράσεις με άτομα από την Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Β. Μακεδονία, την Ρουμανία, την Σερβία και την Τουρκία, τείνω να προσαρμόζω τη συμπεριφορά ή το στυλ επικοινωνίας μου για να ταιριάξω με αυτούς τους πολιτισμούς αποφεύγοντας τις πολιτισμικές μου πρακτικές και προσδοκίες,** δείχνει ότι η τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για το σύνολο της ομάδας είναι 2,87, με τυπική απόκλιση 1,051. (βλέπε πίνακα). Παρατηρήθηκε από τις ομάδες των ερωτηθέντων, ότι η υψηλότερη αριθμητική τιμή που καταγράφηκε από τους

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Ερωτηθέντων
Βουλγαρία	3.36	1.000	149
Ελλάδα	2.80	1.025	111
Β. Μακεδονία	2.46	0.982	113
Ρουμανία	3.02	0.995	108
Σερβία	2.90	1.060	121
Τουρκία	2.54	0.976	115
Σύνολο	2.87	1.051	717

(Βόρεια Μακεδονία, 2,46).

ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία (3,36), ακολουθούμενη από τους ερωτηθέντες από τη Ρουμανία (3,02) και τη Σερβία (2,90). Ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία και την Ελλάδα κατέγραψαν τιμές κάτω του μέσου όρου από αυτή την άποψη. Σε αυτή ερώτηση ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Βουλγαρία, 3,36) είναι 27% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο όρο

Τα δεδομένα που ελήφθησαν για αυτή την εξαρτημένη μεταβλητή βασίζονται στην ασυνεπή εφαρμογή του ερωτηματολογίου «MeandEurope» σε ορισμένες φάσεις της εργασίας. Για τους λόγους αυτούς, δεν είναι δυνατή η ορθή ερμηνεία τους. Στη δεδομένη κατάσταση, η γνώση σχετικά με χαρακτηριστικά της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων, οι οποίες αποκτήθηκαν στο πλαίσιο της εξέτασης της εξαρτημένης μεταβλητής αριθ. 10.

3.2.1.6 Φάση ένταξης

Ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για τη Φάση Ένταξης, Εξαρτημένη Μεταβλητή 12.

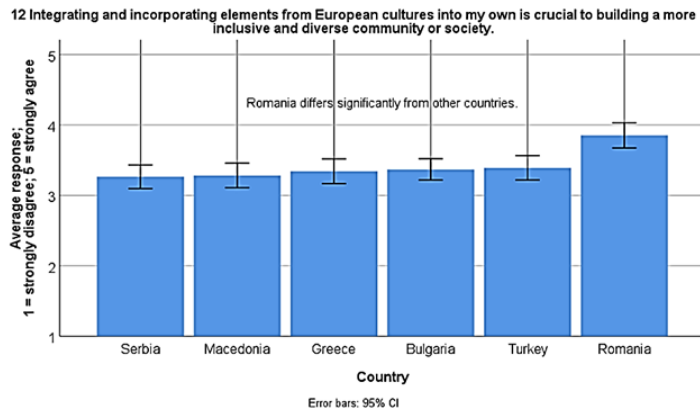
Η ενσωμάτωση και η ένταξη στοιχείων από τις ευρωπαϊκές κουλτούρες στη δική μου είναι κρίσιμη για την οικοδόμηση μιας πιο ποικιλόμορφης κοινότητας ή κοινωνίας, δείχνει ότι η

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Συμμετεχόντων
Βουλγαρία	3.37	1.022	149
Ελλάδα	3.34	0.889	111
Β. Μακεδονία	3.28	0.891	113
Ρουμανία	3.85	0.759	108
Σερβία	3.26	1.023	121
Τουρκία	3.39	1.006	115
Σύνολο	3.41	0.960	717

αξία του αριθμητικού μέσου όρου για το σύνολο της ομάδας είναι 3,41, με τυπική τιμή απόκλισης 0,960 (βλ. τον πίνακα στο αριστερά). Έχοντας παρατηρηθεί από τις ομάδες των ερωτηθέντων βγαίνει το εξής

συμπέρασμα: μια τιμή η οποία να ξεπερνά το μέσο όρο καταγράφεται μόνο από ερωτηθέντες από την Ρουμανία, ενώ όλες οι άλλες ομάδες ερωτηθέντων καταγράφουν τιμές που είναι κάτω από τον μέσο όρο για το σύνολο των ομάδων, δηλαδή: Τουρκία - 3,39, Βουλγαρία - 3,37, Ελλάδα - 3,34, Βόρεια Μακεδονία - 3,28, Σερβία - 3,26. Στην ερώτηση αυτή ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος όρος (Ρουμανία, 3,85) είναι κατά 15% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο όρο (Σερβία, 3,26).

Τα δεδομένα που ελήφθησαν δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία είναι σε θέση να παρατηρήσουν διαφορετικές καταστάσεις και απόψεις του κόσμου από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια. Μπορούν, ανάλογα με τις περιστάσεις, να μετακινούνται από το ένα πολιτισμικό πλαίσιο

στο άλλο. Η περαιτέρω ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ευαισθησίας αυτής της ομάδας ερωτηθέντων κινείται προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής διαπολιτισμικής διαμεσολάβησης και της δημιουργίας ευκαιριών για δράση σε διαφορετικές, πολιτισμικά διαμορφωμένες, απόψεις για τον

κόσμο. Σε σχέση με τη θέση αυτή (βλ. γράφημα στα δεξιά), οι υπόλοιποι ερωτηθέντες αναμένουν περαιτέρω προσπάθειες για την ενσωμάτωση διαφορετικών πολιτισμικών απόψεων σε μία. Από την πλευρά του, αυτό μιλάει για τις αμοιβαία συμβατές θέσεις αυτών των δύο ομάδων ερωτηθέντων. Πρόκειται για μια ευκαιρία να καλυφθούν οι ανάγκες για διαπολιτισμική μάθηση της μιας και της άλλης ομάδας στο πλαίσιο της κοινής ενασχόλησης.

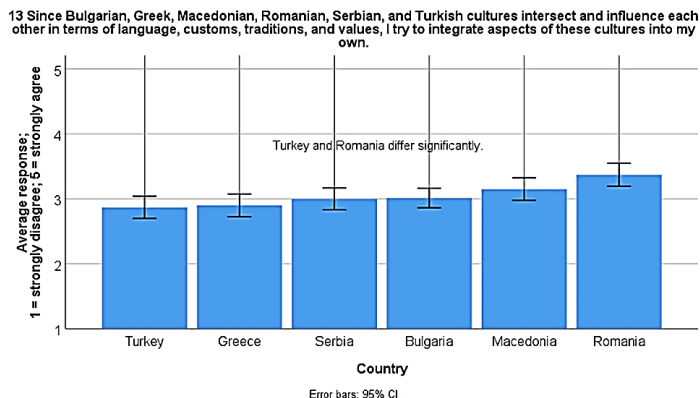
Ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για τη Φάση Ένταξης, Εξαρτημένη Μεταβλητή 12. **Δεδομένου ότι ο βουλγαρικός, ο ελληνικός, ο μακεδονικός, ο ρουμανικός, ο σερβικός και ο**

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Συμμετεχόντων
Βουλγαρία	3.01	0.966	149
Ελλάδα	2.90	0.981	111
Β. Μακεδονία	3.15	0.837	113
Ρουμανία	3.37	0.849	108
Σερβία	3.00	0.944	120
Τουρκία	2.87	1.018	116
Σύνολο	3.05	0.948	717

τουρκικός πολιτισμός διασταυρώνονται και αλληλοεπηρεάζονται όσον αφορά τη γλώσσα, τα έθιμα, τις παραδόσεις και τις αξίες, προσπαθώ να ενσωματώσω πτυχές αυτών των πολιτισμών

στον δικό μου, δείχνει ότι η αριθμητική τιμή για το σύνολο των ερωτηθέντων είναι 3,05, με τυπική απόκλιση 0,948 (βλ. τον πίνακα στα αριστερά). Έχοντας παρατηρηθεί από τις ομάδες των ερωτηθέντων βγαίνει το εξής συμπέρασμα: οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία (3,37) και τη Βόρεια Μακεδονία (3,15) κατέγραψαν την υψηλότερη τιμή η οποία ξεπερνά τον αριθμητικό μέσο όρο για αυτή την εξαρτημένη μεταβλητή. Άλλες ομάδες ερωτηθέντων έχουν αποτελέσματα κάτω του μέσου όρου, συγκεκριμένα: Βουλγαρία (3,01), Σερβία (3,00), Ελλάδα (2,90) και Τουρκία (2,87).

Εάν εξετάσουμε το εύρος μεταξύ των τιμών των συγκεκριμένων αριθμητικών μέσων, στην ερώτηση αυτή ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Ρουμανία, 3,37) είναι κατά 15% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο (Τουρκία, 2,87).

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν δείχνουν ότι ακόμη και με αυτή την εξαρτημένη μεταβλητή, οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία κατέχουν ηγετική θέση όσον αφορά την ικανότητα μετάβασης από ένα πολιτισμικό πλαίσιο σε ένα άλλο. Από αυτή την άποψη, οι ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία τους ακολουθούν. Η θέση των άλλων

ομάδων ερωτηθέντων παραμένει αμετάβλητη σε σύγκριση με εκείνη που προσδιορίστηκε στο πλαίσιο της εξέτασης της εξαρτημένης μεταβλητής 12.

Ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για τη Φάση Ένταξης, Εξαρτημένη Μεταβλητή 14:

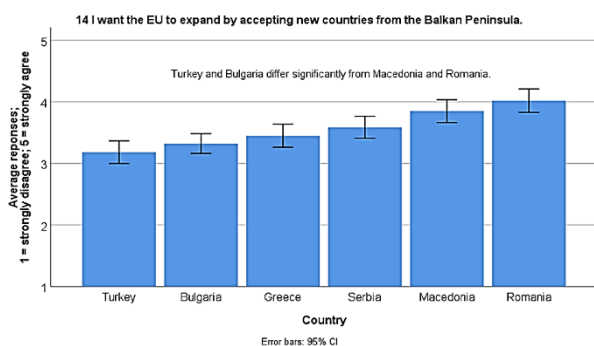
Θέλω η ΕΕ να επεκταθεί δεχόμενη νέες χώρες από τη Βαλκανική Χερσόνησο, δείχνει ότι η

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Συμμετεχόντων
Βουλγαρία	3.32	0.864	149
Ελλάδα	3.45	0.970	111
Β.Μακεδονία	3.85	1.063	113
Ρουμανία	4.02	0.710	108
Σερβία	3.59	1.202	121
Τουρκία	3.18	1.144	115
Σύνολο	3.55	1.041	717

τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για το σύνολο των ερωτηθέντων είναι 3,55, με τυπική απόκλιση 1,041 (βλ. τον πίνακα στα αριστερά). Έχοντας παρατηρηθεί από τις ομάδες των ερωτηθέντων βγαίνει το εξής συμπέρασμα: οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία (4,02), τη Βόρεια Μακεδονία (3,85) και τη Σερβία

(3,59) κατέγραψαν τιμή η οποία ξεπερνά το μέσο όρο. Άλλες ομάδες ερωτηθέντων κατέγραψαν τιμές κάτω του μέσου όρου, συγκεκριμένα: Ελλάδα (3,45), Βουλγαρία (3,32) και Τουρκία (3,18). Στην ερώτηση αυτή ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Ρουμανία, 4,02) είναι κατά 18% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο (Τουρκία, 3,18).

Τα δεδομένα που προέκυψαν επιβεβαιώνουν την ηγετική θέση των ερωτηθέντων από τη Ρουμανία

όσον αφορά την ικανότητα να ενεργούν από πολλαπλά πολιτισμικά πλαίσια. Οι ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία και τη Σερβία παρουσιάζουν κάπως χαμηλότερο, αλλά και πάλι πάνω από το μέσο όρο, επίπεδο διαπολιτισμικής ευαισθησίας από αυτή την άποψη. Η θέση των άλλων ομάδων

ερωτηθέντων σε αυτό το τμήμα του συνεχούς "εθνοκεντρισμού- εθνοσχετικισμού" παρέμεινε αμετάβλητη σε σχέση με τις προηγούμενες εκτιμήσεις.

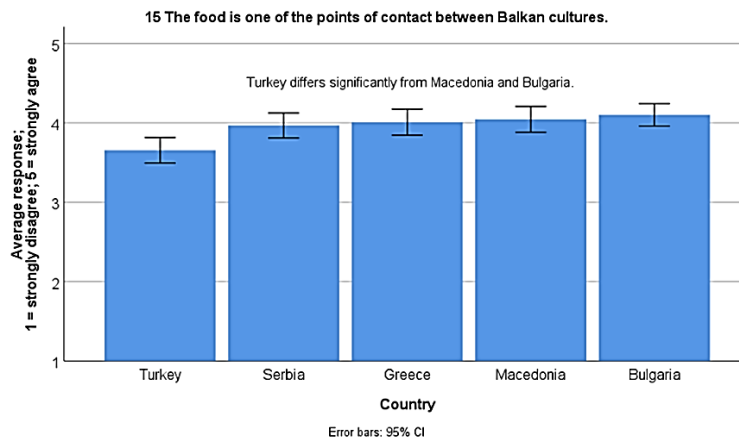
Ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για τη Φάση Ένταξης, Εξαρτημένη Μεταβλητή 15: **Το φαγητό είναι ένα από τα σημεία επαφής μεταξύ των βαλκανικών πολιτισμών**, δείχνει ότι η τιμή του αριθμητικού μέσου όρου για πέντε ομάδες ερωτηθέντων είναι 3,96, με τυπική απόκλιση

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Συμμετεχόντων
Βουλγαρία	4.10	0.921	149
Ελλάδα	4.01	0.757	111
Β. Μακεδονία	4.04	0.849	113
Σερβία	3.97	0.836	121
Τουρκία	3.66	1.014	116
Σύνολο	3.96	0.893	610

0,893 (βλ. τον πίνακα στα αριστερά). Έχοντας παρατηρηθεί από τις ομάδες των ερωτηθέντων βγαίνει το εξής συμπέρασμα: τιμές πάνω από το μέσο όρο για το θέμα αυτό καταγράφονται από όλες τις ομάδες εκτός από τους ερωτηθέντες από την Τουρκία

(3,66). Οι ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία (4,10), ακολουθούμενοι από τους ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία (4,04), την Ελλάδα (4,01) και τη Σερβία (3,97) κατέγραψαν την υψηλότερη βαθμολογία για αυτή την εξαρτημένη μεταβλητή. Στην ερώτηση αυτή ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος (Βουλγαρία, 4,10) είναι 10% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο (Τουρκία, 3,66).

Τα δεδομένα που προέκυψαν αφορούν κυρίως την εθνοκεντρική θέση των ερωτηθέντων από την Τουρκία. Αυτή είναι παρούσα σε όλα τα σημεία εντός των οποίων εξετάζεται αυτό το τμήμα του ζητήματος της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων από τη Βουλγαρία, την Τουρκία, την

Ελλάδα, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Ρουμανία και τη Σερβία (βλ. γράφημα στα δεξιά). Τα στοιχεία που προέκυψαν μιλούν κυρίως για την εθνοκεντρική θέση των ερωτηθέντων από την Τουρκία. Αυτό είναι παρόν σε όλα τα σημεία στα οποία εξετάζεται αυτό το τμήμα του ζητήματος της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων από τη Βουλγαρία, την Ελλάδα, τη Β. Μακεδονία, τη Ρουμανία και τη Σερβία (βλ. γράφημα στα δεξιά).

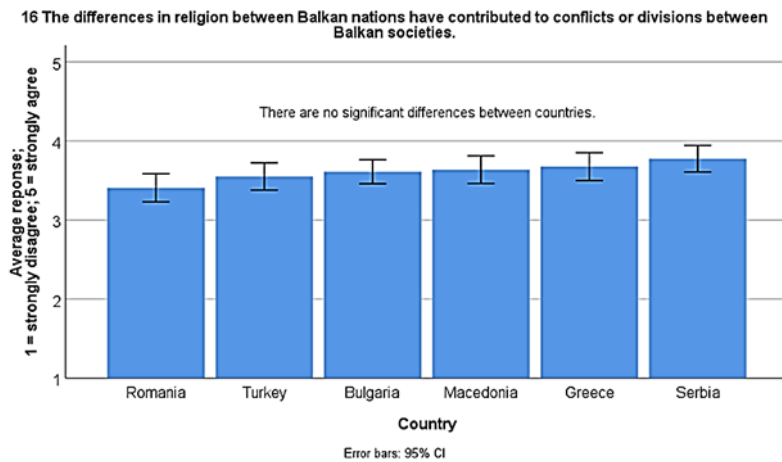
Ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για τη Φάση Ένταξης, Εξαρτημένη Μεταβλητή 16: **Οι διαφορές στη θρησκεία μεταξύ των βαλκανικών εθνών έχουν συμβάλει σε συγκρούσεις ή διαιρέσεις μεταξύ των βαλκανικών κοινωνιών** μας δείχνει ότι η τιμή του αριθμητικού μέσου

Χώρα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Αριθμός Συμμετεχόντων
Βουλγαρία	3.61	0.928	149
Ελλάδα	3.68	0.936	111
Β. Μακεδονία	3.64	0.936	113
Ρουμανία	3.41	0.918	108
Σερβία	3.78	0.899	121
Τουρκία	3.55	1.041	116
Σύνολο	3.61	0.947	718

όρου για ολόκληρη την ομάδα είναι 3,61 με τυπική απόκλιση 0,947(δείτε τον πίνακα αριστερά). Παρατηρήθηκαν από ομάδες ερωτηθέντων, οι αντίστοιχες ομάδες από τη Σερβία (3,78), την Ελλάδα(3,68), τη Β. Μακεδονία (3,64) και τη Βουλγαρία (3,61) μια καταγραφή του άνω μέσου όρου ή η μέση τιμή του αριθμητικού

μέσου όρου. Οι ερωτηθέντες από τη Ρουμανία (3,41) και τη Τουρκία (3,55) κατέγραψαν τιμές κάτω του μέσου όρου. Αν δούμε το εύρος μεταξύ των τιμών της δεδομένης αριθμητικής, σε αυτήν την ερώτηση ο μεγαλύτερος αριθμητικός μέσος όρος (Σερβία 3,78) είναι 10% υψηλότερος από τον μικρότερο αριθμητικό μέσο όρο (Ρουμανία 3,41)

Τα δεδομένα που προκύπτουν απαιτούν μια πιο λεπτομερή ανάλυση των αλλαγών στην «εθνοσχετική» θέση των ερωτηθέντων. Τα αποτελέσματα για αυτήν την εξαρτημένη μεταβλητή

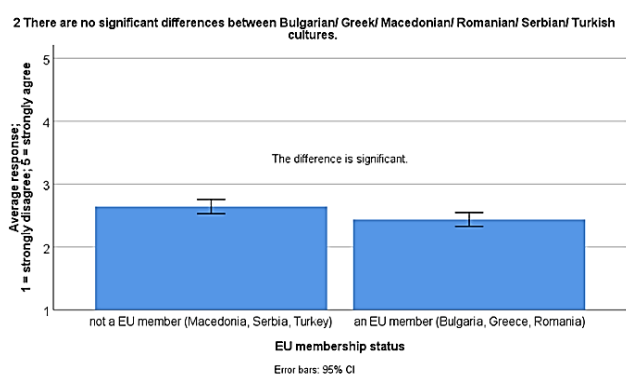
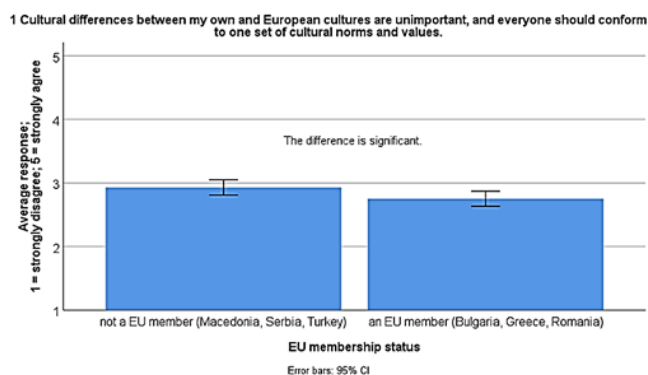
έφεραν μια πλήρη αντικατάσταση των βασικών ομάδων των ερωτηθέντων. Τα αποτελέσματα για αυτή την εξαρτημένη μεταβλητή έφεραν μια πλήρη αντικατάσταση των βασικών ομάδων των ερωτηθέντων. Τα αποτελέσματα για αυτήν την εξαρτημένη

μεταβλητή έφεραν μια πλήρη αντικατάσταση των βασικών ομάδων των ερωτηθέντων, σε σύγκριση με την κατάσταση που περιγράφηκε προηγουμένως.

3.2.2 Διαπολιτισμική ευαισθησία σε σχέση με την ένταξη στην ΕΕ

3.2.2.1 Στάδιοάρνησης

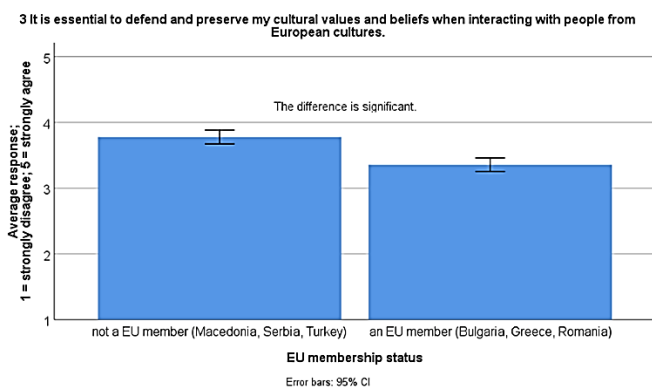
Τα δεδομένα που προέκυψαν για τις εξαρτημένες μεταβλητές αριθ. 1 και αριθ. 2 (βλ. τα γραφήματα δεξιά και παρακάτω) υποδηλώνουν ότι οι νέοι από τις χώρες μέλη της ΕΕ έχουν ισχυρότερη εμπειρία της πολιτισμικής ποικιλομορφίας σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους από χώρες εκτός ΕΕ (βλ. τα γραφήματα παρακάτω). Το θεμελιώδες εμπόδιο στην ανάπτυξη και το ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί σε αυτό το στάδιο είναι η τάση αποφυγής των πολιτισμικών

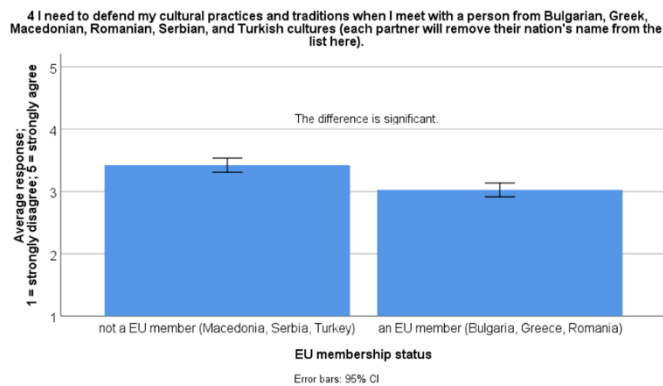
διαφορών. Αυτό είναι συνέπεια του μικρού αριθμού και των ανεπαρκώς συγκεκριμένων κατηγοριών για την εννοιολόγηση των εμπειριών με τις πολιτισμικές διαφορές.

3.2.2.2 Φάση άμυνας

Τα δεδομένα που προέκυψαν για τις εξαρτημένες μεταβλητές αριθ. 3, αριθ. 4 και αριθ. 5 (βλ. τα γραφήματα δεξιά και παρακάτω) δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Ελλάδα, σε σύγκριση με τους ερωτηθέντες από την Τουρκία, τη Βόρεια Μακεδονία και τη Σερβία, καταφεύγουν σε σημαντικά

μικρότερο βαθμό σε εθνοκεντρική άμυνα έναντι της επιρροής των διαφορών που θεωρούνται

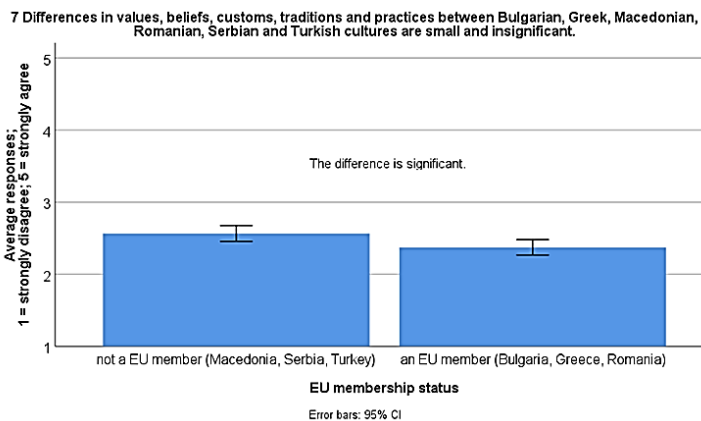
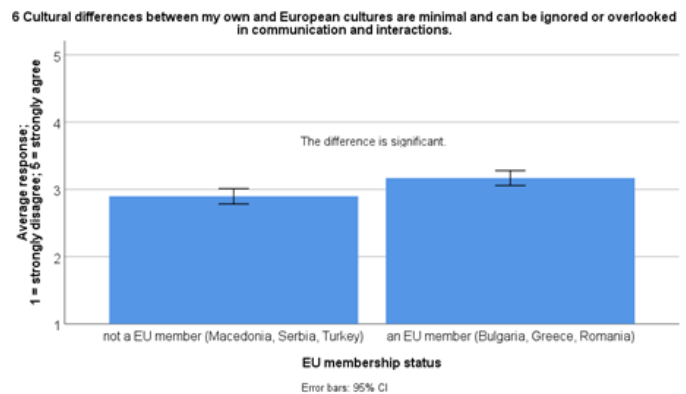
απειλητικές για τη δική τους κοσμοθεωρία και ταυτότητα (βλ. το γράφημα αριστερά). Αυτό σημαίνει ότι οι ερωτηθέντες που προέρχονται από χώρες εκτός ΕΕ καταφεύγουν σημαντικά συχνότερα στην αρνητική αποτίμηση των "άλλων" για την υπεράσπιση της δικής τους κοσμοθεωρίας και ταυτότητας. Η ουσία είναι ότι οι

ερωτηθέντες που προέρχονται από αυτές τις χώρες δεν είναι επαρκώς εξοπλισμένοι για να αντιληφθούν ορισμένες, προφανείς πολιτισμικές διαφορές, ιδίως σε σύγκριση με τους ερωτηθέντες που προέρχονται από χώρες της ΕΕ (βλ. το γράφημα στα δεξιά). Οι κατηγορίες που έχουν σχηματίσει κατά τη διαδικασία αυτή είναι σημαντικά πιο γενικές σε σύγκριση με ανάλογες σε άλλες ομάδες και με λιγότερο ανεπτυγμένη κατανόηση των αξιών και της επιρροής του πλαισίου στο οποίο προέκυψαν οι διαφορές. Τα μέλη αυτών των ομάδων ερωτηθέντων βρίσκονται συχνότερα σε μια κατάσταση όπου αντιλαμβάνονται τους "άλλους" ως εκείνους που απειλούν με κάποιο τρόπο τα συμφέροντα της δικής τους ομάδας (π.χ. στην απασχόληση, στη λήψη κοινωνικής βοήθειας). Η συμβατή θέση των δύο κύριων ομάδων ερωτηθέντων παρέχει την ευκαιρία για κοινή

δέσμευση ώστε να επιτευχθεί πρόοδος στην ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ευαισθησίας και των δύο ομάδων.

3.2.2.3 Φάση ελαχιστοποίησης

Τα δεδομένα που προέκυψαν για τις εξαρτημένες μεταβλητές αριθ. 6 και αριθ. 7 (βλ. τα γραφήματα δεξιά και παρακάτω) υποδηλώνουν ότι οι ερωτηθέντες από χώρες εκτός ΕΕ βρίσκονται σημαντικά συχνότερα σε μια κατάσταση όπου υποβαθμίζουν, ακόμη και ευτελίζουν τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, ή υπερτονίζουν τις ομοιότητες και την καθολικότητα διαφόρων φαινομένων. Παράλληλα, πολύ συχνότερα υποστηρίζουν από τη σκοπιά ότι ο πολιτισμός είναι δευτερεύουσας σημασίας σε σχέση με τις βιολογικές ομοιότητες μεταξύ των ανθρώπων ή ότι όλοι οι άνθρωποι είναι παρόμοιοι όσον αφορά τις ανάγκες που έχουν, τα κίνητρα για επιτυχία, την επιδίωξη της ελευθερίας και της ατομικότητας,

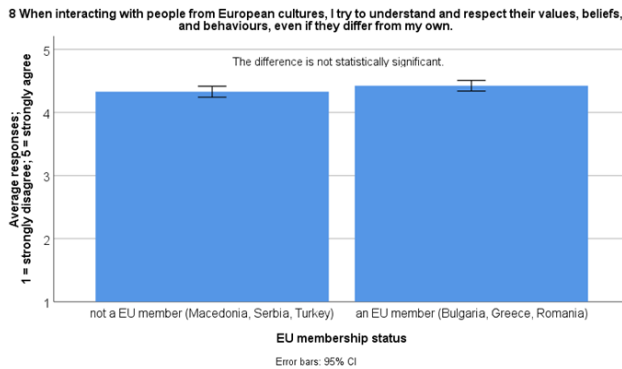

τις θρησκευτικές εμπειρίες κ.λπ. Η επίλυση αυτής της φάσης συνεπάγεται τη μετατόπιση από τη θέση όπου ο δικός μας πολιτισμός θεωρείται κεντρικός για τη βίωση της πραγματικότητας σε μια θέση όπου τοποθετείται στο πλαίσιο της ύπαρξης άλλων πολιτισμών που αντιπροσωπεύουν εναλλακτικούς και

εξίσου πολύτιμους τρόπους θέασης της πραγματικότητας. Η αμοιβαία συνεργασία μεταξύ των δύο κύριων ομάδων για τη βελτίωση της διαπολιτισμικής ευαισθησίας ανοίγει τη δυνατότητα προόδου και των δύο.

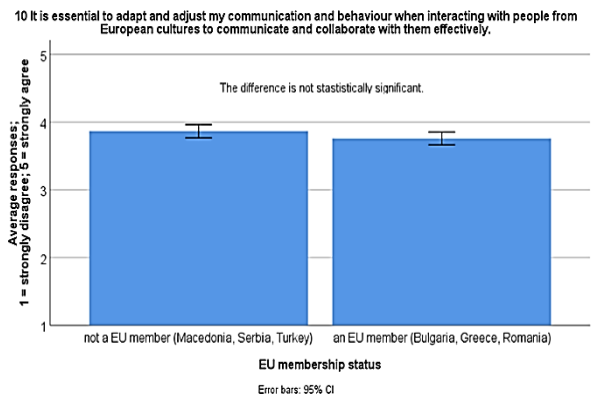
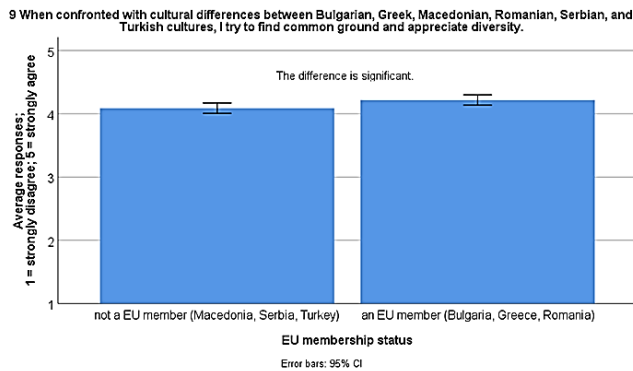
3.2.2.4 Φάση αποδοχής

Τα δεδομένα που προέκυψαν για τις εξαρτημένες μεταβλητές αριθ. 8, αριθ. 9 και αριθ. 10 (βλ. τα γραφήματα παρακάτω) δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες που προέρχονται από χώρες της ΕΕ βιώνουν

τη δική τους κουλτούρα και κοσμοθεωρία (πεποιθήσεις, αξίες, κανόνες) ως κάτι εξίσου πολύπλοκο με οποιαδήποτε άλλη κουλτούρα. Αντιλαμβάνονται κάπως πιο ξεκάθαρα από τους συνομηλίκους τους από χώρες εκτός ΕΕ τις διαφορές όσον αφορά τη συμπεριφορά, τους κανόνες που διέπουν τη συμπεριφορά,

καθώς και τις βασικές αξίες. Επίσης, επιδεικνύουν κάπως καλύτερη κατανόηση και μεγαλύτερη εκτίμηση των υπαρχουσών διαφορών στις αξίες ή του ίδιου του "αξιακού σχετικισμού". Όταν αξιολογούν αρνητικά τις πράξεις των άλλων, έχουν μια κάπως σαφέστερη ιδέα ότι το άτομο ή η ομάδα που αξιολογούν αρνητικά είναι εξίσου σύνθετη με τη δική τους. Κατανοούν φυσικά ότι οι διαφορές που αποτιμώνται αρνητικά, από την οπτική γωνία ενός άλλου πολιτισμού, μπορούν να αποτιμηθούν θετικά και ότι πρόκειται επίσης για μια θεμιτή και κατανοητή θέση. Τέλος, έρχονται κάπως λιγότερο συχνά αντιμέτωποι με το φαινόμενο της "ηθικής παράλυσης", το οποίο είναι συνέπεια της αποδοχής της θέσης της σχετικότητας των αξιών.

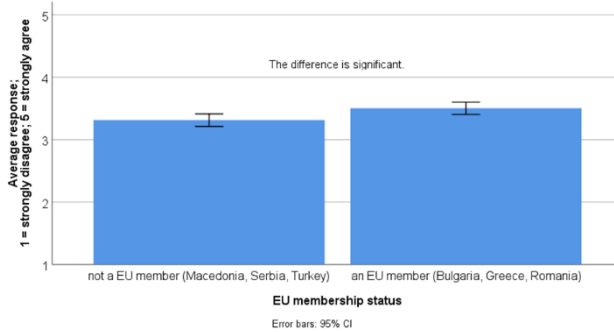
3.2.2.5 Φάση προσαρμογής

Τα δεδομένα που προέκυψαν για τις εξαρτημένες μεταβλητές αριθ. 11 και αριθ. 12 (βλ. τα γραφήματα δεξιά και παρακάτω) δείχνουν ότι οι ερωτηθέντες από τις χώρες της ΕΕ υπερέχουν στην κατανόηση της ποικιλομορφίας που χαρακτηρίζει άλλα πολιτισμικά πλαίσια.

Αυτοί, σημαντικά περισσότερο από τους

συνομηλικούς τους από χώρες εκτός ΕΕ, έχουν εμπλακεί σε διαδικασίες όπου αναπτύσσονται ικανότητες αλληλεπίδρασης με άτομα διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης. Σε αυτή την

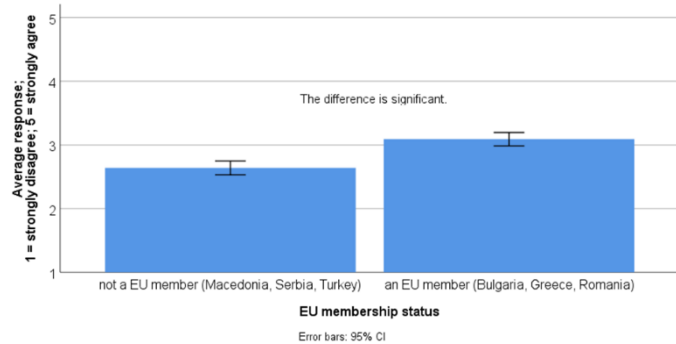
12 Integrating and incorporating elements from European cultures into my own is crucial to building a more inclusive and diverse community or society.

κατανόηση της κοσμοθεωρίας του άλλου, την ικανότητα να βιώνουν μια κατάσταση διαφορετική από εκείνη που συνάδει με τη δική τους πολιτισμική ταυτότητα. Και τέλος, μπορούν -σε μεγαλύτερο βαθμό από τους συνομηλικούς τους από χώρες εκτός ΕΕ- να βασίζονται σε πολλαπλά πολιτισμικά πλαίσια.

3.2.2.6 Integration phase Τα δεδομένα που προέκυψαν για τις εξαρτημένες μεταβλητές αριθ. 12, αριθ. 13, αριθ. 14, αριθ. 15 και αριθ. 16 (βλ. τα γραφήματα δεξιά και παρακάτω) υποδηλώνουν ότι οι ερωτηθέντες από τις χώρες της ΕΕ, περισσότερο από τους ομολόγους τους από τη Σερβία, τη Βόρεια Μακεδονία και την

11 In my interactions with people from Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures (each partner will remove their nation's name from the list here), I tend to adapt my behaviour or communication style to fit in with these cultures by avoiding my cultural practices and expectations.

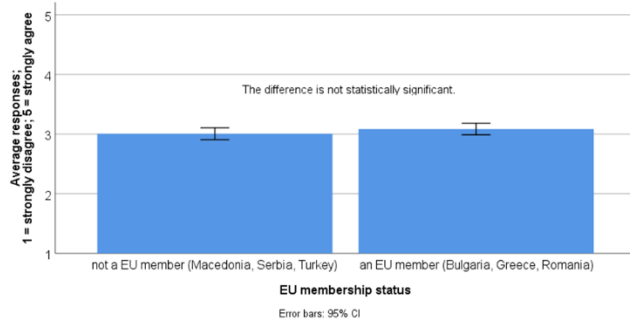

πολύπλοκη διαδικασία, έχουν μάθει νέους τρόπους συμπεριφοράς που συνάδουν περισσότερο με διαφορετικές κοσμοθεωρίες και οι οποίοι προστίθενται στο προσωπικό τους ρεπερτόριο συμπεριφορών. Επίσης, κατά τη διαδικασία αυτή, έχουν αποκτήσει την ικανότητα της ενσυναίσθησης, δηλαδή την

12 Integrating and incorporating elements from European cultures into my own is crucial to building a more inclusive and diverse community or society.

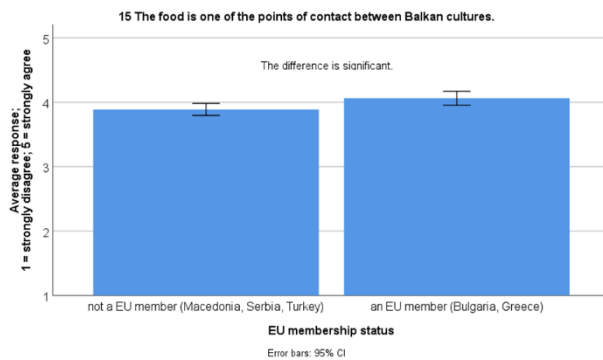

13 Since Bulgarian, Greek, Macedonian, Romanian, Serbian, and Turkish cultures intersect and influence each other in terms of language, customs, traditions, and values, I try to integrate aspects of these cultures into my own.

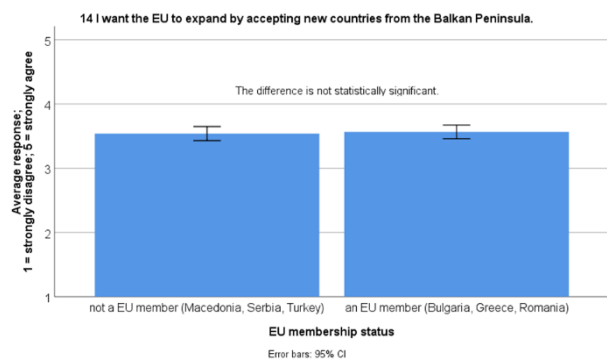
ικανότητα να βλέπουν διαφορετικές καταστάσεις και κοσμοθεωρίες από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια. Αυτό σημαίνει ότι, ανάλογα με τις περιστάσεις, μπορούν να μετακινούνται από το ένα πολιτισμικό πλαίσιο στο άλλο.

Από την πλευρά τους, αυτό σημαίνει ότι οι ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Ελλάδα έχουν πολύ ισχυρότερα κίνητρα για να κατευθύνουν τη δική τους ανάπτυξη προς την επίτευξη μιας κατάστασης πολιτιστικής ανάπτυξης που μπορεί να περιγραφεί ως "μη υπαγωγή σε οποιαδήποτε κουλτούρα, όπου ο/η ίδιος/α γίνεται παρείσακτος/η".

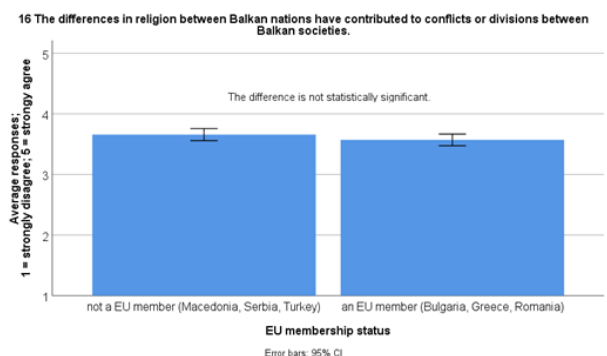

περιέχουν απαντήσεις από ερωτηθέντες στη Ρουμανία (δεν καταχωρήθηκαν στο ερωτηματολόγιο), και ότι με την εξαρτημένη μεταβλητή αριθ. 16 έχουμε αποτελέσματα όπου οι δύο κύριες ομάδες ερωτηθέντων ανταλλάσσουν τις προηγούμενες θέσεις τους στο συνεχές "εθνοκεντρικός- εθνορεαλιστικός".

Τουρκία, προσπαθούν να ενσωματώσουν διάφορες πολιτισμικές προοπτικές σε μία. Αυτό συνεπάγεται συνεχή αμφισβήτηση της δικής τους ταυτότητας σε σχέση με τις εμπειρίες που αποκτούν κατά τη διάρκεια της ζωής. Σε μια τέτοια κατάσταση, αναπτύσσουν σε μεγαλύτερο βαθμό την

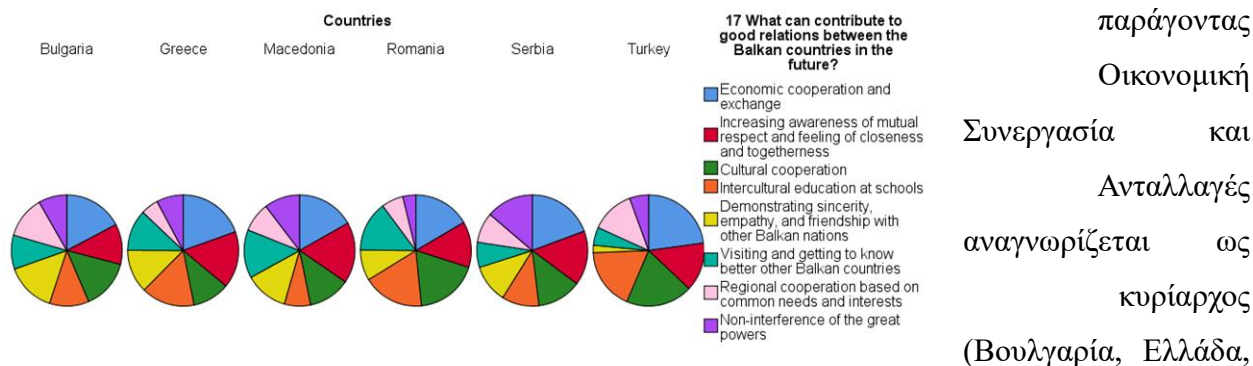

Η επίτευξη αυτής της κατάστασης επιτρέπει την πραγματική διαπολιτισμική διαμεσολάβηση και τη δυνατότητα να ενεργούν με διαφορετικές, διαμορφωμένες από τον πολιτισμό, απόψεις για τον κόσμο. Θα πρέπει επίσης να τονιστεί εδώ ότι τα δεδομένα για την εξαρτημένη μεταβλητή αριθ. 15 δεν

3.2.3 Διαπολιτισμική ευαισθησία σε σχέση με την κρατική υπαγωγή και τη συμμετοχή στην ΕΕ

Τα δεδομένα που προέκυψαν για τις εξαρτημένες μεταβλητές αριθ. 17, αριθ. 18 και αριθ. 19, ρίχνουν φως στα χαρακτηριστικά/διαφορές της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των ερωτηθέντων από την άποψη της φάσης ολοκλήρωσης του μοντέλου του Bennett. Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για την εξαρτημένη μεταβλητή αριθ. 17 από την οπτική γωνία της κρατικής υπαγωγής (βλ. το παρακάτω διάγραμμα) δείχνει ότι σε όλες τις ομάδες των ερωτηθέντων, ο

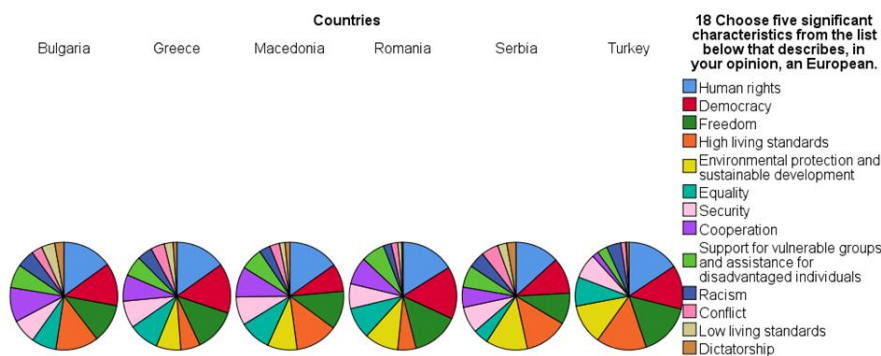

ή ένας από τους σημαντικότερους (Ρουμανία, Βόρεια Μακεδονία) για την εγκαθίδρυση καλών διακρατικών σχέσεων στα Βαλκάνια στο μέλλον. Η συμβολή του παράγοντα Αύξηση της συνειδητοποίησης του αμοιβαίου σεβασμού και του αισθήματος εγγύτητας και συντροφικότητας αναγνωρίζεται επίσης ως ένας από τους βασικούς παράγοντες, με τους ερωτηθέντες από τη Βόρεια Μακεδονία να τον θεωρούν ως τον πιο σημαντικό. Ο παράγοντας Πολιτιστική συνεργασία αναγνωρίζεται ως ο πιο σημαντικός από τους ερωτηθέντες από τη Ρουμανία, ενώ όλες οι άλλες ομάδες ερωτηθέντων τον θεωρούν έναν από τους πιο σημαντικούς. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στα σχολεία αξιολογείται επίσης υψηλά από όλες τις ομάδες των ερωτηθέντων, ιδίως από εκείνους από την Τουρκία και τη Ρουμανία, ως παράγοντας για τη δημιουργία καλών διακρατικών σχέσεων στα Βαλκάνια στο μέλλον. Ο παράγοντας Επίδειξη ειλικρίνειας, ενσυναίσθησης και φιλίας με άλλα βαλκανικά έθνη αναγνωρίζεται από όλες σχεδόν τις ομάδες ερωτηθέντων ως ένας από τους πολύ σημαντικούς παράγοντες για την εγκαθίδρυση καλών διακρατικών σχέσεων στα Βαλκάνια. Ο παράγοντας Μη παρέμβαση των μεγάλων δυνάμεων αναγνωρίζεται από τους ερωτηθέντες από τη Σερβία και τη Βόρεια Μακεδονία, αλλά σε σημαντικό βαθμό και από τους ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία και την Ελλάδα, ως ένας από τους πιο σημαντικούς για τις μελλοντικές σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών. Η σημασία του

παράγοντα Περιφερειακή ένωση με βάση κοινές ανάγκες και συμφέροντα αξιολογείται σε μεγάλο βαθμό από τους ερωτηθέντες από την Τουρκία και τη Βουλγαρία, ενώ και οι υπόλοιποι ερωτηθέντες τον θεωρούν ως έναν από τους σημαντικούς παράγοντες για ένα κοινό μέλλον. Ο παράγοντας Επίσκεψη και καλύτερη γνωριμία με άλλες βαλκανικές χώρες είναι πιο σημαντικός για τους ερωτηθέντες από τη Ρουμανία και τη Βόρεια Μακεδονία, ακολουθούμενος από τους ερωτηθέντες από την Ελλάδα, τη Βουλγαρία, τη Σερβία και την Τουρκία.

Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για την εξαρτημένη μεταβλητή αριθ. 17 από την άποψη της ένταξης στην ΕΕ (βλ. γράφημα στα δεξιά) δείχνει ότι έξι παράγοντες κοινού μέλλοντος, δηλαδή - (1) Οικονομική συνεργασία και ανταλλαγές- (2) Αύξηση της ευαισθητοποίησης για αμοιβαίο σεβασμό και αίσθημα εγγύτητας και συντροφικότητας- (3) Πολιτιστική συνεργασία- (4) Διαπολιτισμική εκπαίδευση στα σχολεία- (5) Επίδειξη ειλικρίνειας, ενσυναίσθησης και φιλίας με άλλα βαλκανικά έθνη και (6) Επισκέψεις και καλύτερη γνωριμία με άλλες βαλκανικές χώρες, έχουν ακριβώς την ίδια κατάταξη σπουδαιότητας και για τις δύο ομάδες ερωτηθέντων. Αυτό παρέχει μια εξαιρετική βάση για την ανάπτυξη κοινών δραστηριοτήτων με στόχο την ενίσχυση της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων από τις εμπλεκόμενες χώρες, της ποιότητας της διαπολιτισμικής επικοινωνίας κ.λπ.

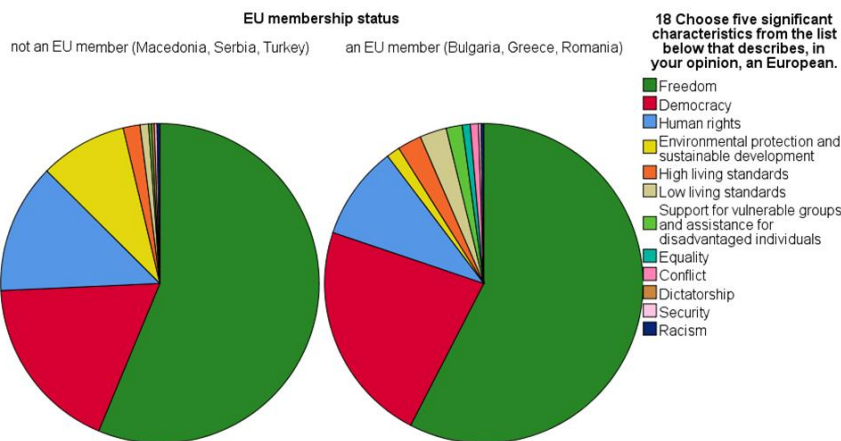
Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για την εξαρτημένη μεταβλητή αριθ. 18 από την άποψη της κρατικής υπαγωγής (βλ. το παρακάτω γράφημα) δείχνει ότι ο προσανατολισμός προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία, την ελευθερία, το υψηλό βιοτικό επίπεδο και την προστασία του περιβάλλοντος περιγράφει καλύτερα έναν Ευρωπαίο σύμφωνα με την αξιολόγηση όλων σχεδόν των ομάδων ερωτηθέντων. Ορισμένες διαφοροποιήσεις υπάρχουν μεταξύ των

ερωτηθέντων από τη Ρουμανία (εκτιμούν την έννοια της ισότητας πριν από την έννοια του βιοτικού επιπέδου), την Ελλάδα (εκτιμούν τις έννοιες της ισότητας και της συνεργασίας πριν από την έννοια του βιοτικού επιπέδου και της προστασίας του

περιβάλλοντος) και τη Βουλγαρία (εκτιμούν την έννοια της συνεργασίας πριν από την έννοια της προστασίας του περιβάλλοντος).

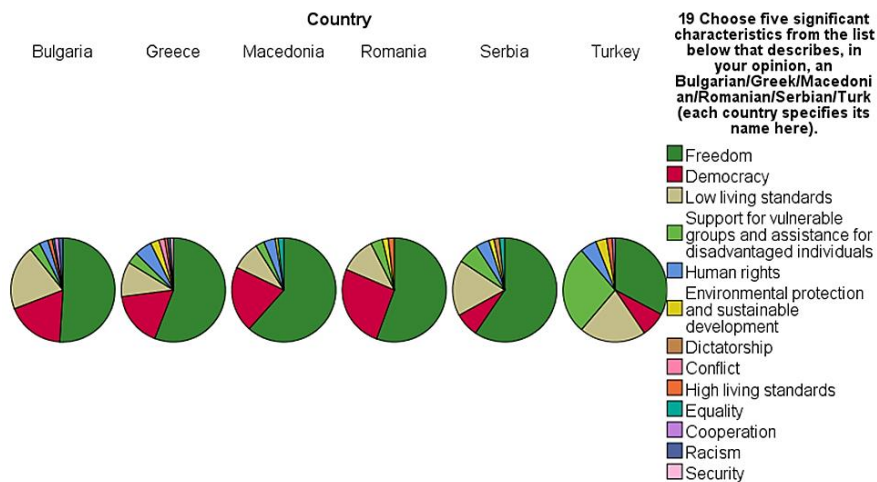
Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για την εξαρτημένη μεταβλητή αριθ. 18 από την άποψη της ένταξης στην ΕΕ (βλ. το παρακάτω γράφημα) δείχνει ότι τέσσερα από τα πέντε επιλεγμένα χαρακτηριστικά (ελευθερία, δημοκρατία, ανθρώπινα δικαιώματα και υψηλό βιοτικό

επίπεδο) έχουν ακριβώς το ίδιο επίπεδο σημαντικότητας για την περιγραφή ενός Ευρωπαίου και από τις δύο ομάδες ερωτηθέντων. Διαφορά υπάρχει μόνο στην επιλογή του πέμπτου χαρακτηριστικού, όπου οι ερωτηθέντες από χώρες εκτός ΕΕ επέλεξαν το υψηλό βιοτικό επίπεδο ως πέμπτο χαρακτηριστικό,

ενώ οι ερωτηθέντες από χώρες της ΕΕ επέλεξαν το ενδιαφέρον για τους κοινωνικά ευάλωτους.

Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για την εξαρτημένη μεταβλητή αριθ. 19 από την άποψη της κρατικής υπαγωγής (βλ. το παρακάτω γράφημα) δείχνει ότι το ιδανικό της ελευθερίας αποτελεί το σημαντικότερο εθνικό χαρακτηριστικό σύμφωνα με την αξιολόγηση κάθε ομάδας

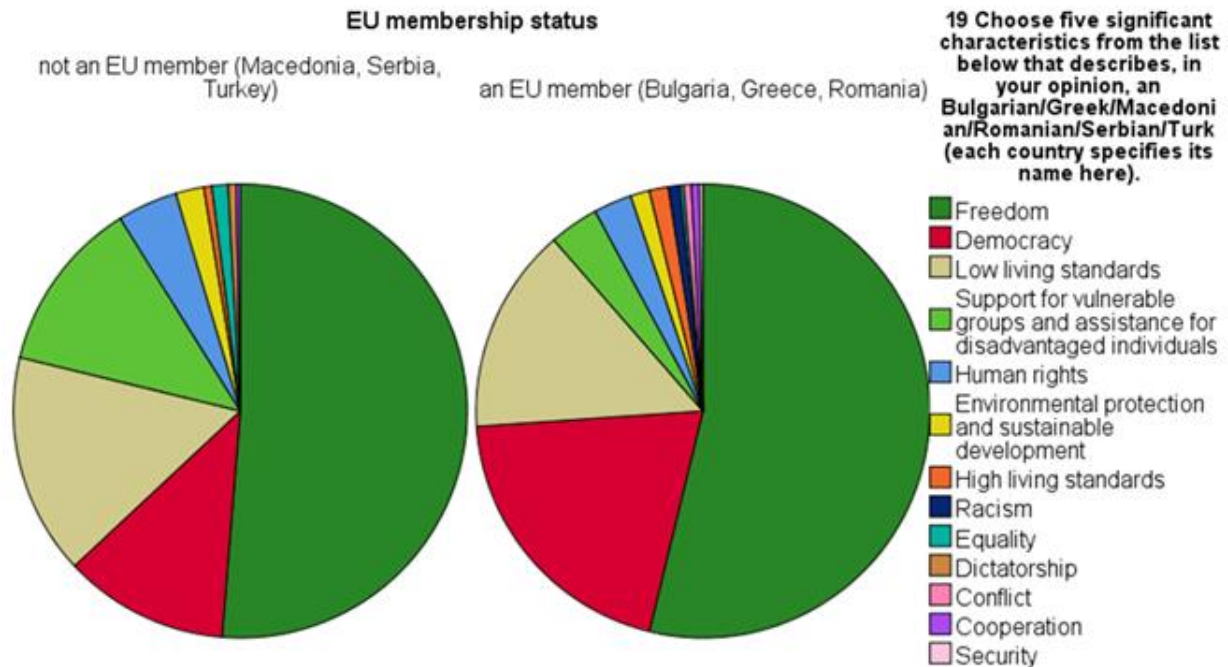

ερωτηθέντων. Από την άποψη αυτή, το ιδανικό της ελευθερίας τονίζεται πιο έντονα ως εθνικό χαρακτηριστικό από τους ερωτηθέντες από τη Σερβία και τη Βόρεια Μακεδονία, την Ελλάδα και τη Ρουμανία, ενώ ακολουθούν η Βουλγαρία και η Τουρκία. Εκτός από αυτό το χαρακτηριστικό, η δημοκρατία και το

χαμηλό βιοτικό επίπεδο αποτελούν επίσης επιλεγμένα εθνικά χαρακτηριστικά κάθε ομάδας ερωτηθέντων. Υπάρχουν αρκετές διαφορές μεταξύ των ερωτηθέντων στην επιλογή των δύο τελευταίων εθνικών χαρακτηριστικών. Για τους ερωτηθέντες από την Τουρκία, αυτά είναι η φροντίδα για τους ευάλωτους και τα ανθρώπινα δικαιώματα- για τους ερωτηθέντες από τη Σερβία - τα ανθρώπινα δικαιώματα και η προστασία του περιβάλλοντος- για τους ερωτηθέντες από τη Ρουμανία - τα ανθρώπινα δικαιώματα και η προστασία του περιβάλλοντος- για τους ερωτηθέντες από τη Μακεδονία - η φροντίδα για τους ευάλωτους και τα ανθρώπινα δικαιώματα- για τους

ερωτηθέντες από την Ελλάδα - η φροντίδα για τους ευάλωτους και τα ανθρώπινα δικαιώματα- για τους ερωτηθέντες από τη Βουλγαρία - η φροντίδα για τους ευάλωτους και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν για την εξαρτημένη μεταβλητή αριθ. 19 από την άποψη της ένταξης στην ΕΕ δείχνει ότι οι ερωτηθέντες και από τις δύο ομάδες έχουν ακριβώς την ίδια επιλογή εθνικών χαρακτηριστικών: (1) ελευθερία, (2) δημοκρατία, (3) φροντίδα για τους ευάλωτους, (4) χαμηλό βιοτικό επίπεδο και (5) ανθρώπινα δικαιώματα. Διαφοροποιήσεις υπάρχουν στην έμφαση ορισμένων εθνικών προσδιοριστικών παραγόντων, με τη σημείωση ότι το ιδανικό της ελευθερίας είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό και στις δύο ομάδες.

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Με βάση την ανάλυση των κύριων προβληματικών περιοχών που οδηγούν σε μίσος και διχασμό μεταξύ των συμμετεχουσών χωρών, καθώς και την αναπαράσταση μυθολογιών που εξυμνούν τις δικές τους και υποτιμούν τις άλλες, μπορούν να διατυπωθούν τα εξής:

1. Το σχολείο αποτελεί έναν από τους βασικούς παράγοντες στη διαδικασία κοινωνικοποίησης των νέων σύμφωνα με τις αρχές της υφιστάμενης αξιακής-κανονιστικής δομής κάθε μιας από τις συμμετέχουσες χώρες. Ανάλογα με τη δομή και τη δυναμική των αλλαγών σε αυτό το ομπρέλα, εθνικό πλαίσιο, αλλάζει και η συμβολή του σχολείου στο να μπορέσουν οι νέοι να αντιληφθούν και να βιώσουν τις σχετικές πολιτισμικές διαφορές. Είναι προφανές ότι το σχολείο, το οποίο λειτουργεί μέσα σε πιο κλειστά ή πιο ανοιχτά κοινωνικά συστήματα, γίνεται το ίδιο παράγοντας "κλεισίματος" ή "ανοίγματος" του ατόμου στις πολιτισμικές διαφορές που προέρχονται από το περιβάλλον. Η ανάλυση των προγραμμάτων σπουδών ιστορίας, τα οποία καταλαμβάνουν μια από τις βασικές θέσεις στο βασικό σύστημα κάθε μιας από τις συμμετέχουσες χώρες, δείχνει ότι αυτό που έχουν κοινό είναι ότι δίνεται σαφής έμφαση στην έννοια του έθνους. Υπάρχουν ορισμένες διαφορές μεταξύ τους όσον αφορά τη θέση τους στο συνεχές "εθνοκεντρισμός-εθνορεαλιστικότητα". Υπό αυτή την έννοια, μπορεί να δηλωθεί ότι το σχολείο στη Δημοκρατία της Τουρκίας βρίσκεται πιο κοντά στη θέση που μπορεί να χαρακτηριστεί ως "κυρίαρχα εθνοκεντρικό". Σε σχέση με αυτή τη θέση, η πιο απομακρυσμένη ("η πιο εθνο-σχετική") είναι το σχολείο στη Δημοκρατία της Ρουμανίας, το οποίο

2. Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τα εργαστήρια που πραγματοποιήθηκαν με νέους δείχνει ότι οι συμμετέχοντες σε αυτές τις εκδηλώσεις, σε όλες τις εθνικές παραλλαγές, έδειξαν ότι έχουν σαφή εθνική συνείδηση. Το απέδειξαν με διάφορους τρόπους, κυρίως μέσω: της ένταξης των εκδηλώσεων μέσω των οποίων οικοδομείται η χωροχρονική συνέχεια της εθνικής ιστορίας- της αμοιβαίας σύνδεσης με τον εντοπισμό των ίδιων "τόπων της επαγγελίας", των ίδιων κοινοτικών ηρώων. Με τον τρόπο με τον οποίο οπτικοποίησαν την άποψή τους για τον κόσμο, εκδήλωσαν την αίσθηση ότι ανήκουν στο έθνος τους, αξιοζήλευτη γνώση της εθνικής ιστορίας και του πολιτισμού, γνώση των εθνικών χαρακτηριστικών και προσανατολισμό προς την εθνική ευημερία. Ταυτόχρονα, διακρίνουν σαφώς την εθνική, βαλκανική και ευρωπαϊκή ταυτότητα. Μια πιο προσεκτική ματιά στις οπτικοποιημένες αναπαραστάσεις αυτών των ταυτοτήτων δείχνει ότι τα "εθνικά γυαλιά" έχουν την "υψηλότερη διοπτρία" μεταξύ των συμμετεχόντων στο εργαστήριο από την Τουρκία. Επίσης, συνέδεσαν την εμφάνιση του κυριλλικού αλφαβήτου στα Βαλκάνια με την ιστορική τους θέση σε αυτές τις περιοχές. Κάπως λιγότερο, αλλά και πάλι περισσότερο από τους άλλους, τα "εθνικά γυαλιά" είναι επίσης παρόντα μεταξύ των νέων από την Ελλάδα. Τα "ευρωπαϊκά γυαλιά" κατά την εξέταση της ιστορίας χρησιμοποιούνται κάπως περισσότερο από τους συμμετέχοντες από τη Βόρεια Μακεδονία και τη Σερβία και σημαντικά περισσότερο από τους συμμετέχοντες από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία.

3. Η ανάλυση του δοκιμίου για την ιστορία "ως σύνολο όλων όσων θα μπορούσαν να είχαν αποφευχθεί" δείχνει ότι οι πολιτισμικές διαφορές των νέων αποτελούν ένα είδος αναπτυξιακού πόρου. Όσον αφορά την αξιακή θέση του δημιουργού του, κάθε δοκίμιο με θέμα "Ξαναγράψτε την ιστορία" θέτει σε πρώτο πλάνο την ειρήνη, την αλήθεια, τη δικαιοσύνη, την ευθύνη, τον διάλογο, τον αμοιβαίο σεβασμό, το κύρος της γνώσης και των επιχειρημάτων κ.λπ. Η ιδιαίτερη αξία μιας τέτοιας αξιακής θέσης είναι ότι εκπέμπει αυτοπαρακίνηση για την αντιμετώπιση των προκλήσεων με τη μορφή υφιστάμενων ξενοφοβικών προκαταλήψεων και στερεοτύπων για τους γείτονες. Στην επίδειξη μιας τέτοιας θέσης, οι νέοι από τη Σερβία, τη Ρουμανία και την Ελλάδα προχώρησαν περισσότερο, αλλά μαζί τους, δίπλα - δίπλα, βρίσκονται νέοι από άλλες συμμετέχουσες χώρες.

4. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων των συνεντεύξεων με τους εκπαιδευτικούς στους τομείς της ιστορίας και της λογοτεχνίας δείχνει ότι οι απαντήσεις που ελήφθησαν ανοίγουν νέα ουσιώδη ερωτήματα, αντί να υποδεικνύουν λύσεις για τη βελτίωση της διαπολιτισμικής ευαισθησίας ως τρόπο καταστολής, εξάλειψης και υπέρβασης των ξενοφοβικών προκαταλήψεων και στερεοτύπων για τους γείτονες. Στη ρίζα των πάντων βρίσκεται η ασυμφωνία στην αντίληψη των εκπαιδευτικών και των νέων σχετικά με το πόσο διαβάζουν οι νέοι, πόσα γνωρίζουν για την εθνική και τη γενική ιστορία, πόσο ενδιαφέρονται να μάθουν για το παρελθόν. Οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι οι νέοι δεν ενδιαφέρονται αρκετά για την ιστορία και για την εκμάθηση της ιστορίας με επιστημονικά τεκμηριωμένο τρόπο, αλλά ενημερώνονται περισσότερο μέσω του διαδικτύου, των κοινωνικών δικτύων και των μέσων ενημέρωσης. Όμως οι νέοι, στην πραγματικότητα, έχουν δείξει μεγάλο ενδιαφέρον να μάθουν τι πραγματικά συνέβη στην ιστορία, προκειμένου να κατανοήσουν την εποχή που ζουν σήμερα και προς ποια κατεύθυνση πρέπει να κινηθούν. Αυτό εκφράστηκε κυρίως στο παράδειγμα της Σερβίας, αλλά είναι επίσης παρόν σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό σε όλες τις άλλες συμμετέχουσες χώρες. Η αντικειμενικά μεγάλη έκθεση των νέων στην επιρροή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και η ύπαρξη μεγάλης ευθύνης της οικογένειας για την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων, δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να μετατραπεί σε άλλοθι των σχολείων και των εκπαιδευτικών για ανεπαρκή συμβολή στην επαρκή αντιμετώπιση των νέων με τις σχετικές πολιτισμικές διαφορές.

5. Η εφαρμογή του ερωτηματολογίου "Εγώ και η Ευρώπη" περιελάμβανε 718 ερωτηθέντες από 6 χώρες - εταίρους του έργου, στους οποίους περιλαμβάνονται: 149 ερωτηθέντες από τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας, 121 ερωτηθέντες από τη Δημοκρατία της Σερβίας, 116 ερωτηθέντες από τη Δημοκρατία της Τουρκίας, 113 ερωτηθέντες από τη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, 111 ερωτηθέντες από τη Δημοκρατία της Ελλάδας, 108 ερωτηθέντες από τη Δημοκρατία της Ρουμανίας. Στη μελέτη συμμετείχαν 427 γυναίκες (59,4%), 274 άνδρες (38,16%) και 15 άτομα (2,37%) που δεν δήλωσαν τον εαυτό τους. Από τον συνολικό αριθμό των ερωτηθέντων, 384 ή 53,48% ήταν νέοι ηλικίας 19 έως 30 ετών (φοιτητές) και 334 ή 40,68% ήταν νέοι ηλικίας 14 έως 18 ετών (μαθητές). Οι ερωτηθέντες απάντησαν σε 19 ερωτήσεις που βασίστηκαν στο Αναπτυξιακό Μοντέλο Διαπολιτισμικής Ευαισθησίας του Bennett και αναπτύχθηκαν θεματικά στο πλαίσιο 19 εξαρτημένων μεταβλητών.

6. Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν και η ερμηνεία των αποτελεσμάτων πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο 3 αναλυτικών-ερμηνευτικών τμημάτων, όπου το θέμα αντιμετωπίστηκε ανάλογα με (1) την ένταξη του ερωτώμενου στη χώρα, (2) την ένταξη του ερωτώμενου στην ΕΕ και (3) την ένταξη του ερωτώμενου στη χώρα και την ΕΕ. Κατά τη διάρκεια της έρευνας, εκφράστηκαν ορισμένες ασυνέπειες, οι οποίες εκτιμήθηκαν ότι δεν είχαν σημαντικό αντίκτυπο στη φύση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν.

7. Τα αποτελέσματα της έρευνας που εξετάστηκαν στο κεφάλαιο Π.1. Διαπολιτισμική ευαισθησία σε σχέση με την ένταξη στη χώρα δείχνουν τα εξής:

- Η φάση της Άρνησης χαρακτηρίζεται από: α) μια καλή θέση των ερωτηθέντων από τη Ρουμανία στο συνεχές "εθνοκεντρικός- εθνορεαλιστικός" (EER)- β) μια μη ικανοποιητική θέση όλων των άλλων ομάδων των ερωτηθέντων σχετικά με την ΕΑΕ- γ) η ύπαρξη σημαντικής διαφοράς μεταξύ της ομάδας των ερωτηθέντων με την καλύτερη (Ρουμανία) και την τελευταία θέση (Τουρκία).
- Η φάση της Άμυνας χαρακτηρίζεται από: α) την καλή θέση των ερωτηθέντων από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Τουρκία στην ΕΕΕ- β) την κακή θέση των ερωτηθέντων από την Ελλάδα, τη Σερβία και τη Βόρεια Μακεδονία στην ΕΕΕ- γ) την ύπαρξη μεγάλης διαφοράς μεταξύ της καλύτερης (Ρουμανία) και της τελευταίας τοποθετημένης (Βόρεια Μακεδονία) ομάδας ερωτηθέντων.
- Η φάση της ελαχιστοποίησης χαρακτηρίζεται από: α) την καλή θέση των ερωτηθέντων από τη Ρουμανία, την Ελλάδα και τη Βόρεια Μακεδονία στην ΕΑΕ- β) την κακή θέση των ερωτηθέντων από τη Σερβία, την Τουρκία και τη Βουλγαρία στην ΕΑΕ- γ) την ύπαρξη σημαντικής διαφοράς μεταξύ της καλύτερης (Ελλάδα) και της τελευταίας θέσης (Τουρκία) ομάδας ερωτηθέντων.
- Η φάση της αποδοχής χαρακτηρίζεται από: α) την καλή θέση των ερωτηθέντων από την Τουρκία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα στην ΕΕΕ- β) την κακή θέση των ερωτηθέντων από τη Βόρεια Μακεδονία και τη Σερβία στην ΕΕΕ- γ) τη μικρή διαφορά μεταξύ της καλύτερης (Ρουμανία, Ελλάδα) και της τελευταίας τοποθετημένης (Βόρεια Μακεδονία) ομάδας ερωτηθέντων.
- Η φάση της προσαρμογής χαρακτηρίζεται από: α) την καλή θέση των ερωτηθέντων από τη Ρουμανία σχετικά με την ΕΕΕ- β) την αμφίρροπη θέση όλων των άλλων ομάδων ερωτηθέντων σχετικά με την ΕΕΕ.
- Η φάση της ενσωμάτωσης χαρακτηρίζεται από: α) την καλή θέση των ερωτηθέντων από τη Ρουμανία σχετικά με την ΕΕΕ- β) την κακή θέση των ερωτηθέντων από την Τουρκία σχετικά με την ΕΕΕ- γ) τις αμφίσημες θέσεις της Βόρειας Μακεδονίας, της Βουλγαρίας, της Σερβίας και της Τουρκίας σχετικά με την ΕΕΕ.

8. Τα αποτελέσματα της έρευνας που εξετάστηκαν στο κεφάλαιο ΠΙ.2. Διαπολιτισμική ευαισθησία σε σχέση με την ένταξη στην ΕΕ δείχνουν ότι η ομάδα των ερωτηθέντων από χώρες της ΕΕ καταλαμβάνει καλή θέση στο συνεχές "Εθνοκεντρικός-Εθνορεαλιστικός" σε όλες τις

αναπτυξιακές φάσεις της διαπολιτισμικής ευαισθησίας, δηλαδή η ομάδα των ερωτηθέντων από χώρες εκτός ΕΕ καταλαμβάνει κακή θέση στο συνεχές αυτό.

9. Τα αποτελέσματα της έρευνας που εξετάστηκαν στο κεφάλαιο Π.3. Διαπολιτισμική Ευαισθησία σε σχέση με την ένταξη τόσο στη χώρα όσο και στην ΕΕ δείχνουν ότι:

- Υπάρχει υψηλός βαθμός συμφωνίας μεταξύ όλων των ομάδων ερωτηθέντων (όσον αφορά την υπαγωγή στη χώρα) γύρω από τους βασικούς παράγοντες για την εγκαθίδρυση καλών διακρατικών σχέσεων στο μέλλον,
- Υπάρχει πλήρης συμφωνία μεταξύ της ομάδας των ερωτηθέντων από χώρες της ΕΕ και της ομάδας των ερωτηθέντων από χώρες εκτός ΕΕ, ακόμη και όσον αφορά την αξιολόγηση της σημασίας των βασικών παραγόντων για την εγκαθίδρυση καλών διακρατικών σχέσεων στο μέλλον,
- Υπάρχει μεγάλος βαθμός συμφωνίας μεταξύ όλων των ομάδων ερωτηθέντων (όσον αφορά την ένταξη στη χώρα) σχετικά με το τι περιγράφει καλύτερα έναν Ευρωπαίο (προσανατολισμός προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία, την ελευθερία, το υψηλό βιοτικό επίπεδο και την προστασία του περιβάλλοντος),
- Υπάρχει υψηλός βαθμός συμφωνίας μεταξύ της ομάδας των ερωτηθέντων από χώρες της ΕΕ και της ομάδας των ερωτηθέντων από χώρες εκτός ΕΕ όσον αφορά τα 4 από τα 5 επιλεγμένα κύρια χαρακτηριστικά ενός Ευρωπαίου (προσανατολισμός προς τα ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατία, ελευθερία, υψηλό βιοτικό επίπεδο),
- Υπάρχει υψηλός βαθμός συμφωνίας μεταξύ όλων των ομάδων ερωτηθέντων (όσον αφορά την ένταξη στη χώρα) όσον αφορά 3 από τα 5 καθορισμένα εθνικά χαρακτηριστικά (ελευθερία, δημοκρατία, χαμηλό βιοτικό επίπεδο),
- Υπάρχει πλήρης συμφωνία μεταξύ της ομάδας των ερωτηθέντων από χώρες της ΕΕ και της ομάδας των ερωτηθέντων από χώρες εκτός ΕΕ όσον αφορά και τα 5 προσδιοριστικά

Με βάση τα αποτελέσματα της επιτραπέζιας ανάλυσης και της επιτραπέζιας ανάλυσης Focus, καθώς και της ανάλυσης των δοκιμίων και των αποτελεσμάτων της έρευνας που διεξήχθη σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο "Εγώ και η Ευρώπη", καθώς και προηγούμενων ευρημάτων, με στόχο τη βελτίωση της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των νέων από τη Βουλγαρία, την Τουρκία, τη Ρουμανία, τη Βόρεια Μακεδονία, την Ελλάδα και τη Σερβία, ΣΥΝΙΣΤΑΤΑΙ το εξής:

Ι.Όσον αφορά τα προγράμματα σπουδών ιστορίας, οι εκπαιδευτικές αρχές των συμμετεχουσών χωρών, καθώς και όλοι οι σχετικοί εκπαιδευτικοί φορείς, πρέπει να έχουν κατά νου ότι:

- Οι αρνητικές εικόνες των βαλκανικών γειτόνων στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας μπορούν να συμβάλουν σε εντάσεις και συγκρούσεις στην περιοχή, επειδή ενισχύουν τα στερεότυπα και ενθαρρύνουν τα εθνικιστικά αισθήματα,

- Η υπερτονισμός του εθνοκεντρικού περιεχομένου στα προγράμματα σπουδών της ιστορίας, και γενικότερα η δημιουργία ανισοροπίας στο συνεχές "εθνοκεντρικό- εθνορεαλιστικό", στερεί από

τους χρήστες την ευκαιρία να μάθουν για άλλες σημαντικές πτυχές των ιστορικών διεργασιών, όπως τα πολιτιστικά και πνευματικά επιτεύγματα κ.λπ.

- Η υπερτονισμός της εθνικιστικής και πατριωτικής θεώρησης της ιστορίας μπορεί να οδηγήσει στην αίσθηση της δικής μας ανωτερότητας σε σχέση με άλλους πολιτισμούς, καθώς και στον αποκλεισμό άλλων εθνοτικών ομάδων.

- Η αποσύνδεση από την ιστορική συνείδηση του 21ου αιώνα μπορεί να οδηγήσει σε επανάληψη της ιστορίας σε δραματική κλίμακα

II. Τα αποτελέσματα της εφαρμογής μιας συντονισμένης, πολυεθνικής, διαδραστικής και καινοτόμου προσέγγισης στη μελέτη των κύριων προβληματικών περιοχών που οδηγούν σε διακρατικό μίσος και διαιρέσεις υποδεικνύουν την ανάγκη για καλύτερη αμοιβαία συνεργασία των εκπαιδευτικών αρχών στα Βαλκάνια και κυρίως για καλύτερο συντονισμό σε όλα τα στάδια της ανάπτυξης των προγραμμάτων σπουδών της ιστορίας. Η επιτυχής διαπολιτισμική αλληλεπίδραση των νέων και η επιτυχής διαπολιτισμική αλληλεπίδραση των εκπροσώπων των εκπαιδευτικών αρχών λειτουργούν σύμφωνα με το νόμο των συγχωνευμένων δικαστηρίων. Και οι δύο προϋποθέτουν αμοιβαιότητα, μια διαδικασία αμοιβαίου εμπλουτισμού και κριτικής αναθεώρησης των δικών μας αξιών και κανόνων.

III. Η οικοδόμηση της ικανότητας αντίληψης των σχετικών πολιτισμικών διαφορών και η ανάπτυξη θετικών συναισθημάτων απέναντι στις πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των νέων από τη Βουλγαρία, τη Σερβία, την Τουρκία, τη Ρουμανία, την Ελλάδα και τη Βόρεια Μακεδονία θα πρέπει να διευκολυνθεί από μια ολοκληρωμένη και συνεπή εφαρμογή των αρχών της διαπολιτισμικότητας, οι οποίες περιλαμβάνουν:

- Άνοιγμα στους άλλους,
- Ενεργός σεβασμός της διαφορετικότητας,
- Αμοιβαία κατανόηση,
- Ενεργή ανοχή,
- Εκτίμηση άλλων πολιτισμών,
- Παροχή ίσων ευκαιριών και
- Καταπολέμηση των διακρίσεων

IV. Η προώθηση και η ανάπτυξη της ικανότητας των μαθητών για αλληλεπίδραση και επικοινωνία με τον κόσμο γύρω τους θα πρέπει να εξασφαλίζεται με την εφαρμογή των ακόλουθων εκπαιδευτικών προσεγγίσεων:

- Οικοδόμηση αμοιβαίας εμπιστοσύνης και σεβασμού,

- Βίωση της ταυτότητας του ατόμου ως αφετηρία για την καλλιέργεια της διαπολιτισμικής ευαισθησίας,

- Κίνηση μέσα σε διαφορετικές κοσμοθεωρίες,

- Τοποθέτηση του "άλλου" στο κέντρο της κατανόησης,
- βίωση της εμπειρίας της συνεχούς αλλαγής,
- Ολοκληρωμένη συμπερίληψη της γνώσης, των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς,
- Αναζήτηση εποικοδομητικών στοιχείων και ευκαιριών που μας ανοίγουν οι συγκρούσεις

V. Το μοντέλο του Bennett για την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ευαισθησίας θα πρέπει να αποτελέσει το βασικό στήριγμα για την εξέταση εκπαιδευτικών παρεμβάσεων που μας ευαισθητοποιούν στην ιδέα ότι οι άνθρωποι έχουν αναπτύξει από τη φύση τους διαφορετικούς τρόπους ζωής, έθιμα και κοσμοθεωρίες και ότι αυτή η ποικιλομορφία της ανθρώπινης ζωής μας εμπλουτίζει. Σε αυτή τη βάση, η διαπολιτισμική εκπαίδευση θα πρέπει να στοχεύει στην προώθηση και την ανάπτυξη:

- καλύτερη κατανόηση των πολιτισμών στη σύγχρονη κοινωνία
- αυξημένη ικανότητα επικοινωνίας μεταξύ ανθρώπων από διαφορετικούς πολιτισμούς
- μια πολύ πιο ευέλικτη στάση απέναντι στις πολιτισμικές διαφορές στην κοινωνία
- μεγαλύτερη ετοιμότητα των ανθρώπων να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική αλληλεπίδραση με ανθρώπους άλλης πολιτισμικής προέλευσης, καθώς και αναγνώριση των βασικών χαρακτηριστικών της ανθρώπινης φύσης ως κάτι κοινό

VI. Η διαπολιτισμική εκπαιδευτική παρέμβαση με βάση τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα πρέπει να διασφαλίζει τις αλλαγές που συμβαίνουν κατά την εξέλιξη σε κάθε βήμα του μοντέλου του Bennett, δηλαδή:

- (1) Από την άρνηση στην άμυνα: το άτομο αποκτά επίγνωση των διαφορών μεταξύ των πολιτισμών.
- (2) Από την άμυνα στην ελαχιστοποίηση: οι αρνητικές κρίσεις καταστέλλονται και το άτομο εισάγεται στις ομοιότητες μεταξύ των πολιτισμών.
- (3) Από την ελαχιστοποίηση στην αποδοχή: το υποκείμενο συνειδητοποιεί τη σημασία των διαπολιτισμικών διαφορών.
- (4) Από την αποδοχή στην προσαρμογή: αρχίζει η αναζήτηση και η εξερεύνηση ενός άλλου πολιτισμού
- (5) Από την προσαρμογή στην ενσωμάτωση: το υποκείμενο αναπτύσσει ενσυναίσθηση για έναν άλλο πολιτισμό.

VII. Η επιλογή, η δημιουργία και η προσαρμογή μεθόδων που επιτυγχάνουν το κίνητρο του χρήστη να παρατηρήσει, να κατανοήσει, να εκτιμήσει και να αποδεχθεί τις πολιτισμικές διαφορές και να εκφράσει την επιθυμία να επιτύχει θετικά αποτελέσματα στις διαπολιτισμικές σχέσεις θα πρέπει να προκύπτει από τη στήριξη στις σχετικές θεωρητικές και μεθοδολογικές γνώσεις, τα

παραδείγματα καλής πρακτικής και τα ευρήματα της παρούσας έρευνας. Διασταυρώνοντας αυτά τα στοιχεία από την οπτική της ανάπτυξης της διαπολιτισμικής ευαισθησίας, είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί μια εκπαιδευτική παρέμβαση που να περιέχει τα ακόλουθα στοιχεία:

1) Άρνηση των διαφορών

- Γενική αρχική θέση - Ο συμμετέχων στην εκπαίδευση είναι πεπεισμένος ότι μπορεί να επιτύχει σε οποιαδήποτε κουλτούρα χωρίς καμία προσαρμογή.
- Αρχικές θέσεις των συμμετεχόντων: Τουρκία, Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία και Βόρεια Μακεδονία - αναπτυξιακό δυναμικό,
- Στόχος της εκπαιδευτικής παρέμβασης - Αύξηση του ενδιαφέροντος για τις πολιτισμικές διαφορές και ευαισθητοποίηση για την ύπαρξη πολιτισμικών διαφορών.
- Πώς; Διαλέξεις ιστορίας. Γνωριμία με τα προϊόντα του υλικού πολιτισμού: μουσική, χορός, έθιμα, φαγητά, παραδοσιακές ενδυμασίες, κοσμήματα κ.λπ. Βιβλία και ταινίες που απεικονίζουν άλλους πολιτισμούς. Έργα συγγραφέων από διαφορετικούς πολιτισμούς. Παροχή στους συμμετέχοντες ειδικών πληροφοριών σχετικά με τον πολιτισμό που θα προκαλέσουν την περιέργεια για έναν άλλο πολιτισμό.

2) Υπεράσπιση των διαφορών

- Γενική αρχική θέση - Γιατί αυτοί οι άνθρωποι δεν μιλούν τη γλώσσα μου; Αυτοί οι άνθρωποι θα μπορούσαν να μάθουν από εμάς!
- Αρχικές θέσεις των συμμετεχόντων - Βουλγαρία, Ρουμανία και Τουρκία - αναπτυξιακό κίνημα- Σερβία, Βόρεια Μακεδονία και Ελλάδα - αναπτυξιακό δυναμικό.
- Στόχος εκπαιδευτικής παρέμβασης - Υπέρβαση της πόλωσης στο "εμείς- αυτοί" κατά την παρατήρηση των διαφορών.
- Πώς; Παρατηρώντας ομοιότητες μεταξύ των πολιτισμών και κοινά χαρακτηριστικά των πολιτισμών- Παρατηρώντας ομοιότητες μεταξύ ατόμων από τον δικό μας πολιτισμό και ατόμων από άλλους πολιτισμούς- Δίνοντας έμφαση σε χαρακτηριστικά που έχουν θετική χροιά σε όλους τους πολιτισμούς- Συνειδητοποιώντας τις διαφορές μεταξύ ατόμων από τον δικό μας πολιτισμό- Δημιουργώντας συνοχή στην ομάδα- Συνεργατική μάθηση.

3) Ελαχιστοποίηση των διαφορών

- Γενική αρχική θέση - Ανεξάρτητα από την κουλτούρα, οι άνθρωποι παρακινούνται από τα ίδια πράγματα. Όλοι γεννιόμαστε, ζούμε και πεθαίνουμε.
- Αρχικές θέσεις των συμμετεχόντων: Ρουμανία, Ελλάδα και Βόρεια Μακεδονία - Αναπτυξιακό κίνημα- Σερβία, Βουλγαρία και Τουρκία - Αναπτυξιακό δυναμικό.
- Στόχος εκπαιδευτικής παρέμβασης - Διαμόρφωση ενός πλαισίου για την παρατήρηση και την εξέταση των πολιτισμικών διαφορών (εξέταση των δικών μας κανόνων, αξιών και βασικών παραδοχών μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο- συνειδητοποίηση ότι οι κανόνες και οι αξίες δεν είναι καθολικές, αλλά διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό)

- Πώς; Συνειδητοποίηση ότι η συνειδητοποίηση των πολιτισμικών διαφορών έχει πρακτική σημασία για τη διαπολιτισμική επικοινωνία (π.χ. γνωριμία με μοντέλα που εξηγούν τις πολιτισμικές διαφορές). Οι συμμετέχοντες πρέπει να αναπτύξουν πολιτισμική αυτογνωσία και να βιώσουν τις διαφορές. Βελτίωση των δεξιοτήτων ακρόασης, ανοιχτόμυαλη διάθεση και εργασία στην ικανότητα ακριβούς αντίληψης των άλλων.

4) Αποδοχή των διαφορών

- Γενική αρχική θέση - Όσο πιο διαφορετικοί είμαστε, τόσο το καλύτερο! Θα ήταν βαρετό αν ήμασταν όλοι ίδιοι.
- Αρχικές θέσεις των συμμετεχόντων: Τουρκία, Ρουμανία, Βουλγαρία και Ελλάδα - αναπτυξιακό κίνημα- Σερβία και Βόρεια Μακεδονία - αναπτυξιακό δυναμικό.
- Στόχοι εκπαιδευτικής παρέμβασης - αύξηση της πολυπλοκότητας των κατηγοριών που χρησιμοποιούνται για την ανάλυση των διαφορών- ανάπτυξη της ικανότητας αλλαγής του πλαισίου αναφοράς- ενθάρρυνση της ενσυναίσθησης και της αποκέντρωσης (μετατόπιση από το κέντρο).
- Πώς; Βιωματική μάθηση- Παιχνίδι ρόλων- Προσομοιώσεις. Οι συμμετέχοντες πρέπει να αποκτήσουν ειδικές γνώσεις για τον πολιτισμό. Οι συμμετέχοντες πρέπει να σέβονται τις αξίες και τις πεποιθήσεις των άλλων και να διατηρούν ανοχή στην ασάφεια.
- Πρόκληση: Κατανόηση του πλαισίου και του νοήματος ορισμένων πολιτισμικών πρακτικών σε άλλες χώρες, διατηρώντας παράλληλα τα πρότυπα του δικού μας πολιτισμού (δικαιώματα των γυναικών).

5) Προσαρμογή στις διαφορές

- Γενική αρχική θέση - Αρχίζω να αισθάνομαι μέλος αυτής της κουλτούρας!
- Αρχικές θέσεις των συμμετεχόντων: Βουλγαρία, Ελλάδα, Τουρκία, Σερβία και Βόρεια Μακεδονία - αναπτυξιακό δυναμικό.
- Στόχος εκπαιδευτικής παρέμβασης - Να μπαίνω στα "παπούτσια κάποιου άλλου".
- Πώς; Συζητήσεις με εταίρους από άλλους πολιτισμούς. Πολυπολιτισμικές ομαδικές συζητήσεις. Οι συμμετέχοντες πρέπει να είναι σε θέση να βιώσουν ενσυναίσθηση προς άλλους πολιτισμούς. Οι συμμετέχοντες πρέπει να κατακτήσουν δεξιότητες ανάληψης και επίλυσης προβλημάτων. Οι συμμετέχοντες χρειάζονται ευελιξία σε σχέση με άλλους πολιτισμούς.

6) Ενσωμάτωση των διαφορών

- Γενική αρχική θέση - Παντού είναι το σπίτι σου, αν γνωρίζεις αρκετά για το πώς λειτουργούν τα πράγματα εκεί. Αισθάνομαι πιο άνετα όταν γεφυρώνω τις διαφορές μεταξύ των πολιτισμών που γνωρίζω.
- Αρχικές θέσεις των συμμετεχόντων: Ρουμανία - αναπτυξιακή κίνηση- Τουρκία, Βουλγαρία, Ελλάδα, Σερβία και Βόρεια Μακεδονία - αναπτυξιακό δυναμικό.

- Στόχος εκπαιδευτικής παρέμβασης - πλοήγηση μέσα από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια.
- Πώς; Εξοικείωση με διαφορετικά ηθικά συστήματα. Κατασκευή ενός ηθικού συστήματος που θα καθοδηγεί τις δικές του επιλογές και δράσεις.
- Πρόκληση: Πλοήγηση μέσα από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια με βάση ένα καλά θεμελιωμένο ηθικό σύστημα.

VIII. Αξιοποίηση του τεράστιου αναπτυξιακού δυναμικού για την ανάπτυξη μιας διαπολιτισμικής εκπαιδευτικής παρέμβασης, δηλαδή την προώθηση της διαπολιτισμικής ευαισθησίας, το οποίο έγκειται στον υψηλό βαθμό συμφωνίας των νέων από τη Βουλγαρία, την Τουρκία, την Ελλάδα, τη Ρουμανία, τη Σερβία και τη Βόρεια Μακεδονία όσον αφορά τους βασικούς αξιακούς προσανατολισμούς και τα εθνικά χαρακτηριστικά.

Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά αποδοχή του περιεχομένου, το οποίο αντικατοπτρίζει αποκλειστικά τις απόψεις των συντακτών, και η Επιτροπή δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν.